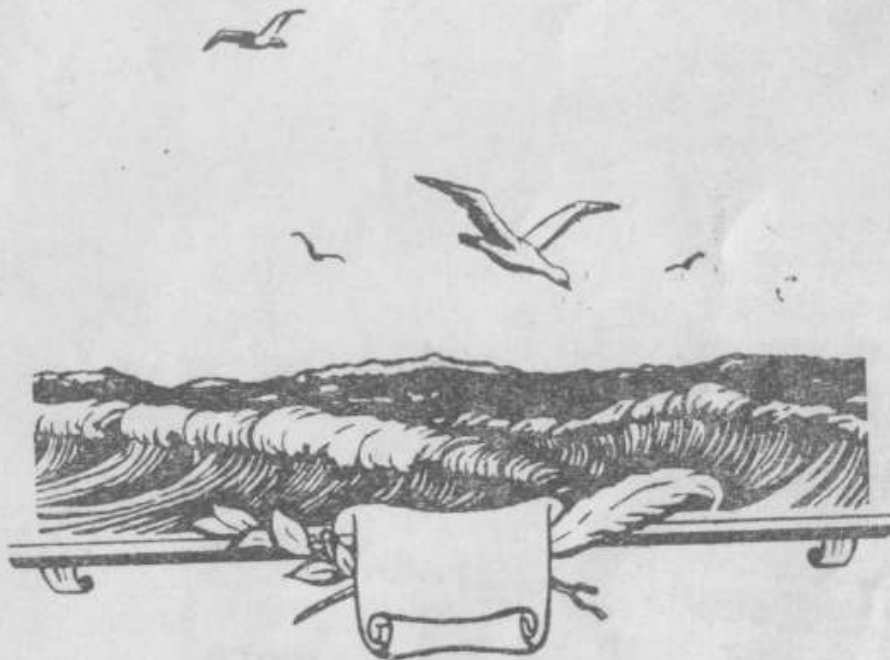

Д. БАЙРОН

ЧЫГАРМАЛАР

КЫРГЫЗСТАН МАМЛЕКЕТТИК БАСМАСЫ
Фрунзе — 1960

ДЖОРЖ ГОРДОН БАЙРОН

Джорж Гордон Ноэль Байрон 1788-жылы 22-январда Лондондо туулган. Анын атасы Англиянын кедейленип кеткен эски аристократиялык уруусуна жаткан лорд болгон. Акындын энеси Шотландиялык бай үй-бүлөдөн болгон. Келечектеги акын туулгандан бир аздан кийин эле эне-атасы ажырашып кетишкен. Акындын атасы аялынын байлыгын бүт жок кылып доочулардан кутулуш үчүн Францияга качып кетип, анда 1791-жылы өлгөн.

Байрон балалык кезинин алгачкы учурун энеси менен бирге Шотландияда өткөргөн. Алар киши менен катышпай турушкан. Байрон бала кезинен эле тубаса аксак болгон, бирок анын аксак болушу мыкты сууда сүзгүч. боксёр болууга жана атка мыкты минип жүрүүгө тоскоолдук кылган эмес. Келечектеги акын, бала кезинен тартып эле өзүнүн Родинасы деп эсептелген Шотландиянын табиятын өтө сүйгөн. Шотландиянын эл акыны Бернс мактап ырдаган тоолуу Шотландиядагы дыйкандардын турмушунда ал кезде мурунку патриархалдык-уруулук байланыштардын калдыгы бар болчу. Бул акындын эсинде эркиндиктин символу катарында өмүр бою сакталып калган.

Байрон он жашка чыкканда, эки ата өткөн чоң атасы өлгөндөн кийин, лорд деген титулдун мурасчысы болуп жана Ноттингэм графствосундагы Ньюстед деген ата-бабадан калган поместьени ээлеген.

1807-жылы жайында анын биринчи ырлар жыйнагы «Бош убактыда» деген ат менен чыккан. «Бош убактыда» деген жыйнакта Байрондун башка акындарды туурап жазган, али өсүп жете элек ырлары көп болучу. Бирок ушул эле жыйнактан Байрондун келечекте мыкты акын боло тургандыгы сезилген.

Байрондун 1809—1811-жылдарда чет өлкөлөргө саякат кылышы, жаш акындын коомдук турмушка жакындашынын жаңы этабы болгон. Байрон саякат кылган Европа жана Жакынкы Чыгышта согуш болуп турган. Жаш саякатчы наполеондук интервенттерге катуу сокку уруп турган испандык партизандарды—гверильястарды өз көзү менен көргөн. Ал түрктүк янычарлардын таманы алдында эзилip жаткан жана элди боштондукка чыгаруу үчүн күрөшкө күчүн жыйнаган Грецияны көргөн. Веллингтондун командасы астында Пиренейде Наполеонго каршы урушуп жаткан Британиянын армиясын, Британ флотунун Орто Жер деңизиндеги базасы болгон — Мальтадагы согуш аракеттерин көрүп Великобританиянын реакциячыл өкмөтүнүн тышкы саясатына Байрон сын көз менен баа берген.

Байрондун саякат кылуусу, жаны жер, жаны элди көрүүсү, бөтөн өлкөнүн үрп-адаттары менен таанышуусу акындын байкоолорун байыткан жана акындын коомдук-саясий кругозорун кеңейткен. Ал башка элдердин маданиятын барктап, кызыгып үйрөнө баштаган. Байрон биринчи саякат кылган кезинен баштап эле түрк, жаңы грек, албан тилдерин жана фольклорун шыктануу менен үйрөнүп, Италия тили менен таанышат. Кийин ал Италияда жашаган мезгилде Италия тилинде жакшы сүйлөй баштайт, 1816-жылы армян тилин үйрөнүүгө киришет. Байрондун элдердин маданиятын жана саясатын мындай кызыгып үйрөнүшү, акындын патриотизмине каршы келбестен, тескерисинче аны чыңдаган. „ Мына ушул саякаттын натыйжасында. Байрондун Англияда жана чет өлкөлөрдө акын катарында атагын чыгарган «Чайльд-Гарольддун саякаты» деген поэмасынын биринчи жана экинчи ыры пайда болгон. Поэма 1812-жылы март айында жарыкка чыккан. Окуучуларга өтө жагып атактуу болгондуктан поэма жылдын акырына чейин беш жолу басылган. «Чайльд-Гарольддо» автор өзү көрүп, өзү катышкан, элдин көңүлүн бөлгөн, зор масштабдагы тарыхый окуяларды сын көз менен карап жалпылоого умтулган.

Поэмада коллективдүү герой катарында ошол кездеги Европадагы элдердин — испандык партизандардын, албандык жоокерлердин, гректердин образдары сүрөттөлгөн жана акын аларды эркиндик үчүн күрөшүүгө чакырган. Байрон элди чыныгы патриот жана эркиндикти сүйүүчү катарында көрсөтүп, аны ошол кездеги коомдук өсүштүн чыныгы жандандыруучу күчү деп санаган. Англиядагы XIX кылымдын 10—20-жылдарында жумушчу кыймылы Байрондун чыгармасынын түзүлүшүнө жана өсүшүнө зор таасир бергени шексиз.

Ошол кезде Байрон «Чыгыш поэмалары» деп аталган поэмалардын тобун жазган. Аларга «Каапыр» (1813), «Абидосстук колукту» (1813), «Деңиз каракчысы». (1814), «Лара» (1814) жана 1815-жылы жазылып 1816- жылдын башында бир жыйнак болуп басылган «Коринфди курчоо», «Паризина» деген поэмалар кирет.

Акындын романтикалык формада каймана түрүндө жазылган ыр саптарында жана 1813—1815-жылдарда жазылган бунтардык поэмаларында адамдын тагдыры үчүн коом жооп бериш керек деген ой терең жана күчтүү берилген. «Каапыр», «Деңиз каракчысы», «Лара» деген поэмаларда Байронду айрыкча толкундаткан гуманисттик тема, баатырдык көрсөтүүгө жарактуу болгон мүмкүнчүлүктүн ишке ашпай калгандыгы, жумшарга чыныгы иш табылбай текке

кетип, пайдаланылбаган күч, зор энергия, талант жана сезим темасы берилген. «Каапыр» поэмасынын герою Каапыр өзүндө болгон зор күчтүн жумшалбай текке кеткендигине капа болуп кайгырат.

«Дениз каракчысы» поэмасынын герою «жүрөгү назик сүйүүгө арналган» Конрадды ошол кездеги шарт, жүрөгү музтап, дени сенек болуп калган баш кесер каракчыга айландырат. Жаш кезинде адамга пайда кылууну ойлогон Лара, өзүнүн тилеги, ою жана идеалы ишке ашпай калгандыгына капаланып, киши менен жакындашпаган жападан-жалгыз жүргөн кишиге айланат.

«Еврей күүсү» Байрон тарабынан 1814—1815-жылдардын ортосунда жазылган. «Чыгыш поэмаларына» мүнөздүү болгон трагедиялык жалгыздык, терең кайгыруу жана бир нерседен көңүл калуу темасы «Көңүлүм капа», «Уйкусуздардын күнү» деген ырларда зор поэзиялык күч менен көрсөтүлгөн. Бирок «Еврей күүсү» циклиндеги ырлардын негизин эзүүчүлөрдү жек көрүп, эркиндикке умтулган элдин тарыхый тагдыры жөнүндөгү жалпыланган тема түзөт. Мында жеке адамдын баатырдыгы жалпы элдик патриоттук мааниге ээ болот. «Еврей күүсүндөгү» алдыңкы прогрессивдүү идея — элдин

боштондукту сүйүүсү өлбөй-өчпөй тургандыгын көрсөтүү болуп саналат

Англиянын реакциясы Байрондон өч алууну эчак эле ойлоп жүргөн болучу. Анын парламентте тайманбай сүйлөгөнү, акындын саясий жана дин жактан эркин болууну сүйгөндүгү, анын эл ичинде өтө чоң атакка ээ болгондугу — башкаруучу чөйрөлөрдүн улам кыжырын келтирген. Байрондун өкмөткө каршы ырлары, принцрегентке каршы жазган күйдүргүч эпиграммасы окуучулардын арасында кеңири тарап кеткен болучу. Акын 1814-жылдын башында өзүнүн фамилиясы менен «Ыйлаган ледиге карата ыр» деген эпиграмманы жарыялаганда жана «Деңиз каракчысы» деген поэма экинчи жолу басылып чыкканда өкмөттүк басма сөздүн аябай ачуусу келип Байронду жаманаттай баштады. 1816-жылы Байронду жаманаттап куугунтуктоо саясий себептин негизинде болгон. Байрондун аялы менен ажырашын кеткенин реакциячылар акындан өч алуу үчүн пайдаланышкан. Байронго каршы ар түрдүү ыктар колдонулган. Анын мүлкү катталып, үйүн полицейлик приставдар ээлеп, газеталар акындын сыймыктуу атын күлгө тепсеп ушактай баштаган. Англиянын буржуазиялык-аристократиялык башкаруу чөйрөсү Байрондун күчүн мокотуп, колунда куралын түшүрө алган эмес, бирок аны туулган жеринен кубалашкан. Байрон 1816-жылы 25- апрелде өз роинасын түбөлүккө таштап кеткен. Ал

сыяктуу эле бир жылдан кийин ушундай шартта Англиянын экинчи улуу акыны Шелли да родинасын таштап кетүүгө аргасыз болгон. Байрон Швецарияга келип орношкон.

Байрон Швецарияда болгон кезинде «Манфред» сыяктуу романтикалык чыгармалар менен катар коомдук чындыкты түздөн-түз чагылыштырып көрсөткөн жана күрөштү улантууга чакырган чыгармаларды жазат. Ал «Шильон туткуну» (1816), ага жакындаган «Шильонго сонет», «Прометейдин үзүндүсү», «Шеридандын өлүмүнө монодея» деген чыгармаларында, айрыкча Чайльд-Гарольддун саякатынын үчүнчү, төртүнчү ырларында өмүрдүн жана искусствонун максаты эркиндик үчүн күрөшүү деп көрсөткөн.

«Шильон туткунунун» герою романтикалык жалгыз бунтар эмес, өзүнүн күрөшүн өз элинин прогрессивдүү умтулуусу менен тыгыз байланыштырган коомдук ишмер. Поэманын негизги мотиви жакындары менен бирге өзүнүн иштеген иши үчүн азап тарткан адамга терең боор ооругандык болуп саналат. Байрондун бул поэмасы ал кездеги реакцияга жалындуу түрдө каршы чыгуу болгон. «Шильонго карата сонет» түрмөдөн да, кишен-ден да коркпогон боштондук үчүн күрөшкөндөргө арналган гимн.

Байрон 1816-жылдын күзүндө Италияга келген. Италияга келгенден кийин анын чыгармаларында жаңы, өтө жемиштүү мезгил башталат. Ал Италияда жазган биринчи чыгармаларында эле жаңы, турмуштук-конкреттүү саясий мазмунду көрсөтө баштайт. ал үчүн ачык, так поэзиялык формаларды издейт.

Байрондун Италияда жашаган мезгилиндеги эң маанилүү сатирасы «Бронза кылымы» деген поэмасы болгон. Бул саясий сатирасында акын европалык реакциянын жетекчилерин катуу сынга алат.

Революциячыл романтика менен чыныгы реализм айкалышкан Байрондун чыгармалары «Бронза кылымы» жана «Дон-Жуан» болуп саналат.

Байрон «Дон-Жуанды» Италияда жашаган кезинде бир нече жыл бою жазган. Поэма 1819-жылдан баштап 1824-жылга чейин басылган. Байрондун чыгармасынын эң барып жеткен жери «Дон-Жуан» поэмасы — Европадагы коомдук турмуштун өз алдынча бир сатиралык энциклопедиясы. Байрон Грециядагы согуш аракеттерине катышуу үчүн 1823-жылы июнда «Геркулес» деген кемеге түшүп Грецияга жөнөйт.

Байрон эң мурун Кефалонияга келип, андан грек порту Миссолонгиге жөнөйт. Ага баруу өтө коркунучтуу болучу. Байрон түшкөн кеме жолдо кыйрайт,

Байрон өзүнүн жолдоштору менен түрктөрдүн куугунтуктоосу- нан араң кутулат. Миссолонгиде гректер элдик манифестациялар жана согуштук сыймык көрсөтүү аркылуу Байронду кубаныч менен тосуп алышат. Байрон келери менен өзүнүн бүт күчүн Миссолонгиде гректин аскер бөлүктөрүн түзүүгө жумшайт. Байрон гректин боштондук кыймылын иш жүзүндө чыңдоого, анын бардык күчүн бириктирүүгө аракеттенет. Байрондун өзү катышкан Грециядагы эркиндик үчүн күрөш анын чыгармачылыгынын булагы болгон. Акындын аз болсо да, уз жазылган Грециядагы ырлары анын эң мыкты лирикасына жатат. Аларга «Сулиотторго ыр», «Менин отуз алты жашка чыккан күнүмө», «Кефалония күндөлүгүнөн үзүндү» деген ырлар кирет.

Туш-туш жагынан курчалган шаарда лагердеги оор турмуш жана зор эмгек Байронду күчтөн тайытты. Ал безгек менен ооруп, 1824-жылы 19-апрелде Миссолонгиде дүйнөдөн кайткан.

ЧАЙЛЬД ГАРОЛЬДДУН САЯКАТЫ

БИРИНЧИ ЫРДАН

Касиеттүү ыр энеси — о Муза,
Байыркыда тең элең сен кудайга,
Бирок кийин кара нээт, арамза,
Кор болгонсуң ырчы сөрөй далайга.
Зыяраттап Дельфиңе¹ баш урсам да,
Булагыңдын шылдыр күүсүн уксам да²
Эми сенин тынчыңды кур албайын,
Көмөк сурап алдыңа да барбайын,
Караборчо ырларымдан калбайын.

Өз өмүрүн тигип койгон шапарга
Албиондо³ бар болчу бир безери;
Бузуктуктан башка ой кирбей капарга,
Арам жолду нуска туткан эзели.
Зөөкүр болду, кызыкчылык жаңылтып,
Уят-сыйды эсине да албады.
Тамашаны күндө кайта жаңыртып,
Үлпөт куруп, ичкиликке чардады,
Күндө башка аялдарды жандады.
Анын өзү Чайльд Гарольд аталган,
Баары бир да ким болгону бабасы!
Ата наамын булгабайбы даңкталган,
Жаман чыкса жакшылардын баласы.

¹ Дельфи—Парнас тоосунун боорундагы байыркы Грециядагы шаар; байыркы гректердин дини боюнча бу жерде күндүн кудайы, илим, өнөр (искусствонун колдоочусу) Апаллон менен дагы искусствону колдогон тогуз бир тууган кыз — Муза жашаган. Жомок боюнча Дельфиде Апаллондун мазары (храмы) болуп, олуялар (пифиялар) келечекти, жазмышты «ачык айтып» туруш- кан. Каймана мааниде Парнас—ыр, поэзия дүнүйөсү. Муза — акындык чыгармачылык, акындын шыгы, шык.

² Булак — байыркы гректердин жомогундагы акындарга шык бере турган Касталиядагы атактуу булак.

³ Альбион—Англиянын байыркы аты.

Канча атактуу болсо дагы тукуму,
Канча мактап ырдашса да баланы,
Кайдан тиет атасынын жугуму,
Кантип айтат ак деп чылгый караны,
Кантип түз дейт ийри чыккан аланы!

Жигит болуп толуп турган кезинде,
Көпөлөкчө сайрандады эсирип,
Ал баланын болгон да жок эсинде
Суук түшүп, жел согорун кеч кирип.
Бир күндөрдө дүнүйө капар мырзанын
Алас уруп, зээни катуу кейиди.
Коёр жерин таппай туйлап өз жанын,
Ата мекен, тууган үйдөн жериди,
Баарын танып, баарын кечип, тениди.

Ал ошентип уят-сыйды эскербей,
Масчылыкты сүрүп күндө чардаган;
Бирди тандап, минди азгырып көзгө илбей,
Бирди сүйүп, аташкан жар албаган.
Ырыстуулар бузукунун торуна,
Кутулушкан себеп болуп илинбей,
Кете бермек зөөкүрлөрдүн тобуна,
Жарым деген жаш селкини теңсинбей,
Үй турмуштун бейиштигин элебей.
Жыргал, шапар, кызыкчылык токтолуп,
Бир кездерде жаш Гарольдду ой басты,
Ыйлагысы келип кээде бук болуп,
Намысынан токтотчу араң көз жашты.
Көкүрөккө укмуш куса топтолуп,
Киндик кескен өз жеринен жадатты,
Үстү-үстүнө кайгы-зары козголуп,
Киши жерин кыдырганды саматты.
Альбиондон артык көрдү азапты.

Чөп, эңилчек басып сүрдүү карайган,
Дүмпүйүңкү заңгыраган, заңкайган,
Эски куттуу үйүн Гарольд бүт таштап,
Жаңы жерди эңсей-эңсей жол тарткан.
Эскилердин айткан сөзү боюнча,
Бул монастырь болгон экен байырда,
Пастырлары¹ тымызындан оюнча,
Ойнош, шарап менен өткөн шапарда,
Бүгүн бул үй так ошондой азыр да.

Бирок кээде ичип, дуулап бийлесе,
Көп учурда Гарольд көөнү кирдеген.
Же душманын, же өткөнүн бир эсе
Ойлогонун эч тирүү жан билбеген.
Ойлор басып, жаны катуу кейисе,
Бирөө менен жакындашып кетпеген.
Көкүрөктү тымызын чер тиресе,
Жан кишиге сырын айтып бербеген,
Бирөөлөрдүн акылына кирбеген.

Дүйнөдө мында жолдош болбогон,
Ичирсе да, жедирсе да далайды,
Өзү билчү аш-тамакка тойбогон,
Күйүмү жок, шүмшүк урган сайларды.
Аялдар да муңу жакшы көрбөгөн.
О, кудаяй, дүйнө, мүлктү айдасак,
Кандай аял колго келип түшпөгөн!
Көпөлөк да чыракты ээрчип айланмак,
Шайтан күлсө периште өксүп ыйламак.

¹ Пастыр — монастырдагы кудайга кулдук ургандар.

Жөнөгөндө белгисиз жол-сапарга,
Көрбөй калды алпештеген энеси.
Коштошалбай калды батып муң-зарга,
Күйөрманы — жалгыз сырдаш эжеси.
Жакыны да, тууганы да, курдашы,
'Кош айтышып чыгалбады узатып.
Бирок анын коштошуучу көз жашы
Көп жыл бою ичте жүргөн сыздатып,
Калган эмес болчу боору таш катып.

Атасынан калган мурас—көп мүлкүн,
Бабасынан калган жер-суу, үй-жайын,
Өзү сүйгөн сулуулардын күлкүсүн,
Жоодураган көзү менен саамайын,
Делебесин козгоп далай сүйгүзгөм,
Селкилерди, сопуну да күйгүзгөн,
Аяк толо мелт-калт болгон шарапты,—
Баарын таштап, туман, шамал тарапты
Бет алды да, түштүк жакка баратты.

Парус көлкүп, солуп турду салкын жел,
Кеме барат барган сайын алыстап.
Бүлбүл этип, жээк-жерге, тууган-эл,
Кала берди мейкиндикте закымдап.
Жат бир жакка жөнөшүнө ич күйүп,
Балким анын зээни кейип тургандыр?
Бирок Чайльд ыйлаган жок үшкүрүп,
Жолоочулар, алдагансып шум тагдыр,
Кайгы-зарга батып калды таптакыр.
Күндүн кыры толкундарга тийгенде,
Чайльд туруп коё берди күү чалып,
Же сүйүнүп, же кайгы тон кийгенде,
Сырын айтар сыбызгысын колго алып.
Жүрөк кокус онтогонсуп зыркырап,

Сыбызгысы муңдуу, мукам күү тартты.
Чайльд ырдап, бриг¹ сууда аркырап,
Жат жергеге жакын тартып баратты,
Күңгүрөгөн күүнү толкун оп тартты:

Кош бол, кечир! Шамал жүрүп,
Туулуп-өскөн калды аймак.
Толкун ыйлап, жел үшкүрүп,
Шаңшып учат ак чардак.
Күндү толкун алды каптап,
Күн менен биз бир жолдош.
Таңга чейин кош бол аптап,
Кечир, жергем, болгун кош!

Эртең кайта күн жаркырап,
Чыгат артып көркөмү.
Деңиз менен көктү карап,
Бирок көрбөйм өлкөмү.
Үй аңгырап, отум өчүп,
Шамал жойлойт кутуруп,
Жан жок, үн жок, чөптөр өсүп,
Калды жалгыз ит улуп.
Паж² жигитим, неге үлдүрөп,
Неге өксүйсүң улутунуп?
Чочудуңбу жел күркүрөп,
Турса толкун жулкунуп?
Менин кемем бек жасалган,
Ыйлап төкпө куру жаш,
Шумкар дагы зыпылдаган
Бизден ылдам учалбас.

¹ бриг — эки мачталуу согуш кемеси.

² Паж — төрө, мырзалардын жанындагы тектүү жерден чыккан жигит, нөкөр, бу жерде жан жолдш.

«Чагылганы чарт-чурт этип,
Толкун жүрсө шарпыша,
Коркпойм, мырза, эсим кетип,
Менин ыйым башкача.
Жалгызы элем ата-энемин,
Эми көрбөйм далайга,
Эми жалгыз ишенемин
Сиз менен бир кудайга.

Атам ыйын билгизбестен,
Берди туруп батасын.
Энем байкуш танып эстен,
Бөлдү санга санаасын».
— Кой, паж жигит, жашык белең,
Капаланба, башың жаш.
Мен да бүгүн ыйлар элем,
Чыгар болсо сокур жаш.

Кыйбас жолдош, азып-жүдөп,
Саргайыпсың, тартып суз,
Же бороондон коркуп, сүрдөп,
Же чочутар француз?¹
«Жоого түшсөм болом алды,
Бороон жайын мен билем,
Бирок жайлуу үйүм калды,
Калды сүйгөн үй-бүлөм.

Жолду карайт, ыйламсырап,
Жарым байкуш калды ыраак,
«Кайда атам?»—деп, улам сурап,

¹ Чайльд Гарольддун саякаты убагында Англия. Испанияга болушумуш болуп, Франция менен согушуп турган.

Уулум турат жалдырап...»
— Сени кайгы турат басып,
Сезип, кейип турамын,
Мен кайгыдан оолак качып,
Тамашага бурамын.

Билем аял кейип кетсе,
Токтоналбай эчкирет,
Кайта бирөө эркелетсе,
Кайгысы ылдам эскирет.
Мен өткөнгө өкүнбөймүн,
Калтыстан жок коркорум.
Үйүмдү эстеп үшкүрбөймүн,
Табылбады жоктоорум.

Мен жалгызмын, бул дүйнөдө,
Мага курдаш толкун жел.
Менин камым кимдер жемек?
Менде ким бар кылар бел?
Жалгыз итим улуп-улуп,
Караңгыга коргоолор.
Аш бергендин кулу болуп,
Аркасынан жоргоолор.

Сызгын кемем, алда кайда,
Мен эркиндеп, чардайын!
Кайда айдасаң, мейлиң айда,
Бирок элге барбайын!
Салам айтам, мейкин деңиз,
Артта калган тоо-токой,
Салам айтам, жолдон тегиз!
Тууган өлкөм, кечип кой!

Кеме келет мейкин деңиз жээгинде,
Түнөрүңкү тартат Бискай шарпылдап,
Жер көрүндү араң беш күн дегенде,
Кайрат берип тургандарга калчылдап.
Синтранын¹ көркөм тоосу жаркылдап,
Деңиз үчүн эмчек болуп, үн салган,
Эки бөксө ортосунан жаркырап,
Орула элек эгин бойлоп ыргалган,
Таго² суусу агат мелт-калт шаркырап.

Гүлдөп турган жер болорбу мындай да?
Берекеси, бейпилдиги көз тойгус!
Жыгач көркү, гүлдүн көркү бу жайда,
Эгин жатат ыкшалышып, мейкин түз.
Жакасын көр, өзөнүн көр, кырын көр,
Бирок желдет басып кирген бу жерге!
О теңири, шүмшүктөрдү кыра көр,
Бүткүл мээнет, балакетти иттерге
Салып, Галлдан³ өч алышты ыра көр!

Кайда болсун: черде, жолдун боюнда,
Баскан жердин баарында да крест бар.
Муну бирөө кудай болуп оюнда,
Койгон эмес өзү болуп ынтызар.
Бул өлкөгө чабуул жүрүп, бүлүнүп,
Мээнеткечтин каны суудай төгүлүп
Турган чакта жер чыдабай кылып зар,
Эмгекчинин жер кучактап өлгөнүн,
Кабар кылат ушул жерге көмгөнүн.

¹ Синтра — Португалиядагы шаар менен тоонун аты.

² Таг, Таго — Испания менен Португалияны басып өткөн суу.

³ Галл — француздар. 1807-жылы Португалияны Франция басып алган

Чалдыбарлар ээлеп бийик кырларды,
Өткөндү айтып турат мында кыркалап,
Князь турган сыйкор сонун жайларды,
Эми калың чөптөр чыгып, баскан таш.
Тетиги чеп аймак башы турган жай.
Ватек¹ сен да өз жериңди гүлдөтүп,
Бейиш кылдың, чиригендей болуп бай;
Сарайыңды миң кубулттуң, түрдөнтүп,
Опосу жок дүйнө экенин билалбай.

Сөөлөт, жыргал, шаң үчүн сен көркөмдөп,
Заңгыратып жай салдың бул өрөнгө.
Эми калды баары аңгырап, басып чөп.
Жайыт болуп куурай менен өлөңгө.
Өзүңө окшоп сарай калды жалгызак.
Жокко чыкты жүргөндөрүң сен көксөп,
Төбөсү урап, кайгы салып көргөнгө.
Бир азаматтык окшойт жыргал татымак,
Мына ошентип кел бир толкуп, бир
кайтмак.

Бүлбүлдөгөн ойлор ойлоп, илгери
Чайльд барат аска аралап ылдамдап.
Качмак болот сулуу болсо жерлери,
Жаны ачынып, алыс жакка күч камдап.
Же болбосо киргенби дейм акыл-ой?
Анысы чын, зөөкүр болуп жүргөнүн,
Аялга да, тамашага түк тойбой,
Жаш өмүрдүн ойлойт бекер өлгөнүн,
Кабак бүркөйт ойлоп чындык көргөнүн.

¹ Ватек — Байронго замандаш — Англия жазуучусу Бэкфорддун романындагы герой

Ат тарт, ат тарт! Келди куса топтолуп,
Жарашыктуу жерди Гарольд көзгө илбейт.
Эңсеген жок шойкун күндү бук болуп,
Ойнош, вино, зоокчулук издебейт.
Көп өлкөнү, көп элдерди кезмейин,
Алдыдагы максатты түз сезмейин,
Кайда кандай укмуш болсо канчалык,
Баарын көрүп, токтолмоюн, билмейин,
Жер үстүнөн таппайт жаны жайчылык.

Адыр, кырлар сейрек болуп, түз тартты,
Эгинге да көп мол эмес, башка көк,¹
Учу-кыйыры билинбеген чөл жатты,
Гүл жайнаган жерге окшобойт, бир бөлөк.
Бет алдында Испания жапжалаң,
Билген сындуу сансыз малды бакканды,
Ирегелеш душман салса капсалаң,
Койчусу да билет кылыч чапканды.
Тур, испандык, эркиндикке бер жанды!²

Испания! Өчпөс даңктын өлкөсү!
Душман кылыч көтөргөндө өрт жана,
Кан болгондо тоолорундун бөксөсү,
Сен майданга кармап кирген туу кана?
Готтор³ сансыз кырылганда боо түшүп,
Ирим сууну далай кечип жатканда,
Араптардын күнү батып, түн түшүп,
Өз чөлүнө тым-тыракай качканда,
Сен майданга кармап кирген туу кана?

¹ Көк — чөп

² Бул учурда Наполеон Испанияны камап, согуш жүрүп жаткан

³ Готтор — байыркы герман уруулары

Ал күн даңкы кала берди ырдалып,
Эрдин ушул жаратылган турпагы:
Өлсө дагы өткөн иштер унт калып,
Эрдин атын сүйлөй берет урпагы.
Куру намыс ал бир куру убара,
Андан эрге эмес сыймык токтомок;
Таштар урайт, чирийт кагаз кубара,
Тарых тантип, кошоматчы жоголмок,
Жалгыз ырчы урпактарын жоктомок.

Испандыктар, өч ал, киргин, майданга!
Даңк теңири баатырларды чакырат.
Эмне пайда найза менен сайганда,
Найза менен булутка ким жеталат!
Октор учуп, туш-туш жакка жаркырап,
Замбиректер сүрдүү оозун ачпайбы!
Намыс: «Алга!» деп силерге баркырап.
Бир кездерде Андалустун¹ балдарын
Чакыргансып, силерди үндөп жатпайбы!

Ат дүбүрөп, темир, болот качырап,
Угам таңда согуш үнүн бакырган,
Алар силер, турган жаттан кансырап.
Ал Эркиндик, өч алууга чакырган.
Өч ал! Душман каныңарга болду мас!
Тоо башынан замбиректер атылды,
Ажал жүрөт бууракандап, тын албас,
Сансыз өлүк туш-тарапка чачылды.
Согуш теңири чатак салбай тим турбас.

¹ Андалусия (андалузия) — Испаниянын түндүк батышындагы бир область; буга Кадикс, Севилья, Альмерия ж.б. шаарлар кирет

Согуш деген өзү кызык тамаша,
(Сиз өзүңүз четтен байкап турсаңыз),
Жарк-журк этип, күр-шар түшүп,
тартыша.

Ала байрак, кызыл шарфтар бир аңыз.
Муздай темир туш-тараптан жаландап,
Жоо качырып, өчөгүшүп, жан кыят.
Бири күлүп, бири жерге салаңдап,
Жер энебиз баарына тең жылмаят.
Өз аскерин ажал жыйнап ырсаят.

Үч бирдей туу¹ көкөлөдү асмандап,
Үч буруу тил талаш-тартыш чыгарды.
Француз, испан бритт² болуп, көк чаңдап,
Испан жерин кызыл канга сугарды.
Талаверде³ үчөө бирдей беттешти,
Өнөктөшү болуша да койгонсуп,
Ушул жерден өзүнө өлүм издешти.
Үйдө өлүмдүн биз эгеси болгонсуп,
Жер семиртип, кузгундарды жемдешти.

Ушул жерде өлсүн даңкка семирген,
Даңк табыты алар үчүн арзымак!
Мен-менсиген, теңсинбеген, керилген
Шум желдеттер элди болду жок кылмак.
Тагын курду адамдардын башынан,
Бийлик курду, элдин эрки басылмак.

¹ Үч туу - Испания, Англия жана француз аскерлери. Байрон Испанияны басып кирген Наполеондун аскерлери менен Испаниянын согушканын айтат. Испан элинин өз теңдиги үчүн жүргүзгөн күрөшүн Англия өз мүдөсүнө пайдаланганына Байрондун жаны ачыган.

² Брит — Англия

³ Талавер — 1809-жылы Талаверда Англия менен Испаниянын аскерлери Наполеондун аскерлерине катуу сокку берген. Байрон Англиянын Испаниядагы бузукчулугун өтө жаман көрүп, пайдасы жок кыргынды сүйлөйт.

Бирок өзү өлүк болуп сасыган.
Акыр бир күн тар табыттан жай алмак,
Чапкан жери болмок кайта сыйыртмак.

Мына көрдү Севилияны¹ кезгинчи,
Эркин шаар дале көркөм, жаркылдап,
Бирок мында бар сыяктуу бир энчи,
Кузгун жүрөт тегеренип, каркылдап.
Баскан жерин өрттөп, кыйнап, салып чуу,
Душман кирип каланы бүт таламак.
Аттиң, пенде өзү билер болсочу,
Эмес анда Тир², Троя³ куламак.
Чындык өлүп эмес зулум дууламак.

Келе жаткан зор кырсыктан бей кабар,
Севилия ырдап, күлүп, бийледди.
Патриоттордун⁴ эл менен не иши бар!
Эл тагдырын алар көзгө илбеди.
Сыбызгы ойнойт, бирок какпайт добулбас,
Баары бирдей дүйнө капар, күр шапар,
Аңдып келди түн ооганда канга мас,
Түнкү шойкун, түнкү желдет, зулумдар,
Бул каланын дарманы жок кыймылдар.

Дыйкан башка, аялы экөө чалкалап,
Жатмак турсун түн уйкуну билишпейт.
Жүзүм багын согуш кеткен талкалап,
Фандангону⁵ көптөн бери бийлешпейт.

¹ Севилия — Севилия шаары француздарга 1810-жылга чейин катуу туруштук берген.

² Тир — Алексаидр Македонский талкалаган Финикиянын байыркы шаары.

³ Троя — Көп жылдар бою камап жатып гректер бул шаарды алып. талкалаган.

⁴ Патриот — деп, Байрон Севилия шаарынын төрөлөрүн мыскылдайт

⁵ Фанданго — Испаниянын эл бийи

Ашыктыктын жылдыздары чыкса эгер,
Шаңгыраган кыяк тарткан бир жан жок.
Падышалар! Турмушту элче билсеңер,
Алда качан эл чапкандар жоголмок.
Эл башына эмес кырсык тоголмок.

Алыс жолго испан айдап качырын,
Жол кыскартат ырдап азыр кайсы ырын?
Байыркыча, түйшүгү жок жыргалды,
Мактайбы эрдик, сүйүү, келме, өз сырын?
Жок, ал азыр Vivaelrey¹ ну ырдады.
Годойду эстеп, түшүп кетип көп ойго,
Ачууланып, Карлди да каргады.
Өз намысын берип коюп Годойго.
Боштугунан зайыбы өзүн алдады.

Куру талаа, бийик турган аскадан
Маврлардын² мунарасы көрүнгөн.
Эгин күйүп, көмүр болгон бышкан дан.
Аттар тепсеп, жер жарылып бөлүнгөн.
Ушул жерде душман колун качырып.
Андалустук көп дыйкандар беттешкен.
Ушул жерде душман каны чачылып.
Желдеттерди-камап ташка кептешкен.
Ажыдаарды далай жолу тепсешкен.

¹ Жашасын король (испанча). Карл IV Испаниянын королу. Испанияны Наполеонго жем кылганы үчүн эл аны чыккынчы атап, анын тактан түшүшүн, такка анын уулу Фердинанд VII нин отурушун каалаган. Ордо кишилеринен зор бийлиги бар киши Годой болуп, Годой королдун зайыбы менен жакын болуу менен бирге, Испаниянын Наполеонго багынышына тилектеш болгон.

² Мавр — араптар.

Калпагына кызыл лента**¹ байлабай.
Ушул жерден өталбаган жан киши..
Өтөм десе анын шору кайнамай,. '
Мен патриот эмесминдин белгиси.
Бычагы өткүр, эмес эч ким өталмак!
Франция! Жок дегенде бул элде,
Жарак болсо сени басмак калчылдак,
Жаны ачыган элге курал тийгенде.
Кылыч мокоп, замбиректер таш капмак.

Моренанын*² тоолорунан үңкүйүп,
Чөлдү карай мойнун созот замбирек.
Туш тарап чеп, сепилдери дүмпүйүп,
Ор сууларга толуп кеткен тегерек.
Он илтик көз тегерекке кадалып,
Күзөтчүсү мылтыгына таянат.
Дубалдарга замбиректер маталып.
Ок топтолуп, милтелери тутанат.
Испандардын уландары, жаштары.
Тагдыр чындап силерге өлүм жазганбы?
Же багынып, же чабылып баштары,
Өлкө бүтүн жоголгону калганбы?
Болмок белең сен душманга басынды!
Кудаң кайда? Турат бекен же көрбөй.
Же укпайбы зар менен көз жашыңды?
Эрдик, намыс, темир кайрат, кан төкмөй.
Согуш өнөр болобу же кур кетмей?

Ошондуктан түпкө жетер гитарын.
Испан кызы эми таштап талга илип.

¹ Кызыл лента — король IV менен француздарга каршы күрөшкөн партизандар калпагына кызыл лента тагышкан

² Маренанын тоосун калкаланып. испан патриоттору француздарга каршылык көрсөтмөк болгон.

Артык көрүп эркектердин катарын.
Ырын ырдап, жоону беттеп ал кирип.
Кайрат байлап барган окшойт майданга.
Үкү түндө уулдаса эс кетип,
Купкуу болчу колун ийне сайганга,
Испан кызы болуп жүрөт Минерва¹,
Көргөндө Марс² үрөйү учуп, селт этип.

Муну укканда тургандырсың таң калып.
Үйдөгүсүн билсең боло теңселген,
Бакта жүрсө, басса-турса суйсалып,
Шаркыратма суудай чачы сеңселген.
Нур чачырап жоодураган кара көз,
Күлкүсү укмуш, шыңкылдаган жаракөр.
Муну айтууга ыр да жетпес, сөз жетпес,
Сарагостун чептерин сен ойлоп көр.
Горгонго³ окшоп караганда кеткен эс.

Сүйгөн жарга ок жанылса жаш төкпөйт.
Колду баштайт жаздым болсо капитан;
Өз кишиси качса үндөп: «Алга!» — дейт,
Каптап кирген жоону сүргөн кайтадан,
Жарадарды кимдер жөлөп кармаган?
Жоокер өлсө, өч алган ким галдардан?
Эркектерге кимдер кайрат байлаган?
Ушундайлар чыгып жалаң уздардан.
Галл шерменде болуп качты кыздардан!

¹ Минерва (Афина Паллада) — Байыркы грек мифтериндеги акыл периште, акылмандыктын кудайы (аял), согуш энеси, шаарлардын колдоочусу

² Марс — Согуш кудайы

³ Горгондор — караганда тирүү жандын баары таш боло турган аял

О Парнасым!¹ Түшүмдө эмес өңүмдө,
Көз алдыма көрүндүң го шаңданып,
Касиеттүү ушул жердин өзүндө
Миң жыл бою келе жаткан даңктанып.
Көркү сонун улуу жерсиң чалкагай,
Зыяраттап сени келдим аңыздап,
Кантип койсо болот сени алкабай!
Мукам үнүн уккум келди жан сыздап,
Чалгын кагып, учар муза аскалай!

Далай жолу түш уйкумда көрүнүп,
Байыркынын уктум сонун ырларын.
Тизелерим барат өзү бүгүлүп,
Мезгил жетип, ачтың мага сырларың,
Айланамда акындардын сүлдөрү,
Мен аларга теңалалбайм, уялам,
Кайдан чыгат сени мактоо сөздөрү!
Төбөм көккө жетип, тилсиз кубарам,
Парнас сени көргөнүмө кубанам.
Сени көрбөй, өлкөңө да каттабай,
Далайлары бийигиңди ырдашты.
Жаным сабыр кылар эмес ырдабай, -
Билбей турам кантип токтоп чыдашты.
Музалардын тагы болгон байыркы,
Өздөрүнө күмбөз болгон азыркы
Жерден көчүп кетсе дагы Аполлон,
Бир сонун жан бугуп жатат черинде,
Желге үшкүрүп, көлгө тиктеп, зар болгон.

Алдыңа же тоолорунду аралап,
Жок дегенде Эллада² алтын чагында,

¹ Байрон бул ырларды Парнас тоосунун түбүндө отуруп жазган

² Эллада — Грециянын байыркы аты

Дельфилердин хору шаңкы заманда,
Пифиялар ырдаганда гимналар,
Келчү беле сага кыздар каралап,
Гүл жайнаган Андалустун багында,
Гүл бураган кыздардан да сулуулар!
Теңир берип, жашасачы тынч булар,
Жок дегенде шордуу Элладга чамалап!

Севилия мен-менсиген чалкалап,
Сөөлөт менен турмак далай кылымдар,
Көп чокулуу сага дагы Кадикс,
Арноо кылып багышталды бул ырлар.
Жүз эселеп эстесе да кайталап,
Эстен кетпей турасың сен кадиксиз.
Сагындырып алыстан кол булгалап,
Сен өзүңө чакырасың керилип,
Өмүр бою эстермин мен эзилип.
Таңдан кечке, кечтен таңга эл кайнап,
Бу жердиктер сайран курат логлошуп,
Мантиль, плащ, калпак, желпүр, гүл
жайнап,
Бүткүл калаа шапар тебет топтошуп.
Кайда бассаң, күлкү-шаттык курган жан,
Уят болот зыңгыраган, сумсайган,
Сопу болсоң кал мурунтан коштошуп,
Өкүм сүрүп, ыр, шарабы, бий деген,
Ишенсеңиз, сүйүү, келме курбу экен.

Кайда болсо бар эмеспи гүлдөмөй,
Сен Кадикс бирок өттүң баарынан,
Саат тогуз болгондо элиң үндөбөй,
Кудай дешет, теспе түшпөй колунан.
Күнөө кылса, кеч деп Кызга жалынат,

Күнөөсү жок мында киши калбаган,
(Бу жердиктер жалгыз Кызга¹ табынат),
Циркке десе киши калбай барбаган,
Бай, жардысы, жаш-карысы дарбыган.

Дарбаза ачык. Цирк жыкжыйма, эл толот,
Али сигнал берилер чак бололек.
Кечиккендер орун таппай шүк болот,
Лента, шпага, жоолук, калпак эбелек.
Тамашага баары калбай киришет.
Аялдардын көздөрү ойноп сизди атып,
Жүрөгүңдү ок аткандай тешишет,
Өлөсөлү кылбай бирок сыздатып,
Кайта өздөрү ошо замат эмдешет.
Жымжырт түшөт... мыктап койгон

немедей,

Найзакерлер дарбазадан чыгышат.
Алтын шпор, башта султан дирилдей,
Колдо найза, ат кошкуруп туйлашат.
Таазим этип, тегеренип коёт ат,
Төрт атчандын кызыл шарфы желбирейт.
Мөөрөй тийип, бул намысты ким алат?
Ким макталып, ноёндордой сыйланат?
Испан кызы кимди карап жылмаят?

Аренанын ичинде жөө матадор,²
Өз душманын күтүп турат карарып.
Үстүндөгү жалт-жулт этип торколор,
Шпагасын турат бекем карманып.

¹ Кыз — касиеттүү кыз, кудайлардын атактуулары, мисалы — Афина Паллада

² Матадор — (тореадор) — бука менен биринчи болуп кармашуучу киши; шпага (кылыч) менен буканы эң аягында сайып же өлтүрүшү, же өлүшү керек Найзакерлер (пикадор) — бука менен кармашкан киши тарабында болгон атчандар, булар буканы найза менен качырат.

Жерди акырын басып көрөт салмактап,
Чапкан кылыч көзгө илинбес жалаңдап.
Аттын эрге кереги жок чалкактап,
Атты бука мүйүзгө илип бир чалмак.
Өлсө да эрди ат жаныбар куткармак!

Керней тартып, кулпулары ачылып,
Желек булгап, калды айлана тунжурап.
Ошол замат аренага качырып,
Кирип келди майданга айбан бир чурап.
Бир заматка токтоп калып, маралап,
Мүйүз менен челер жоого камынып,
Жерди челип, шагыл, кумду чачкылап,
Матадорго жулунчудай чамынып.
Чанагынан чыкты көзү канталап.
Ал токтоду. Жолдон чыккын, азамат,
Болбосо өлдүн! Найзакердин кезеги!
Калтыс кыймыл түз жаздымга апарат,
Найзакердин аттары курч жемдеги.
Жая берип кан айбандын жонунан,
Карс-курс этет тийген найза шараптап!
Ал бурулду, ылдам чыккын жолунан!
Эти ачынган бука туйлап алактап,
Тегеректи чыр айланды бир аттап.

Бурулду да, кайра бука качырды,
Каруу, жарак эми мында күч бербес,
Чабендестер мыкты, өзүнөн кам жебес,
Жаралуу ат типтик ыргып чыңырды.
Мүйүз тийип аттын карды эшилди;
Экинчи аттын көкүрөктөн беркиси,

Аңырайып, кан тамыры кесилди.
Аны таштап башканы бар челгиси,

Ат жыгылып, аман калды кишиси.
Найза тийип, алы кетип, жинигип,
Чарчап, каны жарасынан тамчылап,
Кансыраган бука турат энтигип;
Матадору кызыл шарфын булгалап,
Зор буканын тийип турат жинине.
Бир секирип душман тогун талкалап,
Ал качырды кайта келип эсине.
Ыргыткан шарф бука көзүн калкалап.
Кылыч мизи жарк-журк этти чапкылап.

Желке менен моюн бирге туташкан,
Талуу жерди болот кылыч жиреди.
Бир ирменге намыс бербей талашкан,
Зор буканы төрт аягы тиреди.
Анан барып урап кетти корулдап,
Кол чапкылап эл кыйкырып туш-туштан,
Сүйүнүштү жер тепкилеп чурулдап.
Арабага сүйрөп барып салышты,
Аттар үркүп, кутургансып жарышты.

Испан деген жаштайынан ушундай,
Мыкаачы оюн, канды жакшы көрүшөт.
Ырайы жок ата салттын тушундай,
Тамашага кумар болуп өлүшөт.
Өз ичи-ара кырчылдашат кармашып,
Согуш элди кылат десем ынтымак,
Кан төкмө адат калбайт тура жармашып
Бу жерде бар: жок жеринен чыр кылмак.
Достун башын кесип, канын суу кылмак.

Эч ким ага кылбаса да душмандык,
Көпчүлүктө кабак ачпайт, мостоюп.
Кээде бийлеп, ырдап көңүл ачкандык,
Сырттан кетет, ичте калат муз тоңуп.
Бирок бир күн кармап кетти шайтаны,
Жаз мезгили, кубанычтан эс кетип.
Турган эле тынчып шибер майданы,
Ай жарыкта сулуу менен отуруп,
Ырдап берди салкын түндү терметип:

ИНЕСКЕ

Жылмайбачы суйкайып,
Жолоочудан сыр сурап.
Жыгылбачы кыйшайып,
Жүрөк турат кансырап.
Кой сураба, жан курдаш,
Бөлалбассың капамды,
Бөлалбассың жардамдаш,
Түшүнбөссүң жапамды.

Ашыктык же жек көрмөй,
Даңк кызыгы өйгүдөй,
Дарт чалбады өзүмдү,
Же бирөөдөн көргүдөй.

Зил оорумун, эм таппас,
Калды жалгыз сүлдөрүм,
Зилдин бугун жазалбас,
Жоодураган көздөрүң.

Камыгамын, кур көөдөн,
Жолдош болду Агасфер¹

¹ Агасфер — бу жерде: өмүр бою мусапырчылыктан чыкпаган киши.

Нар жактагы дүйнөдөн
Бололбаймын үмүткер.

Өз-өзүмдөн мен тана,
Болом баарын унутмай,
Бирок кууп ой-санаа,
Табалбады жаным жай.

Мен безгенден эл безбей,
Тапкансышат жыргалын.
Уктай берсин түк сезбей,
Ойгонуштун кууралын.

Өткөн күндүн каргышын
Мойнума илип наалыдым,
Тентип үйсүз, жолдошсуз,
Жамандыкты тааныдым.

Кандайды? деп сурабай,
Унчукпачы, суйкайып,
Эр көңүлүн сынабай,
Күлүп койчу жылмайып.

Кош бол, кош бол, меңдик көркөм,

Кадикс!

Душман сени бузмак болгон талкалап,
Каргашада аска болуп былк эткис,
Намысыңды калдың өзүң калкалап,
Касиеттүү ишке кылып кыянат,

Кармап бермек болгондорду чалмалап,
Башын кестиң¹ болбой туруп кыжалат,
Төрөлөрүң сени кылып жаманат,
Душман бутун өпмөк болгон жалмалап.

Испания, кызык сенин тагдырың!
Король качып, капитандар багынды,
Душман беттеп туткун элиң—кулдарың,
Канын төгүп, талашты эрк, багыңды.
Жакырларың, жардыларың биригип,
Жанын берди эркиндикке аянбай,
Тууган жерди ысык көрүп, теригип,
«Бычак менен болсо дагы согушмай!»—
Деп кыйкырган эл урааны ушундай.

Испандардын билем десең кимдигин,
Согуштагы көргүң байкап эрдигин:
Кандай жарак колго тийсе ылгабай,
Анын ою душмандардан өч алмай.
Оор кылыч эмес колду талдырмак,
Канжар, чочмор, баары бирдей шап
бычак,
Тууган жерге, сүйгөн жарга болуп сак,
Өз намысын эмес испан алдырмак.
Душман канын төгүп кумар кандырмак.

Талаа, шаар түтөп, күйүп, өрттөнүп,
Катын-бала көмүр болду кан кусуп,
Душман жүргөн жерге чыкпас чөп өнүп,
Кургай элек кан болгон жер тоборсуп.
Мейли ит жесин көмүлбөгөн өлүктү,

¹ Башын кестиң... — Чыккынчылык кылганы үчүн 1809-жылы Кадикстин губернаторуна эл өлүм жазасын өкүм кылган.

Мейли кузгун чукуласын көздөрүн,
Биздин тукум көрүп ушул бүлүкпү,
Уксун, билсин катуу согуш кездерин,
Ата-эне, эл, коргогонун өз жерин.

Бирок али согуш, күрөш бүтөлөк,
Пиренейден кол келатат дүбүрттөп,
Иштин жайы не болот, көз жетелек,
Үмүт кылып турган туткун өлкө көп:
Испания душман мизин кайтарса,
Пизарр¹ күнү батар дешет тарылып.
Квитонун уулдары тынч турса,
Шору кайнап зор мээнетке кабылып,
Испания турат минтип чабылып.

Бароссада² албан согуш салышып,
Талеверде суудай кызыл кан акты,
Албуэрде өлүккө жер майышып,
Кармашса да басалган жок чатакты.
Бул өлкөгө качан тынчтык таң атып,
- Качан бүтөт кандуу мээнет, эмгеги?
Жүрөк түшкөн оүрдүү түндү таратып,
Качан болот желдеттердин кетмеги,
Качан ойнойт эркиндиктин желеги?
Бул Гарольддун тентишинин эң башы,
Ал баяндын жалгыз гана барагы,
Ырларымдын бүтмөйүнчө уйкашы,
Эрчигенге боло бермек аягы.

¹ Пизарро — Испан чапкынчысы. Перу өлкөсүн чапкан. Квито — азыркы эквадор. 1810-жылы испан бийлигине каршы Латын Америкасында улуттук боштондук кыймылы башталып, көтөрүлүш чыккан.

² Баросса — Албуэр, Испаниядагы жерлер, ушул жерлерде 1811-жылы француздар менен катуу согуш болгон.

Токто, сынчым, тилдегени турасың,
Шашпасаң да тилдей турган кез келер.
Элладанын Гарольд көрсүн калаасын,
Уяты жок, жери бөлөк, кескилер
Талап алды Элладанын мурасын.

ЭКИНЧИ ЫРДАН

Сени ырдадым, сөз энеси, ыр ээси
Сүйбөсөң да биздей жармач акынды.
Ушул жерде мазарыңдын элеси,
Ушул жерде эл жаттаган атыңды.
Бирок азыр душман колу бүт талап,
Элладаны¹ ок менен өрт чулгады,
Боору ачыбас жаттар басып чалкалап,
Касиеттүү мазарыңды булгады.
Калды! арбагың төрткүлүңдү аралап.

О Афина! Жок баякы заманың!
Ай-ааламды дүркүрөткөн эрлериң.
Өтүп кетти шарактаган доораның,
Өлбөс-өчпөс даңазалуу элдериң.
Кайда-кайда, кайда кеткен, кайда алар?
Байыркынын даңкын эстеп аңыздап,
Мектебинде окуйт жалгыз жаш балдар!
Төрткүлдөрүң турат эски миң жылдап,
Өткөн күнкү доораныңы баяндап.

Таң уулу, тур! Бет алдыңда көп күмбөз,
Козгобогун бул байыркы эл мүрзөсү,

¹ Эллада — Греция. Чайльд-Гарольддун Греция менен Албаниядагы саякаты башталат.

Сырдуу ийикчи¹ бекерден жип ийирбес,
Болбойт тура кудайдын да өлбөсү.
Зевс² ордуна келди доору Алланын,
Бир кудайдын ордун басып бир кудай,
Келе бермек коркуу деген калмайын,
Жок болмоюн кулдук урмай, баш урмай.
Кошоматка - храм курмай курулай!

Жер коңузу, көктөн эмне издейсиң?
Тирүүлүктөн же бир кайгы жейсиңби?
Көзүң сүзүп көктү карай тиктейсиң,
Же адамга турмуш нарксыз дейсиңби?
О дүйнөнүн кур жыргалын сен мактап,
Кайта адамды болмоксуңбу азгырмак?
Бул мүрзөнүн турпагын көр салмактап,
Анын наркы! кымбатырак, барктуурак,
Турмак керек аны дайым ардактап.

Же болбосо келгин бери абайлап,
Ачып көргүн мабу жерди дүмпүйгөн,
Ушул жерге кара кийип, эл ыйлап,
Баатыр жатат бир кездерде көмүлгөн.
Эми эч ким жок ал баатырды жоктогон,
Жоокер да жок эл кабырын күзөгөн.
Шайык да жак мында келип токтогон,
Бул мазарбы, кудай өзү түнөгөн?
Ал бузулса курт да эрээн көрбөгөн!

Чыныгы таш, мрамордон жасаган,
Отурайын түркүгүңө кулаган.

¹ Сырдуу ийикчи (парка) — байыркы гректердин ишеними боюнча, тагдырдын үч энесинин ийрип отурган жиби үзүлгөндө кишинин өмүрү кошо үзүлөт имиш.**

² Зевс — кудайлардын кудайы, күн күркүрөткөн кудай

Сатурна¹ уулу, сенин тагың заңгырап,
Ушул жерде өз сөөлөтүн кураган.
Чалдыбарды талкаланган аңгырап,
Эч ким сага эми бербейт жаңыртып.
Төрткүлүңдү киши да жок сураган,
Грек күлүп, ырдап өтө жаңыртып,
Тоотпойт да тили буруу мусулман.

Бирок дагы Афинанын көз сүртөр
Касиеттүү мүлкүнө кол салган ким?
Уурудан да, кескиден да бешбетер,
Чалдыбарды талап-булап алган ким?
Уятынан жер карасын бриттер!²
Бир кездерде эл болчу деп сыйлабай,
Байыркы элдин чеберлерин эстетер,
Эстеликтин таш устунун ылгабай,
Шатлан уулу ташып алды уялбай!

Заман, түрктөр, готтор³ даап тийбеген,
Касиетти азыркы пикт⁴ уратты.
Кара мүртөз, жалынганды билбеген,
Каразгөй жан дубалдарын кулатты.
Байыркынын кереметтүү мазарын
Кантип гана колу барды бузарга!
Мазар менен кошо ыйлатып балдарын,
Кандай адам кантип түтөт бу зарга!
Чабылган эл табалбайт да эч арга.

¹ Сатурна уулу — Рим мифологиясында Юпитер; Юпитер өзүнөн улуу кудайларга каршы көтөрүлүш жасап, аларды жеңгенден кийин өз бийлигин курган

² Англия Грециянын байыркы кымбат мүлктөрүн өз музейине ташып кеткен. Байрондун ошого жаны ачийт. Ташыган киши шотландиялык болгон

³ Готтор — азыркы герман уруулары; биздин эранын башында Европаны кыйраткан. Түрктөр Грецияны XV кылымда чаап алып, эски мазарларын талкалаган

⁴ Пикт — байыркы Шотландиянын латынча аты

Афина ыйлап төгүп турса көз жашын,
Ким ойлосун албион күлөт деп!
Кошо ыргытып каргашанын көк ташын,
Камчы менен дүнүйөсүн бөлөт деп!
Эркин өлкө көп деңизди бийлеген,
Сен эмеспи элладага болушкан?
Сенин уулуң «адырыңды билбеген,
Жардам күтүп сени караан тутушкан,
Палладанын мүлкүнө кол узаткан!

Бирок кайда зор калканың, Паллада,
Аларихтей¹ баатыр качкан басынып?
Башыңа күч күндөр түшкөн арада,
Пелид келмек жоо-жарагын асынып
Душман каптап кирген чакта калаңды,
Дозок торун бузуп чыкмак жемирип.
Чыгарбаптыр Плутон эр балаңды,
Спиксти ээрчип жүрүп элирип,
Унуткандыр жыргал жайда эсирип.

Касиеттүү топурактан кыя өтпөй,
Өз жарыңдай үшкүрбөгөн жигерсиз,
Кайра келгис сулуулукка жаш төкпөй,
Күлүп өткөн адам сокур, дейирсиз;
Жаралууну мылтык менен аткандай,
Мазарыңды алды альбион ташытып.
Касиеттүү мүлктөрүңдү жазганбай,
Талап кирди эне сүтүң татытып,
Жылуудагы периштеңди жашытып.

¹ Байыркы жомоктун сөзү боюнча, Пелид менен Афина Паллада баш болуп, Акрополь шаарын Аларихке чаптыртпай, шаарды коргоп калышкан. Плутон, Спикс—наркы дүнүйөнүн кишилери (ээлери).

Гарольд кайда? Кайда калган бейкапар?
Салсак кантет максат тутпас жолуна?
Бу жерде да чыкпады дос узатар,
Жайнап сулуу асылбады мойнуна.
Чоочун элдин жамалына арбалып,
Жүрөк толкуп, күйүт тартып, үшкүрбөй,
Согуш, кылмыш кысып бирдей
  каржалып,
Азап тарткан өлкө көзгө көрүнбөй,
Кете берди ыйлабай да өкүнбөй.

Деңиз көркүн, уч-кыйырсыз мейкинин,
Сүзгөн билет жок дегенде бир шилеп,
Жел күчөтүп улам-улам эпкинин,
Парус көлпүп, кеме ылдамдайт суу жиреп.
Жел зыпылдап, толкун өсүп сүрүлүп,
Артта калат ак көбүктөп шаркырап.
Көп кемелер ак кууга окшоп түрдөнүп,
Ар кай жерде келет күнгө жаркырап,
Парустарын жел тарткылан, барпырап.

Желде шамал, желдеп учур кемени,
Желде, желде, күн да батып кеткиче.
Кемелердин артта кала бергени,
Далай заман өтөт го эми жеткиче!
Жел канатын байлап турган учурда,
Алда кайда кетпейт белек зымырап,
Түнү бою тынбай жүрүп чоң сууда,
Тамашаны салбайт белек кобурап!
Эми качан булар келет кыбырап?

Ай да чыкты, не деген түн, бир көрсөң!
Түн жарылып, нур чачылды апаппак.

Мындай түндө кызды карап үшкүрсөң,
Кыз да эзилеп, кучагына жыгышмак
Ошо замат кемедеги Арион,¹
Алда кайдан чыга калды табылып.
Ырдап, чертип укмуштарды, салды обон,
Кемечинин баары чыгып жабылып,
Бийлеп кирди маңдайлары жарылып.

Кеме барат... бийик Кальпе бөксөсү...
Эки жактан эки дүйнө тиктешет:
Нар жагынан сулуулардын өлкөсү,
Бер жагынан арап чөлү чектешет.
Испан жээги ай нуруна, бөлөнгөн,
Адырлары, токойлору тарак баш,
Баары алыстан бүлбүл этип көрүнгөн,
Араптардын сеңирлери борчук таш,
Тескей жакка жарык түшпөйт түнөргөн.

Мындай түндө эске түшөт жаштык кез,
Ана турат тил сорушкан жаш селки,
Эми болду кайта келгис бир элес
Кылган үмүт, күткөн тилек илгерки.
Өмүр шерик жарың болуп сүйүшпөй,
Жолдош күтпөй, баарын жерге тебелеп,
Дос болушуп, бир-бириңе күйүшпөй,
Андай болуп картайганың не керек?
Бөпөлөсөң келбейт жаштык—кыргыек.

Айдын нуру толкунда ойноп дирилдеп,
Борт таянып турасың сен мелтиреп,
Ойлогон ой, үмүт, сезим, бириндеп,

¹ Арион — байыркы грек акыны, обончу, ырчы, музыкант. Кальпе Гибралтар. Эки дүйнө — Европа менен Африка, муну экиге бөлүп турган Гибралтар аркылуу Гарольддун кемеси баратат

Өткөн күндөр эске түшөт элжиреп,
Жүрөгүндөн бүтүн жерди табалбай,
Ыйлагың бар көз жаш төгүп эңгиреп,
Эстен кеткис сонундарды таналбай,
Айлаң кетип, буулугасың делдиреп.
Оору көңүл кантип табат эм издеп!

Суу мөңкүгөн капчыгайда ойлонуп,
Аралама калың токой, тоолорду,
Айбандары эркин ойноп топтонуп,
Адам уулу жол салбаган зоолорду,
Жогорудан куяларын тиктемек,
Чабыттамак куштай учуп эргиген,
Бу жалгыздык эмес, элден четтемек,
Малды аралаш кайтарганды билбеген,
Жаратылыш бизге берген зор белек.

Жакшы көрбөй, жакшы дагы көрүнбөй,
Эл ичинде кушбак болмуш болосуң,
Чатак, түйшүк, кайгы-капа түгөнбөй,
Байлыктан да, жоктуктан да тоёсуң,
Жолдошторуң доспуз дешип ант кылып,
Тил учунда имерилет күйгөнсүп,
Көзүң өтөр замат күлөт каткырып,
Өлүмүңдү тилек кылып жүргөнсүп,
Жалгыздык деп ушуну айткын сен өксүп.

Мындан көрө кечил болгон жыргал да,
Көл көргөнбүз Афондон¹ бул момунду,
Типтик коодон тиктеп турат кеч шамда,
Асман менен кошулган көк толкунду.
Кереметтүү сулуулукту бир көрүп,

¹ Афон — Македониядагы шаар. Бул жерде монастырь, кезкинчилердин үйү көп болот.

Жолоочу да тиктеп калат суктанып.
Жыргал жайдан кетеринде үшкүрүп,
Өмүр башка өткөнүнө муңканып,
Куу турмушка кайра кирет капталып.

Бул ортодо кеме бир топ жол жүрдү,
Кала берди из толкунга жутулуп,
Калкылдатып бирде шамал—жел сүрдү,
Бирде ачылып, бирде асман—жер
тутулуп,
Бороон жүрдү арт-алдыдан кутуруп.
Жолоочунун жол азабын баяндап,
Отурушка көңүл дагы чаппады,
Далай мүшкүл өткөндөн соң миң сандап,

«Жер»! дегенде зор кубаныч каптады.
Сен, табийгат, башкалардан мээримдүү,
Жүз жашырбас энесин да күйүмдүү,
Аймалайын эмчегиңди, өбөйүн,
Сүйбөсөң да уулуң болуп жүрөйүн.
Маданият кири такыр жуга элек,

Өңүң сонун, нары даркан, жапайы,
Тар жерлерден- адам буту тиелек,
Алып өттүң колуң берип атайы,
Каардансаң жакшы көрөм эки илтек¹.
Албания! Бул Искендер² чыккан жер,
(Жаштарга үлгү, акылманга касиет),

¹ Эки илтек — эки илтик, эки эсе, ансайын

² Искендер — Александр Македонскийдин түркчө аты. Искендердин энеси Эпирден болгон.

Эпир — Албания менен Түндүк Греция жеринин байыркы аты.

Ушул жерде аты уйкашы¹, ашкан эр,
Жоону жеңген салгылашып бетме бет,

Албания!.. Даркандардын энеси,
Салам айтам, элди баккан бийик жай,
Бу жерде жок христиан креси,
Кайда болсо мунара бар тамгасы ай,
Чарбагынан чыгып турган кайкалай.

Боюн Сафо² сууга ыргыткан тумшуктан
Гарольд көрүп кечки чыккан жылдызды,
Дарт козголуп көптөн бери тынч жаткан,
Канча кылган менен болбой ич сызды.

Оору көңүл коргологон асканын
Көлөңкөсү кемени бүт жапкансыйт.
Тыңшап суунун муңдуу шылдыр
                        какканын,
Көндүм болгон кусасына баткансыйт,
Бирок купкуу өң муңайым тарткансыйт.

Жер жарыды. Сүрдүү Албан тоолору,
Туш-туш жакта адам чыккыс коосу бар,
Каракокул тартып Пинддин³ зоолору,
Алда кайда турат басып аппак кар.
Эңилчектүү бийик кырды этектеп,
Тоолуктардын жатат кырка кыштагы,
Көктө бүркүт, кайберени серектеп,

¹ Аты уйкаш — Искендербеги (1404—1467). Албаниядагы түрктөрдүн бийлигине каршы күрөшкөн эл жетекчиси

² Сафо — Гректердин байыркы акын кызы, ашыктыктан Сафо ушул аскадан боюн таштап, сууга чөгүп өлгөн дешет. Ай тамга — Албанияга мусулман дини тараган.

³ Пинд — Түндүк Грециядагы кырка тоо. Иллирия— Адриатик деңизинин чыгыш жагы. Темпе - Грециядагы сулуу жер.

Адамы эркин, эркин учкан куш дагы,
Эркин ойнойт шамал жайкы, кыштагы.

Жалгыздыкты такыр көзгө илбеген
Чайльд Гарольд түркчө буруу тил
сүйлөп,
Мактагандар мактап бирок келбеген
Чоочун жерде жүрдү Гарольд өгөйлөп.
Манчыркабай жүрө берип зыңкыйып,
Түптүз басты жалтанбастан жазмышка.
Арамзалык катпай ичке кыйтыйып,
Тик карады каргашага, калтыска.
Кайыл болду ысык-суук тартышка.

Кайкалаган кара тоолу жерлерден
Аралады иллирия тоолорун,
Ашып өтүп далай кыя белдерден,
Көралган жок көркү сулуу төрлөрүн,
Даңазалап жомок кылып айтарлык,
Аттиктен да жер тапкан жок тепкедей.
Телегейи тегиз келген мактарлык,
Укмуш көркөм жер болорбу Темпедей.
Касиеттүү Парнас сыймык эткидей.

Ахерондун¹ суусун жиреп, Пинд бойлоп,
Көсөм турган жакка Гарольд баратты.
Бийлик кылып, өз бетинче ой ойлоп,
Өкүм зордук менен элди каратты.
Эл тынч албай дүрбүккөндө козголуп,
Бул көсөмдүн² кылычынан кан акты.
Эти ачынып, көкүрөккө чер толуп,

¹ Ахерон — Түндүк Грециядагы Фанариотикос суусунун байыркы аты.

² Көсөм — Алипаша. Албания менен Эпирде катуу өкүм бийлигин жүргүзгөн түрк.

Далай жолу тоолук алган жаракты,
Бирок алар кайта алтынга алдатты!.

Жанаша аска болбосо көк мелжиген,
Төбөм көктү тирейт десе эп келген
Тик адырда аппак болуп бөлүнүп,
Бир там турат токой менен термелген.
Киши келсе жаны калбай бүлүнүп,
Ошол жерди турак эткен калойер¹
Жолоочуга тамак берет үзүлүп,
Табигаты укмуш көркөм ушул жер,
Далайларды тамшандырып эстетер.

Токою түнт, тулаң чөбү көйкөлгөн,
Күн ысыкта жолчу табат саябан.
Чалгын жайып, мелүүн салкын жел
жүргөн,
Жыргайт жатып көкүрөгү какшыган.
Тунук, таза, жан сергиткен абада,
Киши унутат жердеги ачуу татканын.
Аптап өтпөс жалбырактуу саяда
Жата берсин жолчу чарчап, арыган,
Күндүн карап кызгылт болуп батканын.

Жанар тоонун тектирлери суналып,
Ушул жерден тарайт четке алыстап,
Химеранын кырка тоосу уланып,
Кабак бүркөп жатат сүрдүү закымдап.
Өзөнүндө чуркап эчки оттосо,
Кара Ахерон суусу болгон кейиштин,
Эгер бу жер дозоктугу чын болсо,

¹ Калойер — кечил, грек монахы

Анда мага кереги жок бейиштин,
Шермен болуп Элиза¹ ыйлап онтосо!

Тиги гана кыяларды тоспосо,
Мунаралар жердин көркүн бузбаптыр.
Суюк жыгач, сейрек тамдар болбосо,
Эл да, кыштак бу жерге анча турбаптыр.
Бирок типтик кыяда эчки секирип,
Чуркаганда таштан-ташка зырылдайт.
Ак кементай кийген койчу бекинип,
Күн ысыкта көлөкөлүү жерди ыктайт.
Күн куйганда үңкүрүнө тызылдайт.

О Додона², кайда илгерки токоюң,
Кайып булак, машайыктын далайы.
Зевс туруп аят айтчу түз, оюң,
Күркүрөктүн ээсинин сарайы?
Баары унутулган... адам байкуш мүрдөдөн
Коркуп ыйлайт, бас жагыңды, эселек!
Пайгамбар да кутулбаган өлүмдөн,
Жыгач, темир, таш жок уста кеселек,
Эл жок, тил жок жоголбогон дүйнөдөн!

Эпир жыргал, жумшак келет абасы,
Көз талыткан тоо түгөндү калдайган.
Туш тарапта жасалгалуу талаасы,
Жазда тулаң, кулпурган чөп жайнаган.
Көз кубанткан көркү сонун бу жерлер,
Жашыл өзөн, суулар агат талашып,
Аны бойлоп өсөт ыргал эмендер,

¹ Элиза — байыркылардын ишеними боюнча, адам өлгөндөн кийин бара турган жыргал жай

² Додона — байыркы грек шаары, бу жерде Зевстин храмы турган

Көлөнкөсү толкун менен арбашып,
Ай жарыкта уктайт көшүп, кынашып.

Томеритти¹ ашып -барып күн батты,
Күр-шар этип Лаос² жатат энтелеп,
Каш карайып, түн да кирип келатты,
Гарольд өтмөк калтыс суудан эртелеп,
Учкан жылдыз сыяктанып шам күйдү,
Тепилендин³ мечит башы жаркырап.
Жакын келип кобурашкан сөз турду,
Сепилинен жарак-жабдык шыңгырап.
Түн шооругун шамал ташыйт зыркырап.

Мунарага кайрылбастан кыя өтүп,
Карап калды зулум үйүн токтолуп,
Жаткан экен өз өкүмүн түтөтүп,
Сөөлөт куруп, салтанатка карк болуп.
Бул короого кулдук урган эл толуп,
Кызмат кылып чуркагандар кайнаган.
Кулдар, аскер, дервиш, евнух жүгүнүп,
Сырты сепил, ичи сарай жайнаган,
Ар кошкон журт дүрбөп жүрөт бүлүнүп.

Көркөм келет Албан кооз юбкалуу,
Башка селде, алтын чапкан жаракчан.
Бешманттары кызыл кымкап саймалуу,
Кызыл шарфтуу македондук мында сан.
Кейпи суук калпак кийген делиси⁴,
Ийри кылыч жамбашында шараптап,

¹ Томерит — Эпирдеги тоо

² Лаос — Түндүк Грециядагы суу

³ Тепилен — Түнүк Грециядагы шаар, Али пашанын ордосу

⁴ Дели — түрктүн атчан аскери

Грек митаам, кара келет нубиси,
Чоң сакал түрк ичке кытмыр сыр сактап,
Өкүм колдо, менсийт күлбөй ырсактап.

Ким гана жок? Баары бирдей зыңгырап,
Мында эч кимди эсепке албай тим
койбойт,

Мусулманы намаз окуйт ыңгырап,
Бирөө канжа чегип, бирөө чүкө ойнойт.
Албан¹ жүрөт моюнсунбай жер карап,
Грек жүрөт калпты-чынды койгулап.
Азанчысы мечитинен заңгырап,
Багымдаттын намасына тууралап,
Азан айтты аллахуа акбарлап.

Рамазан айы орозо ай дешип,
Учур экен тартып жаткан теспесин,
Күн батканда оозун ачып дүрбөшүп,
Чыгарышат узун күндүн эсесин.
Нөкөрлөрү аркы-терки чуркашып,
Дасторконго төгөт түркүн тамагын,
Той болгонсуп баары бирдей чардашып,
Балкон тынчып, дуу-дуу басат сарайын,
Кул-кутандар суй жыгылат аш ташып.

Бирок аял бул арадан көрүнбөйт,
Ал гаремде, кайтарылуу, чүмбөттүү,
Жаны-дили күйөөсүнөн бөлүнбөйт,
Аларга жат даркан басып, терс кетүү.
Күйүп-бышып баласына берилип,
Жаштайынан бүткүл мээрин салышат.
Бала өстүрүп, бала сүйүп эзилип,

¹ Албан — Албандык, Албаниялык

Энеликтин жыргалына канышат,
Мындан артык кандай сүйүү жарашат?

Кайнар булак — туш-тушунан атылып,
Чыныгы таш, мрамрга чачылып,
Жыргал салкын, бейпил тынчтык
алдейлеп,
Жылуу төшөк, жыргал уйку татылып
Турган үйдө Али отурат эл бийлеп.
Согуш менен каргашаны чакырып.
Сүрдүү өңү бүгүн жылуу тартылып,
Бүлүк салчуу эмес зулум дей турган,
Арам ойлуу, элди ыйлатып кутурган.

Жигит кези болбогон соң шыктуулук
Чал кишиге жарашпайт деш чекилик,
Гафиз¹ айткан: сүйүү жаштан деп улук,
Теостук² да: болбойт деген эскилик.
Жаманчылык кимге болсун жарашпайт,
Карыяга барып турган уят иш.
Кан куумай бар, өчүн албай калышпайт,
Кара бетти тилет тытып жолборс тиш.
Кан жутканга акыры бар кан кусуш.

Көзгө да жат, кулакка жат бу жерге
Азган жолчу өзүн бир аз өргүттү,
Көрдү баарын: шааны-шөкөт, тирелге, —
Мусулманга көндүм болгон сөөлөттү.
Дөөлөткө мас, зийнатка ислам эсирип,
Каладагы конурсуктан оолактайт;
Муну көргөн жолчу турду зеригип;

¹ Гафиз — ырчы

² Теостук — Анакреон, байыркы грек акыны; теос — байыркы шаар, бул жерде Анакреон туулган

Ислам мынча жасалгасын каркыттайт?
Жасалмалуу салтанат жан жыргатпайт!

Албандыктар ачуу турмуш көп татып,
Бекем сактайт өздөрүнүн салттарын,
Эр көкүрөк, качпайт октон баш катып,
Кыйын күндө айтпайт зарлап даттарын.
Өнүп-өскөн өз тоосундай былк этпей,
Ата журттун милдетинен кечишпейт.
Каргашада жолдоштуктан кетишпей,
Намыстанса белден кылыч чечишпейт.
Кордогонго моюн сунуп беришпейт.

Бир топ жүрдү Чайльд албан ичинде,
Согушканын, жеңишкенин көп көрдү,
Толкун жүрүп, кырсык баскан кезинде
Далай күндү албандарга өткөрдү.
Ушундай да көрмөк болсо жамандык,
Бирок Чайльд көргөнү жок эч кордук,
Кайда болсо кучак жайды албандык.
Мактанбагын зыңгыраган албондук,¹
Албандарча бизде болбойт камкордук.

Бир күн катуу деңиз толкуп көбүрүп,
Караңгылык каптап көздү байлады.
Чайльд Гарольд фрегатын² жел сүрүп,
Сулионун³ аскасына айдады.
Сууда калса ташка тиет кемеси,
Коркунучтуу токтой турган жерлери.
Чукул жерден качырып жер ээси

¹ альбондук — англичан

² Фрегат — кеме, кеменин бир түрү

³ сулио — албандыктар турган жер; сулиот — албан

Чапкан түрктү, галди сойгон илгери.
Буларга да мүмкүн канжар тиери.

Чочулашып кемелерин токтотту,
Сулиоттор бүлүк түшүп калышты.
Алоолонтуп очогуна жакты отту,
Курганышып жолчулар даң салышты.
Чырак жагып, шараптары куюлду,
Меймандостук дасторкону жайылып.
Соёт деген калп экени туюлду;
Урмат кылып баары бирдей жабылып,
Мусапырга калат экен чабылып.

Бул аймактан Гарольд болду кайтмакчы,
Бирок жаман кабар келип угулду.
Туш-тараптын баары болуп каракчы,
Канап-союп тоскон имиш бүт жолду
Анда Гарольд сакманчы алды жетерлик,
Жалаңдаган, тайбастардан кыл тандап,
Акарнандын токоюнан өтөрлүк.
Ак Ахелой¹ суусун сүзүп жакындап,
Этоляны² көрдү жаткан закымдап.

Утракейдин³ булуңуна тегерек,
Толкун жылжып барып уктайт жыбырап.
Тынчын бузбай акырын жай эркелеп,
Батыш жактын жели турат шыбырап.
Жарым түндө суу уйкусун алдейлеп,
Жалбырактар турат аста шуудурап.
Мейман Гарольд басып жүрөт эркиндеп;

¹ Ахелой — Грециядагы суу

² Этолия — Эпирдин түштүгүндө жаткан Грециядагы жер

³ Утракей — Этол жээгиндеги булун

Бүткүл баарын жай терметип тунжурап,
Турган түндөн суктангансыйт сыр сурап.

Суу бойлото катар оттор жагылып,
Бүттү ичилип үлпөтчүлүк кеселер.
Кокус өткөн жолоочу оозу ачылып,
Ушул замат башталды укмуш нерселер:
Жымжырт жаткан түндү ойготуп
шарактап,
Бийлегенде баары кызып кетишти.
Өскөн жердин адат-үрпүн ардактап,
Паликарлар¹ белден кылыч чечишти.
Чимирилип, ырдай, бийлей беришти.

Жасалмасыз ушул таза шапарга,
Чайльд Гарольд турду оолактан суктанып,
Эч бир жаман ой келбестен капарга,
Карап турду тамашага куп канып.
Зарделүүлөр бийлеп жатат талашып,
Кара көздөр тегеренет желбиреп.
Үнү дагы, түнү дагы жарашып,
Фустенелдер² шуудурады желбиреп.
Ирети жок обон турду түн жиреп:
Сен, тамбурчу,³ белги берип дүңгүрөгүн,
Жоого башта кайраттантып эр жүрөгүн.
Ар бир тоолук үнүңдү укса башың катпайт.
Иллириялык, хмериялык, сультот жатпайт.
Аппак көйнөк, кементайчан, кылыч таккан,
Сулиоттон баатырдыкты ким талашкан?

¹ Паликар — жигит, азамат деген сөз. Кош мааниси жоокер; түрктөр менен күрөшкөн учурда партизан маанисине өткөн

² Фустанелла — гректердин улуттук кийими

³ тамбурчу — барабан, барабанчы

Карышкырга, бүркүттөргө малын таштап,
Салык кабак сульот жөнөйт жоого баштап.

Эгер албан унутпаса дос кордугун,
Кантип унутат душманынын ал зордугун?
Аткан огу жазбай тийип душманына,
Душман башы бута болот атканына.

Македония жиберет эр көзү жокту,
Убактынча таштап коюп уучулукту;
Кылычтарын боёмоюн кызыл канга,
Алар салбайт ач болотун кайта кынга.

Бекер акча табылганга ким кубанмак?
Начар сатып алса, болот тартып алмак.
Андай жигит табат кыздын сонунунан,
Жулуп алып энесинин өз койнунан.

Жаш сулууну жактырдым мен өзүм элеп,
Ырдап берет жалгыз үйдө күндө эркелеп.
Мукам үндүү сыбызгысын кыз сыздатат,
Өз атасын кошуп ырдап муңга батат.

Превезанын¹ ойлоп көргүн чабылганын,
Жеңген күлүп, жеңилгендин ыйлаганын!
Жери өрттөлүп, олжо болуп, мал бүлүнгөн,
Сулуулары тартуу кетип, байлар өлгөн.

Неден корком? Кимди аяйын? Мага эмне
сын!

¹ Превеза — Албаниядагы шаар

Эгер кызмат кылгың келсе вазирге чын.
Ай ааламга айдын нуру таралганы,
Али сындуу бир ноён жок жаралганы.

Тажаал Мухтар, вазирзаада, Дунай кетти,
Кылыч менен капырларды титиретти.
Кан агызып, дели кирсе туш-тараптан,
Капырмардан канча болор үйгө кайткан?

Кылымчандар! Кылычыңды жалаңдаткын,
Эй тамбурчу, согуш болсо тамбур каккын,
Карагыла! Сайда жүрөт элесибиз.
Мөрөй алып кайтабыз же жан беребиз.

Эллада сен күмбөзүсүң кылымдын!
Чөктүң даңктуу, өлүк болдуң аты өчпөс.
Арын козгоп уулуң менен кызыңдын,
Ким үздүрөт кишениңди ок өтпөс?
Фермотилдин¹ аскаларын таянып.

Душман сөөгүн капчыгайга тирелтип,
Жок байыркы турбагандар аянып!
Адам барбы арбагыңды тирилтип,
Эвротту² өтүп алар сени кутултуп?

Эркиндикти талашканда Фразибул³
Ойлодубу зыңгыраган афиндер,

¹ Фермотил — Орто Грециядагы тоонун тар капчыгайы. Гректер ушул жерде аз аскер менен персняндардын жүз миң аскерин токтоткон

² Эврот — Түндүк Грециядагы суу

³ Фразибул — байыркы гректердин саясий жетекчиси. Афиндин кулчулук мамлекетин кайтадан куруп, «отуззулум» бийлигин кулаткан. Биздин эрадан 403 жыл мурун Афинди бошоткон

Чаап алып, талкан кылып Истамбул,
Кул болот деп гүлдө турган ушул жер?

Бүгүн эми бийлеген ким Эллатты?
«Отуз» эмес көрүнгөнү кожоюн!
Түрк камчысы кул-күң кылып каратты,
Эллин тилсиз төмөн кылып өз боюн,
Касиеттүү жерин жатка тапталты.

Көркү гана калды кейпин жоготпой,
Эл көзүндө бир терең сыр жаткансыйт...
Байыркы кут чыпчыргасын коротпой,
Кайта келип, эркиндикке баткансыйт.
Ата салты кайта бир күн келер деп,
Дале ишенет куру үмүттөн кол жуубай.
Бирөө келип мол жардамын берер деп,
Жал-жал этет көмөктөн көз айырбай,
Өзү отурат түрктөргө кол кайырбай.

Эрк каалаган кишенди өзү бузарын,
Акыйкатка эзүү туруш бербесин,
Унуттуңбу бирөөлөрдүн муң-зарын,
Башка бирөө тыңшап көзгө илбесин?
Москвит да, четтен келген галл дагы,
Бере алышпайт алчаңдатып эркиндик.
Зулум качып илоттордун¹ арбагы
Кубанса да алалбайсың сен теңдик.
Ар кимине жыгылышың милдеттик!

Капырлардын түрктөр алган калаасын
Мүмкүн кайра капырлардын алышы,
Кытмыр франк тандап үйдүн тазасын,

¹ Илот — бир кезде кул болуп жоголуп кеткен эл

Анда бышык кайра келип жатышы.
Пайгамбардын казынасын талаган¹
Же баш кесер вахабиттер² жойломок.
Жериң тепсеп сенин каның жайнаган,
Так ошондо башка таяк ойномок,
Эркиндиктин түп тамырын томормок.

Арылтмакка ар ким кылган күнөсүн,
Күндүз жебей, түндө тооба этмек парз.
Бирок мында сактап ислам жүйөсүн,
Орозого чын ыкласын койгон аз.
Тообалары кабыл болуп келгиче,
Ким да болсо эптеп ыгын табышып,
Түн ичинде үлпөт куруп билгенче,
Тамашага батат экен канышып.
Өңүн буруп, кубулушуп алышып.

Бирок ушу таң-тамаша кезинде,
Адам жокпу өткөндү ойлоп түнөргөн?
Эски дарты кала берип эсинде,
Ыйлап көмгөн күндү санап үшкүргөн?
Дүнүйө капар, эсиргендер ичинде,
Шүмшүк болуп ойдун уусун жуткан ким?
Жер жарылбай, кызыл калбай бетинде,
Жыргалына токонаалат айткан ким?
Кепин кийип, өз кийимин тыткан ким?

Коруна бер, так ошосуң, сен эллин...
Кана кайда, чын патриот кимиң бар?
Оозу менен сүйгөн болуп өз элин,

¹ Казына — пайгамбардын казынасы деп, Байрон Меке менен Медийианы айтат.

² Вахабит — вахабиттер — мусулмандардын ичинде дин жагынан өзгөчөлүгү бар бир кыймыл болгон, булар 1803— 1804-жылдары Меке менен Медийнаны алышкан.

Эки колун бооруна алып тургандар,
Кармашканда оолак качып калтылдап,
Кошоматка зулумга баш ургандар,

Келген душман үрөйү учуп калчылдап,
Бабалары перс, Трояны куугандар —
Адам эмес, эне сүтү ургандар.
Спартанын кайта туруп балдары,
Кайратына келген кезде Афиндер,
Тукумунун жеткен чакта баралы,
Төрөгөндө эркек бала келиндер,
Мына ошондо урандыдан козголуп,
Тирилесиң, баш көтөрүп, эллада.
Бир мамлекет миң жылдарда нык толуп,
Талкаланат бир сааттык арада,
Өткөн кайтпайт акыл, алтын, зерге да.

Кайгыга да, теңдеши көркү бар,
Болуп өткөн кудайлардын өлкөсү,
Маңги көк чөп, тооларында жатат кар,—
Табыйгаттын өзү сүйгөн эркеси.
Кайран жердин топурагы жошулуп,
Соко чийип, сулуу жүзү оюлду.
Касиеттүү мазарлары кошулуп,
Айдоо болуп, укмуштары жоюлду.
Даңкы гана алыска тек угулду.

Урап түшкөн ага-инисин сагынып,
Жалгыз калган түркүктөрү зыркырайт.
Палладанын сынаар калган мазары,
Бир гана өзү закымга ойноп жаркырайт.
Унут болгон эр мүрзөсү дүмпүйүп,
Араң турат, бопбоз ташын чөп баскан,
Чыдагансыйт болочокко сыр түйүп,

Саякатчы кээде токтоп адашкан,

«Аттиң!» айтып, көзүн сүртөт жаш аккан.

Дале болсо жер соорусу бу жерлер,

Феб¹ маарыткан берекеси тирелүү,

Талаа көктөп, май жыгачы сүлкүлдөп,

Гиметанын² балы тунук, ширелүү.

Мурункудай күн нурунда бүлкүлдөп,

Бал аарысы үйүн жасайт кыжылдап.

Асманы ачык, жайы сонун үлпүлдөп,

Өткөн өттү, өркөндөгөн миң жылдап,

Жаратылыш кала берди жылтылдап.

Баскан жериң касиеттүү аталган,

Топурагы кереметтүү бир белек.

Муза атасы, жомок кылып айтылган

Укмуштардын баары бүтүп кете элек.

Тегеректи карап көрсөң телмирип,

Тургансыйсың өз өңүндө түш көрүп:

Бооруң ачып, көз жашын дагы келтирип,

Тоо, токойлор кордук тарткан өзгөрүп.

Ураса Афин, Марафон³ бар түрдөнүп.

Жатса да эл-жер туткун- болуп карышып,

Жери жердей, күнү күндөй кадимки;

Мына майдан албан-балбан салышып,

Мөөрөй алган атактуу жер илгерки.

Персияңдын колун грек талкалап,

¹ Феб — Афина Паллада

² Гимета — Грециядагы бал жагынан атагы чыккан жер

³ Марафон — байыркы гректердин кыштагынын аты, биздин эрадан 490 ж. мурун байыркы гректер ушул кыштакта персияндарды жеңгенде гректердин жөө кулугу ушул кыштактан Афинага чуркап жетип, жеңиштин катарын айтып туруп үзүлүп кеткен экен.

Касиеттүү сөзгө калган Марафон.
Эллада өзүн бүлүнүштөн калкалап,
Сыймык кушу эл башына бир конгон.
Ушул жерде баары турат сыр толгон.

Урмат кылып ушул жердин урпагын,
Жолоочулар зыяратка көп келет.
Ион¹ жели жолчулардын саламын
Согуш, ырдын аймагына жеткирет.
Аңыз кылат бардык адам уруусу,
Өлбөс тилиң, өнөрүңдү, Эллада.
Жаштарга өрнөк, сыймыктанат улуусу,
Тыңшайт акын, карыясы, бала да,
Сөз баштаса Муза менен Паллада.

ҮЧҮНЧҮ ЫРДАН

Ада², чүрпөм, жалгыз кызым, каралдым,
Окшошсуңбу, кара жаным, апаңа?
Айрылганда үмүт таап кубандым,
Көздөрүңдөн көл суусундай садага!
Эми мына тегерегим шарпылдап,
Көгөргөн суу..- шамал согот күркүрөп,
Кайда барам, билбейм, сүзөм калтылдап,
Тууган жерим калып баратат бүлбүлдөп.
Калсын, күйбөйм, сүйүнбөйм да
жаркылдап.

Барам сүзүп кайта толкун аралап,
Чапкан аттай толкун туйлайт элирип,
Алда кайда алып учуп, сабалап,
Кете берсин бир жактарга жеткирип;

¹ Иония — байыркы Грециядагы бир область

² Ади, Аада — Байрондун кызы; аялы менен ажырашканда аялынын колунда калган

Камышка окшоп мачталары ийилип,
Жырттык парус делпилдесин, чапкылап;
Сүзө берем. Сууга турам үңүлүп,
Жардан ылдый салаңдаган чөпчылап,
Толкунга да, бороонго да тур чыдап!

Дүнүйөнүн тарткылыгын көп тартып,
Көптү көрүп, мезгил жетпей карыган,
Баарын билип, турмуш тузун бек татып,
Сүйүү, кайгы, даңк, сыймыктан таныган,¹
Машакаттын кагып миздүү канжарын,
Жолотпос жан өз боюна сайылтып, —
Билет көңүл неге үңкүргө качарын:
Анда сүйгөн элес кучак жайылтып,
Жымжырттыкта келет черди жазылтып.

Чыгарма бар бу жерлерде, чыгарма
Экинчи өмүр, жашоодогу бир маңыз,
Ой-кыялдан жасап үлгү, бир сайма,
Окшоп мага кыялдан кең казабыз.
Мен эмнемин? Жок немемин!! Кыялым,
Баары сенсиң, жандын жаңы, көрүнбөс.
Бирок саксың, сени менен учамын,
Киндик туташ болгомун мен бөлүнбөс,
Сени менен бүт ааламды угамын.

Токто, пикир!.. Ой үстүнө ой басып,
Тегеретти ойдун кара көбүгү,
Кыял, жалын кайнай берип көп ташып,
Чарчаңкы акыл болду кыял көрүгү.
Багынбадым, моюн сунуп көрбөдүм,
Өмүр кыйдым, өткөнгө жол таппадым,

¹ Таныган — танган, танып кеткен

Ошондо да башка болбой, көгөрдүм,
Мезгил алсыз, бардык зардык сактадым,
Ачуу тартып, тагдырга арз айтпадым.

Кыпкызыл гүл турса жайнап, жалтылдап,
Ким кызыкпайт, кимдин келбейт үзгүсү?
Кызыл жүздүү сулуу турса жаркылдап,
Кыналышып кимдин келбейт жүргүсү?
Ким жулунбайт турса даңк көк четинде,
Түпсүз куя, булуттарды аралай?
Чайльд кайра ойсуз жаштар ичинде
Жүрөт чардап, өткөн күндү санабай.
Бирок башка, ак тилекке көңүл бай.

Топураган адамга ыркы келбесин
Ал түшүндү, кудай да алы жетпесин,
Киши акылы кулагына кирбесин,
Өз акылын эч бирөөгө бербесин-
Жаштайынан тил албаган өрт чыгып,
Көздү карап, иймегенди билбеди.
Бирөөлөргө бийлеттирип, бойду ыгып,
Же кайгыны назарына илбеди.
Котологон көп шарына кирбеди.

Аска, тоолор болду жакын сырдашы,
Өз үйүндөй болду деңиз чалкыган.
Көгөргөн көк анын эски курдашы,
Күндү көрсө бүткөн бою балкыган.
Үңкүр, толкун, токой, кум, чөл, чагылган,—
Баары сырдаш, баарынын бир тил-кеби;
Том китептен альбин тилде жазылган
Табыйгатты окуйт жакшы илеби,
Табыйгат го китептердин китеби.

Ичи бышып, кабак түшүп, буулугуп;
Киши көрсө солгун тартып чаалыкты-
Колго түшүп, эси кетип уугуп,
Канаттары сынган куштай камыкты.
Аба жутса өз үйүндөй сезилген,
Бир заматка дүнүйөсү кеңеет,
Көкүрөгү тор темирге кесилген,
Капастагы куштай болуп кызыл эт,
Тар зындандан жаны тышка элирет.

Үмүт да жок, бирок калып үшкүрүк,
Айдалгансып, дагы кетти кезип жер,
Туйду өмүрү текке өтөрүн түбөлүк,
Келечектен боло албасын үмүткөр.
Толкун жүрүп, кемелери чөгөрдө,
Матростор Дүнүйөнү унутуп,
Арак-шарап ичишкендей өлөрдө,
Гарольддагы күлкүңү ичке бек жутуп,
Алаксытмак болот өзүн дем тутуп.
Сүйгөндү да эми кайта үйрөндү,
Таң каласың буга кантип көнгөнүн,
Адам сүйбөс киши кантип күйгөндү
Үйүр кылып, ынтымактуу жүргөнүн!
Дүнүйөңү танып, талак кылгандар
Жибиталбайт сенек болгон көңүлдү,
Бирок муңда бала мүнөз кыялдар
Дале болсо бар болучу бөлүндү,
Ушул кыял кала берди шүкүлдү.

Бир мунайым, назик жанга байланды,
Чиркөө таккан боодон да бек мындай боо.
Билбегенди шаан-шөкөт кылганды,
Никесиз деп, өсөк кылып, чыгат жоо.
Далай-далай машакатты көп тартып,

Аял байкуш эки эселеп кайгырар,
Бирок таза сүйлөшкөндүн баркы артып,
Түбөлүгү касиетке айланар.
Аны мактап келди четтен бул ырлар:
Кырлар жатат жар таштуу,
Кырка чептер заңкайган,
Күрпүлдөгөн Рейн¹ суу,

Кучак жайып маңкайган.
Кырды этектеп суу бойлоп,
Жүзүм шактап ийилген,
Рейнвейн² вино ойноп,
Ушул жерде ичилген,
Мас болмокмун оолжуп,
Сен турганда моймолжуп.
Аппак калаа жаркырап,
Сууда турат чагылып,
Аскада чеп жалтырап,
Жалбырак, чөп тагынып;
Бейиш жерде шоодурап.
Дыйкан кыздар гүл такты,
Күлүп коюп жоодурап,
Астыртадан каш какты.
Бул өзөндө жок нелер?
Жалгыз сен жок кол берер!
Ал гүлүмдү каркыттап,
Арнап сага жибердим,
Болсо дагы бир жыттап,
Коёрбу деп тилендим.
Гүлүмдү бир искесе,
Балапан кушча талпынып,

¹ Рейн — Германиядагы суу

² Рейнвейн — Рейнден чыккан вино

Көңүлү мага элирсе,
Дейм ичимден жалынып.

Рейнден үзгөн гүл,
Сен деп өтөт бүт өмүр.

Бейиштей экен бул аймак,
Күрпүлдөп суусу шар аккан,
Кулпунушуп туш-туш жак,
Сулуулукту талашкан.
Менменсип жер чанышкан,
Тоң моюн, бузук байланмак.
Экөөбүздүн үшкүрүк,
Ушул жерде кошулса,
Ырыска бай, түбөлүк,
Жер чыгарбы кыдырса?
Кобленцага¹ жакын жерде, дөбөдө,
Жупуну бир пирамида² көрүнгөн,
Ушул жерге баатыр Марсо³ өлгөндө
Таш корумдап, аманаттап көмүлгөн.
Тулаң чөптүү бул мүрзөнү көргөндө,
Жашын сүртөт салык кабак карт жоокер;
Күчкө толуп, чытыраган кезинде
Франция үчүн жанын кыйган эр,
Анын аты ар кимдердин эсинде.

¹ Германиянын Рейн областындагы шаар, XVIII кылымда Француз буржуазия революциясы учурунда Франциядан качкан дворяндар ушу жерге чогулуп, революция менен күрөшкөн

² Пирамида — бул жерде: мүрзө

³ Марсо — (1769—1796) француз революциясынын генералы, реакциячыл көтөрүлүшкө каршы күрөшкөн

Кыска бирок өттү өмүрү дүңгүрөп,
Эки жоо тең Марсону ыйлап жоктогон;
Бата окушу керек болчу күңгүрөп,
Ушул жерден кыя өталбай токтогон.
Дүнүйөнүн даамын татып, кайгысыз,
Эркиндикке өз өмүрүн арнады.
Эми мындай адилетти таппаспыз.
Кылычты да ичте кирсиз кармады,
Эстеп аны ыйлабаган калбады.

Сүйбөстүктөн адам качпайт адамдан,
Жандын баары жаралбаган киндиктеш;
Жек көргөндөн жашырынып ааламдан,
Жүрөгүнө сыр булагын бекитпес.
Жүргүң келбейт аламанда топурап,
Жамандашат, өчүгүшөт, басташып,
Эрегишет, ушак айтып, кобурап,
Талантсызы талаптууга касташып,
Жөөлөп кирген жөө чеченди жандашып.

Рона¹ суусу агат көгүш жаркырап,
Көк ирим көл² баласындай ойнотот.
Чыр баладай Рона өкүрсө баркырап,
Эмчек салып эркелетип сооротот.
Ошондуктан жерди сүйүп, каркыттап,
Дурус болор жалгыз жүрүп жашаган.
Бири шүмшүк, бирөөлөрү басаган,
Бири куурап, бирөөдөрү талаган,
Жаак баспас аламандан ыраактап.

¹ Рона — Швейцария менен Франциядагы суу

² Көл — Женева көлү; Рона Женева көлүнө куят

Мен жашабайм өз бетимче, ичимде,
Айланамдын мен бир майда бөлүмү.
Буулугамын борборлордун ичинде,
Аска, тоолор көтөрүлтөт көөнүмү.
Жер өбөктөп жүргүм келбейт сүйрөлүп,
Жаратылыш арасында сергиймин.
Учкум келет көктү карай күүлөнүп,
Жылдыздарга талпынамын, эргиймин,
Деңиздерге кошулууга дегдеймин.

Дүйнө экөөбүз сүйүшпөдүк ээрчишип,
Буруксуган сасык денин өппөдүм.
Жойпуланып, дегенине келишип,
Төрөсүнө тиземди да бүкпөдүм.
Кара күчкө мактаганга күчөнүп,
Корстон болуп, коорконуп, көппөдүм.
Ой-санаанын зар кепинин чүмкөнүп,
Аламанга кошулушуп чөкпөдүм.
Кошулсам да өз жолумдан көчпөдүм.

Дүйнө экөөбүз сүйүшпөдүк эришип,
Жоолашпаймын, эмес менин ичим тар.
Ажырайлы жарашып, кол беришип,
Тилек келип, сөз орундар деген бар;
Мен ишенем: бул болгон иш, болгон да,
Начарларга капкан эмес бул месел:
Эки-үч киши таза турмуш курганда,
Ар кимге ырыс бир келерин укканда,
Сыркоо болуп калат экен кай эсер.
Жаным кызым! Атыңды атап ыр баштап,
Атың менен аягын да бүткүм бар.
Бүт мээримди сага берип, багыштап,
Карааныңды бир көрүшкө болдум зар.
Жалгыз сенсиң өмүрүмдү терметер,

Жаш кезимден мен унуткан абандар,
Мени алганда кучагына муздак жер,
Келечекте көз алдына элестер,
Тирүү абан бардыгын тең эстетер.
Чоңойтподум күлкүң сактап каткырган,
Байкабадым басканыңды тамтаңдап.
Тилиң чыгып жаңы бир сөз таптырган,
Көрө албадым турганыңды алчаңдап.
Колума алып көңүлүмдү өргүтүп,
Көкүрөккө кысып, жыттап, өппөдүм,
Тагдыр мага артын буруп көкүтүп,
Баарын алды, башка кыял күтпөдүм,
Жылуу сезим деген жерде түтпөдүм.
Эми мейли өсөкчүлөр жарышып,
Айттырбасын тыюу салып атымды,
Сүйлөй берсин жаактары карышып,
Өчүрмөккө атым эмес, затымды;
Ортобузга бейит орноп калса да,
Колдон келсе, тамырдагы сүрүлгөн
Каныбызды ажыратып салса да,
Андан бетер жакшы көрүп үйрүлгөн,
Сен болорсуң мен дегенде үзүлгөн.

Балапаным, кайгы менен төрөлүп,
Азап даамын татмак болдуң жашыңдан!
Атаң тарткан запкыларды сен көрүп,
Балким сен да өткөзөрсүң башыңдан.
Бирок кызым, башка сенин таалайың,
Тагдыр сага жакшылыкты атасын.
Бешигинде укта, түшпөй маанайың,
Атаң берет алыс жактан батасын,
Өсө көргүн тындыргыдай санаасын.

ТӨРТҮНЧҮ ЫРДАН

Венеция! Үшкүрүктүү көпүрө¹.
Түрмө он жагым, сол жагымда ак сарай.
Суу астынан сыйкырчы өңдүү ким бирөө
Заңгыраган үйлөр го үн салгандай;
Канаттуу арстан² бийликтери түзүлүп,
Ордо курду аралдарга жүздөгөн.
Өлүүчү даңк жылмайыңкы бузулуп,
Ондоп өткөн кылым менен бир жүргөн,
Бул үйлөргө карап турат бурулуп.
Тил билемин, тили буруу чет элде
Чоочун эмес өз кишидей боло алам;
Акыл токтоо, кор болбоймун чөл жерде,
Кайсы өлкөдөн болсун үй, жай табалам.
Бирок менин тууган жерим Альбион;
Мен бир бейжай эрк баласы, тентиген.
Өз бооруна тартпай деги койбогон
Киндик кесип, кир чайкаган жер деген;
Мен бир жолчу өз мекенин эңсеген.
Кимди гана жерге-жээгин кучактап,
Өлсөм мейли, ошол мага эптүү жай; '
Ал өз эркиң! бирок элге жууктап,
Эңсеп турган өз жергене канат жай.
Эл оозунда калармын мен жоктолуп,
Альбиондун тили такыр житпесе,
Эмгегимдин татыктыгы жок болуп,
Урпактарым менден жерип кетпесе,
Таалайга окшоп мени унут этпесе.
Даттанбаймын, мейли унутсун баарысын,
Пантеоного³ кире берсин калганы,

¹ Үшкүрүктүү көпүрө — Венециядагы көпүрө, Венецияны башкаргандардын сарайлары менен түрмөнүн кошулган жери. Илгери бу жер мамлекет кылмышкерлерин асып өлтүргөн жер болгон

² Канаттуу арстан — Венециянын герби

³ Пантеон — атактуу кишилердин сөөктөрү сакталган имарат

Бейитиме байыркы сөз жазылсын:
«Спартандын балдарынын жаманы»¹
Тикенектүү болчу сайган жыгачым,
Жазмыш ошол! бекер жаным кейиши.
Арман кылбайм, ооруксунуп этпейм чым,
Шундай болмок жыгачымдын жемиши;
Бак тиккендер керек жемиш териши.
Австрия² бийик кылып тебелеп,
Венеция эми сени мөгдөттү.
Калаңарды так курулган жекелеп,
Четте калган провинция өңдөнттү.
Бир катар улут жайкы жүргөн көчкүдөй,
Өз бийлигин жоготушуп кулады.

Сексен бешке чыккан баатыр Дандолу³
Бир заматка турса куумак буларды.
Далай душман карыядан сулады.
Венеция! Көп жыл бою эзиллип,
Биротоло эркиндиктин үнү өчтү.
Тассоо⁴ акындын үнү гана сезилип,
Ошол тирүү, алар алса Тассо өчтү.
Англия, океандын падышасы⁵,
Толкуган суу балдарын сен курутпа;
Алы кыйын, айыкпас бар жарасы,

¹ Байыркы лакап боюнча, Спартандардын колбашчысы (ноёну). Брасиданы энесине эл мактай бергенде энеси: «Спарттардын мыкты балдары көп, бул алардын ичиндеги эң жаманы» деген экен

² 1815-жылдан тартып Венецияны Австрия бийлен турган

³ Дандоло — Венециянын дожусу (же текчиси); 1192-жылы 85 жашында дожулукка шайланган; Дандоло башкарып турган учурда Венеция өз жерин кенитип, күчтүү болуп, даражанын кылда башына жеткен

⁴ Тассоо — байыркы Венециянын акыны

⁵ Англия океандын падышасы — Англиянын Париж келишимине катышканына Байрондун каңырыгы түтөгөн, ал келишим боюнча Венеция Австрияга берилген

Өзүңдүн да тагдырыңды унутпа,
Жатсаң дагы суу жамынып, тынч жакта.
Венеция, сени сүйдүм жаш чактан,
Жер дечүмүн: дүр дүнүйөсү жайнаган;
Деңизинен куюнга окшоп бир жактан
Оргуп чыгып кенч базары кайнаган;
Отвей, Радклиф, Шиллер менен

Шекспир¹

Көңүлүмө салды сени таттуулап,
Мурункудай болбосоң да тутам пир,
Даңктуу чактан турган чагың мукурап,
Эң башкача жакын өңдүү мага бир.
Жаралмыштан бийик чыгат карагай,
Чокудагы аска ташка тирелип,
Тамырлары ташты жарып чалкагай,
Жел жалаган борчуктарга ширелип.
Тоого татык бороондорду элебей,
Өзөк байлайт, кулач жеткис, каркайып.
Чыныгы таш кучагынан ченебей,
Кубат алып, бир алп болот дардайып.
Ошого окшоп өссөчү акыл залкайып.
Өмүр деген коого чыккан карагай;
Куру затка жаят тамыр, бийлетпей;
Жону жооруп жатса да үнүн чыгарбай,
Төө жаныбар тартат жүгүн былк этпей;
Токойдогу жан-жаныбар, айбандай,
Карышкыр да кыңк дебестен өлсө жай,
Асылсынган адам кантип кайгырбай,
Кайраттанып, сабыр кылбайт жайма-
жай
Өмүр батмак күн сыяктуу закымдай.

¹ Бул атактуу жазуучу, акындардын чыгармаларындагы окуя Венецияда жүргөн

Кайгы өлтүрөт жеңсе адамды бычактап
Же кайгыны адам жеңип өлтүрмөк.
Кээ бирөөнү үмүт кайта кучактап,
Жибин ийрип, ийик кайта жүгүрмөк.
Бирөөлөрдүн ындыны өчүп, ташыркап,
Эрте карып, мөгдөп жүрүп өлүшмөк.
Бирөө өйдөлөп, бирөөлөрү жабыркап,
Согуш, эмгек, жыргал, мээнет көрүшмөк
Кимге кандай тагдыр жазса бөлүшмөк.
Падышалар бийлик курган Рим эли,
Италия! сен дүнүйөнүн гүлзары;
Илгертеден сен жарыкка келгени
Өрчүдү өнөр¹, жаратылыш базары.
Ураандыңдан канат көздүн кумары,
Аза күткөн чөбүң турат сеңселген,
Төрткүлдөрүң, чалдыбарың, — бүт баары
Бактан артык гүлдөрү аңкып, термелген;
Байыркынын көркүнө жок тең келген.

Италия, Италия! сен шордоп,
Сулуулукту белекке алдың өзүңө.
Ошондуктан мээнет, түйшүк оордоп,
Сулуулугуң чиркөө болду жүзүнө.
Санжыраңды отко жагып өрттөштү...
Сулуудан да эгер болсоң күчтүүрөк,
Тоспойт белең каракчыга өркөчтү.
Айбат болсо эмес каның төгүлмөк,
Ичтен сызган кайгыңа эмес күлүшмөк.
Сулуу болсоң, жамалыңда сертирек,
Жашамаксың бейпилде тынч, жадырап.
Ороңдошуп капкайдагы бадирек,
Келмек эмес душман болуп шатырап.

¹ Өнөр — Искусство

Суу ордуна ичмек эмес каныңды,
По¹ суусунун эмес жээгин таламай,
Дос, душмандан сактайт элең арыңды,
Өз көркүңдү мындай турсун каргамак.
Күн көрмөксүң ач кулактан, тынч кулак.
Италия, өнөр, жарак энеси!
Тарбиялап сен жетилттиң баарысын.
Эми чыксын эмгегиндин киреси,
Сени азаптан мамлекеттер куткарсын.
Сенден издеп жүрдү бейиш килитин.
Тукумдарың зыйнатынды булгабай,
Европа эгер кайтарбаса жоо бетин,
Азабыңа кантип түтүп, чыдасын,
Так ошондо күнөөсү да арылгай.
Канга тоюп, мас болгондор жин кусат,
Француздар канга эсирип, кутурду.
Кайсы жерде кандай өлкө болсо азат,
Кул кылам деп, үрөйлөрүн учурду.
Кесирденип, дөөкүрсүдү чиренип,
Адамдардын эркин ою тыйылды.
Күндөр өттү кан аралаш кирденип,
Акыр барып өз тагдыры кыйылды.
Шылдың. мыскыл керт башына жыйылды.
Желди бөгөп, желбиреди сүрдөнүп.
О эркиндик, жыртылса да желегиң,
Добулбаска доо кетсе да түрдөнүп,
Бурганакта үндөп келет илебиң.
Жыгачыңдын бүрү түштү, күбүлүп,
Кабыгына тийди балта чабылып,
Бирок турат ширелери төгүлүп,
Уруктарың жатат суук жамынып.
Жакшы жазда өнөт жайнап, жабылып.

¹ По — Италиядагы суу

О махаббат! көзгө илинбес периште!
Жалгыз гана ишенебиз өзүңө.
Кан агызып ыйлайбыз биз кейиште,
Өмүр бою көрбөй карап жүзүңө,
Санаа менен биз жүрөбүз бейиште;
Санаа менен өзүңдү да жараттык,
Жан күсөгөн элес кылып биз ичте,
Өзүбүздү бир өзүңө караттык,
Жан күйгүзүп сага өмүрдү таптаттык.
Биздин турмуш жаралганда тескери,
Баш аламан, каргыш тамга басылып;
Бул ааламдын калбай чоло бир жери,
Уу коргошун басып кетти асылып.
Уу коргошун көктү карай оожалып,
Өлүм, апат, каатчылык тепседи.
Көкүрөктү алсыраткан дарт чалып,
Каргашанын катуу заары кетпеди,
Азап, мээнеттерге эсеп жетпеди.
Тайсалдабай бирок акыл ойлойлук;
Шерменделик ой, пикирден айрылмак!
Куру көөдөн, ойдон кемчил болбойлук,
Тизгин турса кожоюндук ким кылмак!
Кокус адам кирбесин деп акылга,
Акыйкатты канча болбо сен басмак,
Айдап, сүрүп, байласаң да чынжырга,
Көк даарыган акылга нур тармак,
Сокурлардан чел кетип, түз карамак.
О замана! өлгөндөрдү зыйнаттап,
Чалдыбарга сайма сайган чеберсиң.
Жаралууга табып болуп, каркыттап,
Даанышмансың, катаны оң чечесиң.
Философсуң, калпты жокко чыгарып,
Текшересиң, баарын кайра иргейсиң,
Кечиксең да жокту, барды ыйгарып,

Акыр бир күн сурак кылып тергейсиң;
Койнуңдамын, үнүмдү угуп бергейсиң:
Карапайым менин мүрзөм бир бөлөк
Жалгыз турат, мүрзөлөрдөн оолактап;
Урандыдан жыйнаганда сен белек,
Мени дагы кошуп койгун ардактап;
Моюн сунсам катуу болбой зулумга,
Мерез болсом, кулагыңды жапыргын;
Алсыз элем, кылычымды кылымга
Өз бооруңда сактап жүргүн, жашыргын,
Жалаңдатып душманымды качыргын.

Немезида¹ кылмышы бар ар ишти
Унутпадың таразага тартканды.
Жазаладың байкуш бала Орести,
Коргоп турдуң арыз-арман айтканды.
Орест² болсо атасы үчүн түшүп түн,
Энесинин канын төктү өч алып,
Бирок ал кан өз кан болчу, катыгүн!
Таш төшөктөн эми тургун чаң салып!
Көкүрөктүн зарын уккун таң калып!
Ким күнөөлүү, же өзүмбү, бабамбы,
Иши кылып көкүрөгүм жаралуу.
Адилеттүү эгер курал тапсамбы,
Кан төгүүдөн жок болуучу аянуу.
Өч алууга эми бирок болбостур!
Эрте, кечпи, өч алмакмын баары бир!
Мен ойгонбос уйкудамын, козгол, тур!

¹ Немезида — өч алуучу арбак

² Орест — байыркы гректердин сөзү боюнча, Орест Агемменон менен Клитамнестранын уулу; Клитамнестра өзүнүн күйөөсүн кошо өлтүрүшкөн; Орест атасынын канын кууп, энесин өлтүрөт, бирок аны жазага тартышат

Өч алып бер, максатыма сен жеткир,
Тазалансын жүрөктөгү жаткан кир!
Мен кыйкырбайм чабалдыктан каржалып,
Ким көрүптүр алым кетип, мукурап,
Демден тайып, кайрат бошоп, баш салып
Турганымды мүңкүрөп да, буркурап?
Бул ырларым кылымдарга жол басат;
Күл болсом да үнүм чыкмак шаңкылдап.
Кечиксем да айткандарым ишке ашат:
Адамдарды каргагым бар заңкылдап,
Мезгил учуп келе жатат жакындап.
Каргаганым — кечиргеним, жарашып!..
Күбө: асман, төшү түктүү кара жер!
Мен эмеспи тагдыр менен талашып,
Ыйлап кечкен кыйнаса да эзгендер?
Не кылбады жүрөгүмдү эзгилеп,
Турмушумду кылышты акыр эки ача!
Үмүтүмдү үзүшсө да тебелеп,
Былк этпедим, жаралыпмын башкача.
Көрдүм далай калгандарды темселеп,
Көрбөпмүнбү кылбаганды кылганын,
Майда калптан чоң кордукка барганын,
Ушагынан жалаасына жылганын,
Шилекейин агызып чуу салганын,
Ар бир сөзү ок жыланча чакканын?
Янустары¹ анткорсунуп үшкүрүп,
Тымызындан кыл жип менен бууганын,
Дөдөйлөрдүн алдында ийин кушуруп,
Билмемишке салып уулап жатканын!
Ошондо да бекер өмүр сүрбөдүм,
Акыл кемип, мейли каным муздасын,
Ички күчтү жоёр кудурет көрбөдүм,

¹ Янус — эки жүздүү киши

Азап кыйнап, канча мезгил учпасын!
Мен мүрзөдө жатсам да ырым шыңгырап,
Кыл кыяктай омок болмок көңүлгө,
Жүрөктөгү ташты эритип, шаңгырап,
Махабаттан куру калган өмүргө
Азык болуп, берип тургай демилге.
Поэмамды баякыда ширетип,
Жөнгө салган кайда жүрөт кезгинчи?
Дайны да жок, сөздөн өзүн четтетип,
Болбой кетти, коштошолу, кетсинчи.
Сапар бүткөн: көргөндөрү — куру элес.
Өзүнүн да санда калган саны жок.
Эгер аны адам дебей бир келес,
Сезими бар, тирүү жан деп ойлосо,
Жакшы болбос кош айтышып койбосок.
Унутупмун: кезгинчибиз храмда;
Айрылалы ушул жерден кош айтып,
Эмгек бүттү, не бар үйгө барганда,
Океанга бир көз салбай баратып?
Бизге согот орто жердин салкыны,
Көрдүм кайта албан тоодон кайкыган,
Бала кезден бизге тийген жаркыны,—
Зор деңизди көз кумарын кандырган,
Гибралтардан эвксинге¹ чалкыган.
Аттиң, аттиң эрме чөлдү жер тутуп,
Жүрбөсмүнбү жалгыз сүйгөн жар кучуп.
Бүт кечирип, адамзатты унутуп,
Сүйбөсмүнбү жаш селкини бирге учуп.
О кубулуш! бороонунда ак канат,
Далай жолу көктү карай эргиген!
Бороонуңду бересиңби аманат?

¹ Эвксин — Кара деңиздин байыркы аты

Же катабы үмүт кылып тилесем,
Бул таалайдан кылдың беле мени кем?
Кубанчы бар чер токойдун ичинде,
Ырыскы бар ээн суунун жанында;
Күндө каттап келбесе да бир пенде,
Музыка бар деңиздердин шарында.
Жакшы көрөм тууган менен жакынды,
Бирок жакын жаратылыш, жанымда!
Сырдашканда кучактаймын закымды,
Унутамын кимдигимди, барымды,
Кошуп кетем жаным менен канымды.
Оргу, оргу көгүлтүр көк океан!
Эмне сага шарпыганы кеменин?
Адам жерде чалдыбардан энчи алган,
Сен билбейсиң эзүү эмне экенин.
Кемелерди талкалайсың кыйратып,
Адам мында каргашасын салалбайт.
Өзү кетет суу түбүнө суу тартып,
Табыт эмес изин эч ким табалбайт,
Ырдап, кошуп жаназасы айтылбайт.
Ай-ааламды күл ойрондоп бузгансып,
Мейкининди бүлдүрө албайт карактап,
Бир туйласаң кыйрайт, көккө бутту асып,
Эркиндикти калдың жалгыз сен сактап.
Көкөлөтүп көктү карай ыргытып,
Тегеретип ойно адамды, бакырсын.
Зор күчүнө жалбарынып, пир тутуп,
Тобо кылып, өз кудайын чакырсын,
Жерге түшүр, момун болуп, тынчысын.
Титиретип шаарларды, элдерди,
Күндөн бетер күркүрөгөн замбирек,
Королдорду, борборлорду, эрлерди
Калчылдаткан каары катуу титирек,

Левифанды¹ жасагаңдын устасы
Бүткүл деңиз колумда деп манчыркар,
Алар сага күлкү, оюнчук, кыскасы,
Кээде сага тартуу болду ушулар, —
Кайда Армада²? кайда олжоң,
Трафальгар?³

Кайда өлкөлөр дооран сүргөн жээгинде?
Эмне болду Эллада, Рим, Карфаген?
Сен айкаштың эркин, даңктуу кезинде
Танганың жок кезде торго илинген.
Мыкачылар жаттар келип тебелеп,
Жер койбоду ойрон кылып тепкедей,
Өзгөрбөстөн, ак көбүгүң эркелеп,
Көгүлтүр кек жүзүң такыр кебелбей,
Тура бердиң жаралганкы кезгидей.

Сени сүйдүм жаш кезимден, о деңиз!
Ак көбүктөй аймаладым төшүңдү.
Айлампаңа киши даап киргисиз,
Чумкуп, ойноп, таалай көрдүм өзүңдү.
Шамал жүрсө бууракандап коркутуп,
Эсим чыкпай эреркедим, ыйладым,
Толкун уулун эркелетти сооротуп,
Иримиңден алчактап сыр сурадым,
Ак жалыңды азыркыдай сыладым.

¹ Левифан — Библиядагы деңиз мококосу, бу жерде: колдон салган мококочо

² Армада — 1588-жылы Англияны чаап алыш үчүн анын жээгине бараткан Испан флоту. Жолдо Армада бороонго учурап, бытырап жок болгон

Бүттү эмгегим; үнүн басты ырларым:
Жаңырыгы бара бара түгөнмөк.
Таш уйкунун чачмак керек сырларын,
Түнкү күйгөн шамды керек өчүрмөк.
Поэмада болмок элем күчтүүрөк,
Бирок эми жазарымды мен жаздым,
Мен башкамын, сезим тартты үлдүрөк,
Мурун көргөн элестерден бүт тандым,
Отум өчүп, арып, чарчап, мен аздым.

ДЕҢИЗ КАРАКЧЫСЫ

(Поэма)

БИРИНЧИ ЫР

Таалай качканда
Жыргал күндү эстеп
Сыздагандан жаман нерсе жок.
Данте.

I

«Учу жок толкундаган көк деңизде
Жашайбыз бийлик кылып эркибизче.
Көк деңиз толкун ташып, шамал соккон,
Эркин үй, бизге мекен дайым болгон.
Чеги жок жерибиздин биз бийлеген,
Туш тарап биздин күчкө башын ийген.
Күрөшүп күн өткөргөн биздин өмүр,
Күч берет кубандырат ачып көңүл.
Күн чалбай бети бопбоз назик өскөн
Толкунду көрсө коркуп өңү өчкөн,
Каалаган ракатты, даңкты сүйгөн,
Катуу уктап, ойгонгондо шат күлбөгөн
Назик жан баштан көптү өткөрбөгөн

Түшүнбөйт биздин сырга баштан өткөн.
Аралап деңиздерди толкун жарып
Чыйралып кайраттанып көңүл ачып,
Жолу жок жерлер менен деңиздеги,
Айдайбыз чатыр жайып кемелерди.
Жүрөбүз кармашууну дайым самап,
Турбайбыз кыйын кезде жанды аяп,
Жүрөгү түшүп коркок калтарганда,
Шашылып акылынан адашканда,
Денебиз чыйралып биз кайраттанып,
Аянбай душман менен кармашабыз.
Ан сайын кайратыбыз ашып-ташып,
Коркокту шылдыңдайбыз ортого алып.
Жанында душман өлгөн жатса сулап,
Ажалдан кимдер коркуп көңүл бурат.
Караңгы ным болсо да жатар мүрзө,
Ажалга тик карайбыз ар күнүндө
Оорудан өлөбүзбү же кылычтан,
Бир өлүм бешенеге бек жазылган.
Андыктан өмүр үчүн өмүр алып,
Жүрөбүз салгылашып чабуул салып!
Төшөктөн башын албай жылдап, айлап,
Жарым жан болуп күндө чегип азап
Ажалдан коркуп күндө ичтен каргап,
Жаткандар калтылдашсын жанын сактап!
Алардын өмүрү өтөт саат санап,
Биз болсок мүрт өлөбүз тартпай азап.
Жашыл чөп жайнап чыккан болуп кепин,
Казатта жан беребиз жашап эркин.
Жасатып эстеликти асыл таштан,
Койдуртат мүрзөсүнө далай адам.
Алтындан жан жөкөрлөр жазуу жазып,
Тургузат эстеликти ага салып.
Көк толкун бизге кепин, деңиз-мүрзө,

Курбулар эске алышат биз өлгөндө.
Толтуруп чөйчөктөргө кызыл шарап,
Курбулар кызып ичип бизге арнап,
Бетме бет кармашканда жоону жеңип,
Олжону бөлөрүндө бизди эскерип:
«Өлгөндөр кубанышмак муну көрсө»
Деп айтып кабак түйөт карап өйдө.

II

Ушинтип каракчылар аралында,
Кошундун оту өчүп баратканда,
Жүрөккө таамай жетип ыр жаккандай,
Айтылды уруш жөндө сөз ар кандай.
Кээси алтын кумда сулап жатты,
Кай бири кылычынан аарчыйт канды.
Бирөөлөр иренжибей канжар алып,
Чарыкка албарс кылып мизин жанып,
Кай бири шарап ичип обон салып,
Кай бири жыгачты чаап кайык жасайт,
Кермеге суулу торду кээси жаят.
Кай бири деңиз бойлоп ойлуу басат,
Кээ бирөө илбээсинге тузак тартат.
Жел кеме көзгө илинсе алыс жактан,
Карашат айырбастан көзүн андан.
Өткөндө жоо жеңгенди кээси айтат,
Кай бири «тез болсо» деп уруш самайт.
Төлгөлөп самаштын жок эч кажаты,
Бардыгын билчү жалгыз бир кол башчы.
Кол башчы бүткүл иштин жайын билет,
Көрсөтүп согуш жолун, буйрук берет.
Атагы чыккан ким ал колдун башы,
Эл корккон—көк деңиздин каракчысы?
Элге жат, буйрук берип өзү көнгөн,
Аз сүйлөйт, каарын чачат сүрдүү өңдөн.
Угулбайт күлгөнү анын шаңдуу тойдо,

Кечирет аскери аны болсо олжо.
Толтуруп стаканды шараптарга
Ал ичпейт, кагыштырып эл айланта.
Жегени даамы жок супсак тамак,
Жөнөкөй аскер дагы койбос карап,
Кара нан, жашылча-чөп татканы анын,
Кээ кезде оозго алат жемиш данын.
Ушундай даамы жок ашты супсак,
Кечил да карабастан итке ыргытмак.
Жегени мындай начар болгон менен,
Денеси өтө бышык, таштай бекем.
«Жээкке бургун!» «Карма—так ушундай
Артыман жөнөгүлө, бирин калбай!» —
Деп буйрук берсе өзү дайым талбай,
Жеңилет душманы анын дайның таппай.
Ар дайым кандан-бектен кайра тартпай,
Сөзгө бек, иш бүтүрөт тез шамдагай.
Ал үчүн баш ийишет баары ага,
Кержеңдеп кээ бирөөлөр каяша айтса,
Жек көрүп, теше тиктеп сөз айтканда,
Экинчи ооз ачпас болот кайра.

III

«Жел кеме! Жел кемени тиги кара!»
Дегенде жабалактап баары анда
Карашат дүрбү менен: «кайда барат
Желбиреп кимдин туусу канат жаят?
Олжого келген эмес ушул кеме,
Карагын, кемебиз го бул чын эле,
Байкачы мачтасына кандуу желек
Тагылган шамал жүрсө желп-желп этет.
Тезинен соккун шамал аркырап бат,
Жеткиргин ушул жерге тезден айдап.
Баткыча күндүн нуру якор таштап
Жел кеме ушул жерге келип калат.

Тетиги тумшукту эми ал айланды
Булуңга биздин бөгөт кирди жаны.
Тумшуру жел кеменин сууга батып,
Келатат толкун жарып көбүк чачып,
Душмандан эч көрбөгөн кайра качып,
Кеменин чатырлары канат жайып,
Жандуудай көгүш толкун туура жиреп,
Урушка даяр турат кеме элпек.
Ошону башкарууга ар ким дегдейт,
Ал үчүн октон коркпой жанын бермек.

IV

Бортунда якор илген жатат аркан,
Рейге чатырларды жайып салган,
Чайпалат көк деңизде жеңил кеме,
Түшүрдү кайыкты андан заматта эле.
Отуруп калак менен кайык айдап,
Жээкти көздөй алар келе жатат.
Кайыктын мурду барып калың кумга,
Батканда кыйкырышып шаңдуу «ураа»,
Жээкте колтукташып кол кармашып,
Ал сурап, тамашалап күлкү ташып
Жүрүшөт каракчылар кубанышып,
Тойду ойлоп алда болор көңүл ачып.

V

Абдан тез кабар жетип эл чогулду,
Каткырык, тамашага жээк толду.
Аялдын чочугандай назик үнү,
«Күйөөмдү, көрдүңөрбү сүйгөнүмдү? —
Деп сурайт. Кимдер өлгөн, кимдер аман,
Ким айтат? Бизде жеңиш, күндө майрам.
Чарчадык күтүп жатып таң эртеңден,
Биз качан кездешебиз сүйгөн менен?
Бороондо, арасында салгылаштын
Баатырдык көрсөттүңөр силер дайым.

Ким өлбөй кармашуудан аман калса
Тез келип, санаркабай көңүл басса,
Бетинен таамай сүйүп эркелейли,
Жүзүнөн капа тагын кетирели».

VI

«Кайда атаман? Жайды айтып берели,
Андан жаңы кабарларды билели,
Байкасаңар болобуз го мында аз,
Кубангыла, кезиккенде көңүл ач.
Кол башчыга бол тез Жуан алпбаргын,
Тез бүтүрүп айталы иштин ал-жайын.
Тойду куруп, абдан шарап ичели,
Бүт болгонду силерге айтып берели»—
Дешип жайнап каракчылар аскага,
Жөнөп калды кароол кылар тарапка.
Ал булуңда жапай гүлдөр гүлдөгөн,
Муздак булак бийик аска үстүнөн
Кулап түшүп жолоочуну чаңкаган,
Суусаганды тамчысына кандырган.
Каракчы көп адам башы адашат,
Тоо бетинде кумурскадай жайнашат.
Тигинекей кара үңкүрдүн жанында,
Көзүн албай карап турган алыска,
Өбөктөгөн кылычына таянган,
Терең ойлуу жалгыз турган кайсы жан?
Таягындай колундагы койчунун,
Колдо кылыч дайым болот ошонун...
«Конрад ал! Калыбындай ал жалгыз,
Өңү сүрдүү адам араң карагыс».
«Жуан, айтчы алдына биз келгенди,
Бая көргөн мында келген кемени,
Тезден ага айта турган кабар бар,
Ошону айтып өзүң андан жооп ал.

Оюн билсең жинине анын тиесиң
Ошондуктан биз коркобуз билесиң».

VII

Жуан барып сөзүн айта баштады,
Угуп аны жакын кел деп жандады.
Анан экөө, эл аралап жай басты,
Ооз учтан саламга жооп кайтарды.
«Кат бар сизге арнап жазган атаман,
Тыңчы грек бизге аны тапшырган.
Оңой олжо болорун ал кабарлайт,
Же коркунуч болорун ал баяндайт.
Ошентсе да биз... деп сөзүн баштарда,
«Бас жаагыңды» — деп Конрад айтканда,
Ылдый карап кетенчиктеп бардыгы,
Катар турду кабактары салыңкы.
Аң-таң калып коркуп башы адашып,
Күбүрөшүп аның көзүн карашып,
Атамандын оюн билмек болушат.
Башка жакты карап анда атаман,
Ичте катат болгондугун бушайман.
Катты окуп: «Жуан кагаз бергиниң,
Кайда экенин Ганзальвонун билгизгин».
«Ал ичинде кароол кылган кеменин».
«Кетпесин ал катты ага алып бар,
Ордуңарга болгун баарың дапдаяр.
Түнү менен алыс жолго чыгабыз,
Өзүм барам, жоого кыргын кылабыз»
«Бүгүнбү?
— Ооба бүгүн, күн кызарып батканда
Шамал болсо биз жөнөйбүз. сапарга.
Алып келгин плащымды калканычты!
Бир сааттай кийин жолду тарталы.
Сурнайларды добулбасты унутпа,
Даярдасын тапанчамды урушка.

Чаптырмасын дат басыптыр карагын,
Абардаштык канжарымдын сапчасын,
Ондоп койсун, өтө мага кыска экен,
Алек болом алым кетип бекерден.
Мезгил жетип биз жөнөрдө сапарга,
Замбиректен ок атылсын бир канча».

VIII

Араламак болуп деңиз мейкинин
Даяр турат бардыгы кыңк дебестен.
Конраддын дайым жолду баштаган
Буйругу эч аткарылбай калбаган.
Ал табышмак, жалгыз жүрөт дайыма,
Унуткандай күлкүнү ал башында.
Анын атын угар менен далай жан,
Коркконунан өң бозоруп качат кан;
Коркок, сокур бир топ мында адамды,
Башкаруунун ыгың билген ал жакшы.
Буйрук берүү жолун абдан үйрөнгөн,
Каракчылар айтканына бүт көнгөн.
Бириктирген каракчыны эмнелер,
Баш коштурган баш кесерди кандай эр?
Иште ийгилик артыкча аны даңктанткан,
Айлакер жан, акылдуу адам атанткан.
Ак көңүлчөн, ала көөдөн адамды,
Баатырдыгы таң калтырган далайды,
Бал тил менен көп адамды алдаган,
Ошондуктан алар аны мактаган.
Көптүн кылган эмгегинин үзүрүн, ;

Жалгыз бирөө көрөт жыргап күнү-түн.
Мындай иштер болуп келген мурунтан,
Кезикмек ал келечекте турмуштан.
Бул чынында табияттын закону,
Кимдер тапкан бул окшогон жобону.

Кулдар билсе эмгегин ким жегенин,
Күндүр-түндүр аны кимдер эзгенин,
Көнмөк эмес жашап турган шартына,
Чынжырларын тытмак, көнбөй тагдырга.

IX

Кудайдай өңү сулуу, ажары арткан,
Азезил демон окшош каары ташкан.
Конрад сулуу эмес таң калтырган,
Окшобойт баатырларга даңкы ашкан.
Бирок да өңү сүрдүү, оттуу көзү,
Геркулес болбосо да анын өзү
Чарчы бой белсемдүүсү жигиттердин.
Көзүнөн оту күйүп нурун чачкан
Ичинен көптүн аны тааныйт адам.
Карарып күнгө күйгөн сулуу өңү
Тандантат караганды анын көзү.
Курчалган тармал чачка желбиреген
Башында кандай ой бар жан билбеген.
Кээ кезде селт деп серпкен кабагы анын,
Баяндайт анын оюн, самаганын.
Бирок да бир калыпта чыккан үнү,
Ар дайым камарабас сүрдүү жүзү,
Оюнда болгондорду бүт жашырат,
Билгизбей оюн, сырын ичке катат.
Маңдайын тилкеленген бырыш баскан
Дит багып карай албайт анын адам
Белгисиз кумарлыктын өчпөс тагын.
Каткандай жүрөгүнө жүрөт дайым.
Кабагы жарк эткенде анын көзү,
Сыр билмек болгон жанды арбайт өзү.
Бирөөнү теше тиктеп көзүн салса,
Дит багып карай албайт адам ага.
Билгени жүрөктөгү анын сырын,
Байкаса алдыртадан бирөө акырын,

Тигилип акырая караганда,
Ал байкуш бопбоз болот башын сала.
Бир да жан сырын анын ача албастан,
Таң калып, башы катып болгон айраң.
Каткырып шылдыңдаса дүр деп дене,
Каарынан сүрдөйт адам тиктегенде...
Эгерде кокусунан ачууланса,
Аёо жок, кечирим жок болчу анда.

Х

Сыртынан арам ойду эч ким билбейт,
Ичтен жеп жылаан окшош ал иймеңдөйт.
Дайыма сүйүү маалим—сүйүү ачык,
Өч. алуу, кек сактаган, көрө албастык
Билинбейт ичте гана бек сакталып,
Кээ кезде арбайт кайтпас заарын чачып.
Ээрди калтаргандан, кан качкандан,
Кабагын салып өңү кубаргандан,
Мурунтан иймеңдеген ичтен арбап
Баякы кек сактагансыр байкалат.
Башкага билгизбеген сырды ичте,
Айлекер адам гана байкайт кээде.
Кабагын салса, түшсө кирпичтери,
Колунан кырч эткени берет белги,
Кайгырып улутунуп үшкүргөнү,
Аңдыйт деп улам карап эки жагын.
Элтеңдеп тынчсызданып тез жүргөнү
Билгизет даана кылып анын сырын,
Жүрөктө чексиз сезим ташыганын.
Ичинен азап тартып, өң албырып,
Калчылдап беттен муздак терлер агып,
Турганда көргөн киши тезден байкайт,
Кандайча тарткандыгын ичтен азап,
Жек көргөн жылдын эриксиз эстелигин,
Жүрөккө ууну куюп өрттөп денди

Турганын абайлаган байкайт анда.
Тагдыры маңдайына шорду жазса
Ичине кандай адам сыр катканын,
Ача албас башка бир жан талдап баарын

XI

Табият Конрадды жаратканда,
Арнаган эмес аны жаман жакка.
Асманда кудай менен адамзатты,
Койгуча жек көргөзүп ага каршы
Адамдан бул дүйнөдө жашап жаткан
Мурунтан запкы көрүп көөнү калган.
Ишине менменсинип манчыркаган,
Ойлогон оюнан ал эч кайтпаган.
Калп айтса, калп айтканга калпты айткан,
Өнөгүн бербей далай өчтү алган.
Жек көрбөй адилетсиз адамдарды
Адилет ак иштерди жамандады.
Жакшы адам бардыгына бул өмүрдө,
Ишенбей күнөм санап жүрдү өзүнчө,
Жакшылык адамдарга көрсөтпөдү,
Албады адамдардан алкышты өзү.
Куулуп жүргөндүктөн жаш кезинен,
Конрад адамдарды бүт жектеген.
Дүйнөгө тынчтык бербей адамдардан
Өч ал деп ачуулануу аны азгырган.
Өз башын күнөкөр деп эсептеген
Башканы өзү окшош деп эчак чечкен
Кээ бирин дуруско деп санаса да
Бузуку зулумдугун ичке каткан,
Жанжөкөр эки жүздүү деп атаган
Алардын жек көргөнүн жакшы сезген,
Жалтактап коркорунда эчак билген.
Коркпогон калтарбаган дайым андан
Көзгө айтып, бетин ачар болбогон жан.

Жапандай жүрсө дагы элден бөтөн,
Аны эч ким аябаган, жек көрбөгөн.
Калтарткан далайларды анын аты,
Бирок да жан болбогон ага каршы.
Курттарды ар бир киши тээп кетет,
Жылаанга уусун чачкан кимдер тиет?
Курт болсо зыян кылбай жылып жөнөйт,
Уу жылаан бутту ороп чагып өлөт.
Ышкырып жан аябай туруп арбап
Өлгүчө уу таратып сөзсүз чагат,
Ошондой каракчыда болгон адат.

XII

Мыкаачы болбойт адам туулгандан,
Каракчы аталса да өзү баштан
Бар эле Конраддын жүрөгүндө,
Адилдик, мээримдүүлүк көңүлүндө.
Сүйүшкөн ашыктардын, далай жаштын,
Сындырган аябастан нечен шагын.
Эми ал кан кызыса өзүн кармап,
Абайлап сөз сүйлөчү, ишти байкап.
Шонтсе да жүрөгүндө болгон сүйүү,
— Дүйнөдө жалгыз жанды өзү сүйчү.
Укмуштуу сулууларды ажары арткан,
Көрсө да көңүл бурбай өтчү андан.
Сулуулар туткундагы көп ыйлачу,
Сүйүүчү, аны самап кумарланчу.
Бирок ал бирине да назар салбай,
Жүрүүчү капарына аларды албай.
Сүйүүсү анын назик терең эле,
Жанына кубат берчү кыйын кезде.
Ал сүйүү жыл өткөн соң улам арткан,
Бирөөгө көзү түшсө аны баскан.
Сапарда, азапта да өзгөрбөгөн,
Сүйгөнү жүрөгүндө эч өчпөгөн.

Сүйүүгө бекем эле катуу таштан,
Аялды мындай терең сүйбөгөн жан.
Үмүттүн үзүлгөнү тарткан азап,
Кеппи ага сүйгөн турса күлүп жайнап.
Маңдайда турса жандай сүйгөн жары,
Ачуусу басылчу эле тарап баары.
Бук болуп турса дагы заары ташып,
Тиштенип чыдачу эле каарын басып.
Сапарда жүргөн чакта бекем чыдап,
Сүйгөнүн дайым кетчү күндө самап.
Коштошуп алыс сапар кетеринде,
Сүйгөнүн капа кылбай аяр эле.
Ашыктык улам кайра ашып ташып,
Эскирбей турчу эле жаңыланып.
Эгерде бул өмүрдө сүйүү болсо,
Чын сүйүү, терең сүйүү болчу ошондо.

XIII

Жектейбиз ал кылмыштуу болгон үчүң,
Бирок ал отко күйгөн чын сүйүүнүн.
Сүйүү отун жалгыз анын жүрөгүнөн,
Жамандык, кыянаттык өчүрбөгөн!..-
Булуңдан каракчылар кайрылганча,
Артынан карап турду калыбында.
«Карачы, мына кызык! Өзүм коркпойм,
Акыркы сапарым деп муну ойлойм.
Жок, жогол, бекер санаа тынчымды алба.
Өзүмбү коркутчу элди кылып капаа
Чыгайын душманга мен өзүм каршы,
Табарбыз тагдыр жетсе анда ажалды...
Болбосо капысынан душман камап,
Чыгарбай бул булуңдан бүлүк салат.
План бар, бакыт жолду ачып берсе,
Душманды ойрон кылам ыгы келсе.
Түшүндө жакшы түш көр, душман укта,

Ок менен ойготормун таң атканда-
Катуу сок жүргөн шамал бүгүн түнкү,
Кубанткын каракчыны, ач көңүлдү.
Барайын сүйгөнүмө Медорага
Деп ойлоп ичтен сызды каракчы анда:
Бул кабар кыйнабаспы, капалантып
Канткенде аны жайкайм көңүл ачып!..
Мен өзүм кайраттуу элем күчүм ташкан.
Ык келсе жандын баары кайраты ашкан.
Уюгун коргоп жатып аары чагат,
Ошондой адам дагы жан талашат.
Кыйналып башка кыйын иш түшкөндө,
Кошулат адамга күч—күч үстүнө.
Он чакты аскер менен ураан таштап,
Душманды куусам дегем койчо айдап,
Бар эле бир максатым алга койгон,
Кетпеген өмүр бою чыкпас ойдон.
Бекерден аскеримдин төкпөйм канын,
Өлөмүн же душманды талкалаймын.
Согуштан өлөмүн деп мен коркпоймун,
Баарыбыз кайтпайбыз деп көп ойлоймун,
Бирок да туткундалсам мага өлүм!
Колдоном бүт амалды, билгенимди,
Жумшаймын ага өмүр, бийлигимди.
О тагдыр, күнөөлөбөйм өзүм сени,
Бардыгын кылган жүрөк денедеги.
Токточу тентек жүрөк сабыр кылгын.
Ачылар мезгил жетсе сенин сырың!»

XIV

Төбөсү көк мелжиген мунарага
Жеткенче ойлоп келди ушундайча.
Ошондо таттуу, назик үндү угуп,
Далайга унчукпады тыңшап туруп.
Күн тийбес абдан бийик терезеден,

Угулду назик обон бойду эриткен:
«Күн тийбес тереңинде жүрөгүмдүн,
Назик бир сырды сактап мен жүрөмүн.
Жүрөгүм кээде сага жооп кылып,
Тыбырайт, кайра тынат ичтен сызып.
Өлүктүн маңдайына күйгүзгөн шам
Акырын билинбестен күйөт араң.
Керексиз болсо да шам өлгөн жанга,
Бүлбүлдөп жарык болот дайым анда.
Эсине ал, сүйгөн жаным мени эсте,
Карабай табытымды өзүң кетпе.
Санаркап жүрөк ооруп капаланам,
Сен менен болбогонго өзүм бирге.
Жан чыгып жүрөк токтоп мен өлөрдө,
Акыркы суроомду аткар, ал көңүлгө.
Жаныман артык көрүп сүйгөн үчүн
Бир тамчы жашты алгын шондо көзгө!»
Бүткөндө назик обон токтоп жаңы
Аралап бөлмөлөрдү кызга барды.
«Медора, бул ырыңды эмне айтмаксың?»—
«Жок болсоң маңдайымда кападамын?
Сүйлөшөр адам да жок, сен келбейсиң,
Андыктан ырда айттым бүт тилегим-
Билгизет назик ырым сүйгөндүктү,
Өзүңө өмүрдү арнап жүргөндүктү.
Далай жол өзүм жалгыз караңгы үйдө,
Бороондун ышкырыгын уккам түндө.
Кеменин жыгачтарын кычыраткан
Шамалдын үнү угулчу дайым маган.
Жакыны өлгөн окшоп шамал улуп,
Күркүрөп бороон болчу кумду учуруп.
Мен коркуп чуркар элем маяктарга
Жактырып шамды анда адамдарга,
Уктабай түнү бою таң аткыча,

Жылдыздар баткычакты мен капада
Болчумун сапарыңдан өзүң кайтпай,
Кечкисин коркучумун жай таба албай.
Титиреп шамал соксо калчылдагам,
Жарык күн караңгы көр болгон маган.
Канчалык күтсөм дагы сенин кемең,
Жайылтып чатырларын тез келбеген.
Түш мезгил болгучакты сени күткөм
Акыры алыс жактан кеме көргөм.
Бирок ал башка жакка багыт алып,
Бурулбай жөнөп кетчү деңиз жарып.
Бир аз соң дагы жаңы кеме келет,
Байкасам сенин тууң желп-желп этет.
Акыры көрүп сени сүйгөнүмдү,
Кубанар элем көрүп күлгөнүңдү.
О, кудай, качан болот бейкутта күн!
Жортулуусуз, коркунучсуз жашаган күн!
Сырыңды бүтүн айтчы Конрад жан,
Жакпайбы жортуулу жок тынч жашаган?
Акча, алтын өз башыңдан канча ашкан
Аябай байсың сенде дүйнө ташкан.
Мына бул деңиздеги таштуу аралдан,
Сонун жай таппайсыңбы башка жактан?
Билесиң эч нерседен өзүм коркпойм,
Калчылдайм маңдайымда сен болбосоң.
Коркомун жалгыз сенин башың үчүн,
Тилеймин амандыгын мен күнү-түн.
Эмне үчүн сүйгөнүңдөн сен качасың,
Жортуулда кармашууну жактырасың?
Ар дайым бирге болбой мени менен,
Урушту каалайсың сен не себептен?
Эмне үчүн согуш ачып бүт дүйнөгө,
Зыянды келтиресиң сен өзүңө?
«Аның чын айтканыңдын баары туура,

Бул башым тебеленген мындан мурда.
Курт окшоп кейпи бузук жолдо жаткан,
Тепки жеп азап тарткан далай жандан,
Шондуктан жылаан окшоп заар чачам,
Ышкырып өчтү алып катуу чагам.
Кудайдын эми мага мээри тийбейт,
Өзүмө жалгыз сүйүүң кубат берет.
Таарынчы кылып мага сөз айтканың,
Өрттөдү ого бетер менин жаным.
Артыкча сүйгөндүгүм жаркын сени,
Айрыкча жек көргөзөт бөтөн элди!
Эгерде башкаларды өзүм сүйсөм,
Сүйгөнүм жалгыз сенден колду үзөм.
Коркпогун, сүйүүм өчпөйт кепил мага
Өткөн күн, жыргал кушу өз колуңда-
Медора, эми чыда кайраттангын,
Жортуулга азыр өзүм аттанамын».
«Чын эле чыгасыңбы жолго өзүң?
Бакытка жетпейсиң деп ичтен гана,
Баятан опколжуган эт жүрөгүм.
Азырбы? Азыр эле кетесиңби,
Эми эле кемелериң келбедиби?
Дагы бар жолдо кеме келе жаткан
Аскериң эс албайбы бүт чарчаган?
Жок койчу, тамашалап мага күлбө,
Күн мурун көндүрөм деп ойлоп жүрбө!
Кыйнаба, мындай ойноо тамашалап
Жүрөккө тынчтык бербей кыйноо салат.
Сүйгөнүм сүйлөбөгүн мени ээрчи,
Кубанып кызмат кылып сыйлап сени,
Жасадым тамак сонун сага арнап,
Тамак ич мени менен бирге жайнап.
Тоодогу муздак булак ар жагынан,
Аралап бир нече жол бадалдардан,

Атайын өзүм тандап сага терип
Карачы, түркүн жемиш алып келдим.
Жасаган өзүм атай сен келет деп,
Чөйчөктө жылт-жылт этет муздак шербет,
Кандырып суусаганды кубат берет.
Кубантпайт көңүлүңдү вино ташкан,
Виного бекемсиң сен мусулмандан.
Ичкилик ичпеймин деп антты берген,
Деп ойлоп башка адамдар жүрөт ичтен.
Жүр эми, күмүш чырак күйүп турат,
Шамалдан өчпөй түндө нурун чачат.
Жүр эми, кул-күндөрүм кызмат кылган
Бий бийлеп ыр ырдасын арнап саган.
Болбосо колума өзүм гитар алып,
Ырыңды ырдайм сүйгөн күүгө салып.
Олимпи сулуу кыздын ташталганын,
Ариоста аңгемелеп көп жазганын
Окуйбуз, эгер өзүң азыр кетсең,
Унуткан антты адамдай болор элең.
Деңиздин ар жагында күрүлдөгөн
Мейкинде алыс жаткан бүлбүлдөгөн.
Жээгин Ариаднанын¹ мен көрсөтсөм,
Жылмайып күлдүң жайнап нуруң көздөн,
Көзүңдүн кыйыгына улам карап,
Бирде ыйлайм, бирде күлүп тамашалап.
Конрад деңиз сүйүп согуш самап,
Сапарга кетпейт мени жалгыз таштап.
Конрад чынында эле мени алдабайт,
Кетпестен маңдайымда карап турат». «Ооба өмүр гүлдөп турса менин дайым»,
Үмүтүм ишке ашса, ачып бактым,
Ар дайым маңдайыңда болом жаным,

¹ Ариадна — Крит аралы

Көп санаа санай берип саргайбагын.
Бирок да убак өтүп сабалап тез,
Мынакей жакындатты коштошор кез,
Бардыгың жыйынтыктар «кош» деген сөз,
Барамын кай тарапка кайсы жакка,
Бардыгын айтар элем убак алда
Аз калды, жөнөш керек тез сапарга.
Коркпогун жаным менден кам санаба,
Согушкан душман алсыз, колу аз гана.
Эр жүрөк оттон дагы тайманбаган,
Мен менен барат аскер кайраты арткан.
Болбойсуң мен кеткенде мында жалгыз,
Өзүңдү курчап турат көп келин-кыз.
Кайрадан бир болобуз эсте аны,
Тынычтык, жыргал күтөт бизди жаңы.
Тыңшачы чоор үнүн Жуан тарткан,
Чакырып мени кел деп кабарлаган.
Убакыт болду, оозуңдан сүйөйүн кел,
Кечиргин, кошкун жаным колуңду бер!»
Энтигип, кыйналгандан дем ала албай
Обдулуп моюнунан бекем кармап
Турганда жаштуу көзүн карай албай
Кучактап турду ашыгын үнсүз далай.
Колунда жибек окшош кыздын чачы,
Сеңселип тармалдашып жалтылдады.
Адамдан артык сүйүп жандай көрчү,
Жарынын алсыз сокту жаш жүрөгү.
Замбирек үнү жарды анда тоону,
Күн батып, сапар тартат мезгил болду.
Тезинен батып кеткен күндү кармап,
Белинен кучактаса кыса кармап,
Бетинен кайра сүйүп кыз жалбарат,
Жалооруп сүйгөн жарын улам карап,
Жаткызып төшөгүнө кызды алпарып,

Соңку жол көрүүчүдөй назар салып,
Конрад көзүн андан айыра албай
Далайга турду карап жарын аяй.
Дүйнөдө эмне тапкан, неге жеткен,
Бардыгы кызда экенин анда сезген.
Маңдайдан акыркы жол жарын сүйүп,
Шарт коюп сапарына кетти жүрүп.
Көзүнөн мончоктогон жашы агып,
«Кеттиби?» деп сурады кайгыланып.
«Эми эле болбодуңбу маңдайымда!»—
Деп сурап сулуу өзүнөн улам кайра,
Тезинен буйдалбастан үйдөн чыгып,
Аскага жетти сулуу куштай сызып.
Ошондо мончоктотуп көздүн жашын,
Агызды мөлтүлдөтүп тамчыларын.
Көз жашы тоо суусундай тунук, таза,
Тыпылдайт бири артынан бири кайра.
Бирок кыз «кош» дегенге оозу барбай,
Телмирип турат карап жүрөк зарлай.
Үмүттү үзбөй жаңкы кош деген сөз,
Ишенбейт кеткенине көрбөсө көз.
Сулуунун ак жүзүнөн кайгы тагы,
Түк кетпес кайткычакты сүйгөн жары.
Тиктеген алыс жакты нурлуу көзү,
Жоготуп чачкан нурун заматта өчтү.
Алыстан сөлөкөтүн көрүп жардын,
Ошондо кайра төктү көздүн жашын.
Түндөгү шүүдүрүмдөй мончоктогон
Көзүнүн жашы тамды токтобостон.
«Кетти» деп колу менен төшүн басып,
Көтөрүп колун көккө дубаны айтып
Караса океанда көбүк чачып,
Чатырын керген кеме канат жайып
Баратат аны көпкө карай албай.

Жөнөдү сулуу кайра үйүн карай,
«Бул жорук түндө көргөн түшүм эмес,
Таштады жалгыз калдым—кайра келбес!»
Деп анда сырын чечпес ойго батып,
Келе атты сулуу жерге башын салып.

XV

Заңкайган аскалардын жээги менен
Кылчайып артын кайра карабастан,
Конрад келе жатты үн дебестен.
Тетиги бурулушта төтө жолдон
Өткөндө гүлгө, бакка бүт оролгон
Сапарга жөнөрүндө салам айткан,
Көз чалды жалгыз үйдү көрккө баткан.
Ар дайым назик нуру тийген ага,
Жылдызы жүрөгүнүн жашайт анда.
Тынч жашоо азгырса да жолун торгоп,
Кароого, үйдү ойлоого ага болбойт,
Тынч жатса өлүмгө өзү дуушар болмок
Душмандар курчап алып бүт жоготмок.
Антсе да бир азырак токтоп турду,
Тынчтыкка алмашсам деп урушууну.
«Жок болбойт, жардын жашы тамса мейли,
Алдыда сапарымдан калбайм» деди.
Деңиздин үнүн угуп шарпылдаган,
Көргөндө кемелерин калкылдаган,
Денеде бардык күчүн өзү жыйнап,
Арышын кере басты тез ылдамдап.
Салынган кемелерге жүктү көрүп,
Кырч эткен кеме үнүнө көңүл бөлүп,
Жээкте каңыр-күңүр бажылдаган,
Берилген команданы туш-туш жактан,
Жармашкан жаш юнганы көк мачтага,
Көргөндө көңүл жоошуп кетти капа.
Керилип ак чатырлар бир заматта,

Акырын кеме жылып жол тартканда,
Жирешип тармал толкун көк деңизде,
Жортуулга алыс сапар кеткендерге,
Жээктен колун булгап ар ким «кош»—деп,
Турганда, көкөлөсө кандуу желек,
Бушайман болгонуна өзү бая,
Конрад таң-таң болуп турду анда!
Көзү от, мурункудай жүрөк муздак,
Калбына келди атаман көңүл жуушап.
Алдыга канаттуудай учкан кеме
Эшилген кум төшөлгөн кургак жерге,
Токтосо жалгыз анда токтор эле.
Деңиздин таза абасын дем алганга
Чыккан жок сейилдикке бул сапарга.
Көзүнө көрүнүүгө жоокерлердин,
Күч-кубат али деңде бар экенин,
Коркууну душманынан билбегенин,
Көрсөтмөк болуп азыр сапар чеккен.
Билгизбей ичиндеги болгон сырын,
Адамды бойго тартуу билген ыгын.
Менсинип манчыркачу сүрдүү өңү,
Адамга сырын айтпай жалгыз өзү,
Ыңгайы келсе гана айтчу сөздү.
Таңыркап кээ бирөөлөр көзүн салса,
Коркутчу, теше тиктеп акырая.
Адептүү, сылык эле бүт жүргөнү.
Тайманбас, сүрдүү көзү оту жанган
Эриксизден баш ийдирип бойго тарткан,
Эч кимге дес бербесин баяндаган,
Укпаган анын сөзүн болбогон жан.
Боюна тартмак болсо бирөөнү эгер,
Жүрөктөн чыккан сөздү айтып чебер
Жүрөгүн элжиретип уккан жандын.
Айлантачу сыйкырчыдай алдап башын.

Эриксизден мээримине башын ийип,
Көнүчү айтканына тилге кирип.
Бирок ал мындай ишти аз кылчу өзү,
Буйрукту кылганды өтө жакшы көрчү.
Жаш чактан жаман ишке белден баткан,
Бирөөгө буйрук кылуу ага жаккан.
Коркутуп, үркүтүүнү ал баалаган,
Сүйгөнүн башкалардан барк албаган.
Башында Жуан болгон кароолчулар,
Тизилип турган экен катар-катар,
—«Жоокерлер өздөрүнүн жайындабы?»
—«Адамдар, жүктүн баары бүт салынды».
Бир гана кайык күтөт атаманды».
—«Алып кел кылычымды, плащымды!»
—«Тез эле аткарылат анын баары».
Деп алар бүлүк түшүп даярданды.
Асынды каршы-терши кылыч, канжар,
Жамынган ийнинде плащы бар.
«Чакыргын Педрону тезден!» деди.
Чакырткан энтелеп тез жетип келди.
Дос менен көрүшкөндөй өн жылмайып,
Шаттанып саламдашты—алик алып.
«Күнөмдөр болбой адам бүт ишенген
Сөзү бар ушул катты оку тезден.
Эки эсе кароол көбөйт бул аралга,
Аксельмо жортуулунан кайткан чакта,
Окусун ага бергин ушул катты,
Жол болуп шамал соксо абдан жакшы
Үч күндө биз кайтабыз бул сапардан,
Таңга маал күткүн коркуп калтарбастан!»
Акырын колун берип каракчыга,
Секирип түштү атаман кайыгына.
Толкунду шилеп кайык калактары
Заматта кайык жылып алгалады.

Кемеге жетер менен, ютка чыкты,
Келгенин сыбызгы үнү белги кылды.
Жармашты матростор мачталарга,
Бардыгы даяр сөзүн аткарууга.
Каракчы жолдошторун бир аз мактап.
Гонзальво жаш жигитке жылуу карап,
Турганда бозоруп өң селт дей түштү,
Бузулду капа болуп неге түрү?
Аскада жалгыз үйдү анда көрдү,
Коштошкон кезин эстеп ойго чөктү.
«Кемени көрөр бекен Медора жан,
Карааны бүлбүлдөйбү алыс жактан» —
Деп анда артык сүйүп ашык жарын,
Жүрөгү күйүп-бышып болду жалын!
Бар эле көп жумушу ошол түнү,
Андыктан караган жок көпкө үйдү.
Тезинен каютага кирип кетти,
Гонзальво менен көпкө маектешти.
Оюн да болгон далай пландарды
Көп айтып үмүт кылып кыялданды,
Суучулга жолдош болгон чоң картаны,
Жазды да барар жерин бүт тактады.
Саатты карабастан көргүч көзү,
Түн орто болгучакты иштеди өзү.
Аңгыча бара-бара шамал күчөп,
Шумкардай толкун жарып кеме сүзөт.
Алыстап бөксө тоолор артта калды,
Барчу жер саат өтсө жакындады.
Флоту түрк пашанын токтоп турган,
Көрүндү булуң даана турнабайдан.
Кемесин душмандардын эсепке алып,
Урушка камынышты даярданып.
Мусулман кароолунан күзөт күткөн
От чыгат кээде араң бүлбүлдөгөн.

Көрүнбөй Конраддын кемелери,
Асманга жетип турган курч миздери
Аралап аскаларды бир булуңга,
Жашынды билинбестен душманына.
Уктабай баары түндө кылды эмгек,
Аз калды ишке ашарга күткөн тилек,
Мейли жер, мейли болсун терең сууда,
Бардыгы умтулушат урушууга,
Атаман деңиздеги карап сууга
Каракчы жолдошторго акыл салса
Кандайча урушунун ыгын айтса,
Кан кызып каракчылар турду анда.

ЭКИНЧИ ЫР

Эки анжы болуп ойлой аласызбы?

Данте.

I

Корона порту батпай кемелерге,
Үйлөрдөн жарык чыгат жер жерлерде.
Ал түнү тойду куруп Сейит паша
Чынжырлап каракчыны келем деди.
Күн мурун жеңиш тоюн элге берди
Буйругун султанынын аткарганы,
Кылычын жалап атап бир алланы
Душманды жоготкону бүт кырганы,
Сөз берип султанына касам кылды.
Урушка бүт аскерин, кемелерди
Даярдап согушунун камын жеди.
Аскери бир биринен бири өтүп,
Мактанып, күн мурунтан олжо бөлүп,
Жеңе элек болсо дагы душмандарын,
Бөлүштү колго түшөр туткундарын.
Таң атса, эртең эрте күн чыкканда,

Кошоктоп каракчыны чынжырларга,
Кырмакчы дуушар келген жоонун баарын,
Өрттөшүп каракчылар турган жайын.
Оюнда кыял менен жоону жеңсин,
Кароолдор кам жебесин уктай берсин.
Согушка бүт жараган жандын баары,
Кол курап гректерди бүт чапканы
Грекке болгон күчүн чыгарганы,
Жээкке шашчу түрктөр өч алганы.
Башына селде чалган «эрлер» көйрөң,
Кулдарга кылыч менен кыр көрсөткөн.
Үйлөргө кирип тинтип киши өлтүрчү,
Эл мүлкүн талап алып шимшип жүрчү.
Эмнени иштейм десе өз эркинде,
Оюнча каалаганын кылчу элге.
Эртеңки болчу урушка көнүш үчүн,
Кез кезде кылыч шилтеп кыйкырган үн
Чыгат да, күүлдөшүп таң аткыча
Батышты алар оюн тамашага.
Өмүрүн ким бааласа барыктаса,
Жылмайып кубанычта өзүн сезип,
Чакырып конокторду шарап берип,
Артыкча сыйлаш керек болуп элпек.
Жакшы күн болгучакты күтүп кезек
Бүт кегин өз ичинде сакташ керек.

II

Башына селде чалып Сейит паша
Отурат жылуу-жумшак бийик жайда.
Кол башчы билермандар аны курчап
Отурат далай сөздүн башын курап.
Палоо жеп, идиш-аяк жыйналганда,
Меймандар жаңы гана эс алганда,
Өзүнө алып кел деп ичимдикти
Нөкөргө Сейит паша буйрук берди.

Шарапты ичиш болбойт мусулманга,
Шондуктан шербет берди отурганга.
Меймандар канжасынан бурап түтүн
Бубендин созолонгон угуп үнүн,
Бийчилер бий бийледи нечен түркүн.
Жортуулга жүрмөк болуп эртең-эрте
Күрпүлдөп толкуп турган көк деңизде
Жайынча эс алууга болбойт дешип,
Бүткөн соң шербет ичип, тамак жешип,
Мамыкка жуурканга жибек, шайы
Жатсак деп ичтен ойлойт анда баары.
Ойнойлу шаттаналы убак барда,
Жеңишти берчү куран, жалгыз алла, —
Деп паша карачысын алган жыйнап
Өзүмө таянычым деп көп мактанат.

III

Эшигин чоң сарайдын күзөт кылган,
Кул кирип коркуп-үркүп аргасыздан,
Жыгылып тизе бүгүп, таазим этип,
Анан соң сөз сүйлөдү тилге кирип:
«Дубана каракчыдан качып келди,
Өзүңө далай сырды айтам деди,
Буйрук бер!» деди дагы кулу күттү,
«Алып кел!»—дегенди угуп кайра жүрдү.
Качкынды алып кирди буйдалбастан,
Жылаңач этке кийип кара чапан,
Азапты тарткан качкын басат араң.
Тамакты аз ичкенден арыктаган,
Коркуу эмес, ачкалыктан каны качкан.
Алдында калпагынын тармал чачы
Самсалайт, өзү тааныйт бир алланы.
Бейиште жыргаймын деп азап тарткан,
Денесин кен-кесири чапан жапкан.
Таңданып карап турган залдагы элге,

Чечкиндүү жай карады кирген неме.
Айткын деп качан буйрук берет паша
Дегендей кулак түрдү баары залда.

IV

—«Кай жактан келдиң өзүң биз тарапка?»
—«Каракчы туткундаган мени башта,
Ошондон келдим мында өзүм качып».
—«Кай жерде туткундаган колго алып?
«Кайыкка Скалондон түшүп алып,
Хиоско сапар тартып келе жатып,
Кудайым жолубузду биздин ачпай,
Түрктөрдүн соодагери күткөн далай
Жүк, мүлктү каракчылар тартып алды,
Туткундап колу бутка кишен салды.
Коркпостон эч убакта мен ажалдан,
Каалаган жолум менен тандап алган
Самаган жакты көздөй сапар тартып
Жүргөнгө бай болгомун канааттанып.
Караңгы дүлөй түндө өзүм качсам,
Кайыгым бошонууга берди жардам.
Мынакей келип турам маңдайыңа,
Өзүң бар жаратылган таалайыма.
«Кандайча каракчынын ал-абалы,
Карактап тартып алган алтын малы
Жыйнаган бүт байлыгы каткан жайы,
Абдан бек куралданып курчалганбы?
Чаяндын уюгун биз кыйратканы
Келгенди билеби ал кабардарбы?»
«Паша ойло, туткундалган тордогу адам,
Дайыма эркиндикти самабайбы.
Шондуктан тыңчылыкты ойго албагам.
Алыска алпарбаган өзү менен,
Толкуган деңиз үнүн уккамын мен.
Көргөмүн көпкөк болгон кең асманды,

Асмандан ачык тийген күн нурлары,
Эңсеткен мендей кулду туткундагы.
Күчүмдү жыйнап, басып аккан жашты,
Ойлогом кантип кишен талкалашты.
Кутулуп каракчыдан мен кеткен соң,
Душманды күтөбү алар сен ойлосоң.
Кайтарса мени алар сак болушуп,
Канчалык жаш акса да көздөн жошуп,
Кача албайт элем жаткан капасымдан,
Туткунда кул качканын байкабаган
Кароолдор аскериңди жакындаган
Сезишпейт, капарга албайт ишен маган...
Күч кетти, тамактанып эс алайын,
Көп убак сууда сүзүп арып аздым.
Кетүүгө улуксат бер дем алышка,
Тынчтык бер, бошот мени кой жайыма.
Бейпилде жыргалдыкта жаша өзүң,
Шаттыкта бүт баарыңдын күнүң өтсүн!»
«Дубана, сурарым бар, токтой тургун,
Сөзүмдү ук, бол тезинен жерге олтургун.
Мен сенден бүткүл баарын билгим келет...
Отургун азыр сага тамак берет.
Той тойлоп тамашалап биз жатканда,
Курсагың тоёт андан кам санаба.
Курсагың тойгон кезде түк жашырбай,
Баарын айт билгениңди бүт калтырбай!»
Жек көрүп карап турган анда элге.
Дубана тынычсызданды мынча неге?
Карабай тигилерге үн да дебей,
Селдейип турду ордунда тамак жебей.
Жүзүндө күмөн саноо болуп пайда,
Жоголду заматта эле өңдөн кайра.
Отур деп буюрганда жерге отурду,
Өңүндө мурунку түр пайда болду.

Палоону алып келсе уусу бардай,
Жебеди тийгени жок оозго албай.
Ичпеген бир нече күн тамак ашты
Туткундун бул кылыгы таң калтырды.
«Тамак же, арнап берген ушул ашым
Тамагы бекен тигил капырлардын?
Же мында отургандар кас адамбы
Көрө албас көптөн берки-душмандарың?
Кайтарган кылыч мизин чаба турган,
Токтоткон аскерлерди урушушкан,
Касташкан урууларды элдештирген
Татпайсың туз-даамды эмнеликтен?»
«Тамакка даам берет туздун өзү,
Мен болсо азык кылып өсүмдүктү,
Булактан шылдыраган' тоодон аккан,
Сууну ичүүгө өзүм кылган касам.
Дос, душман менен тамак ичпей турган
Дубана арасында эреже бар,
Укканда муну адам аң-таң калар.
Шонтсе да мага далай ушул адат
Башыма коркунучтуу балээ салат.
Жанымда башка киши турса карап,
Сен дагы султан дагы ичире албас.
Каарына пайгамбардын өзүм калсам,
Мекенин жолу бекийит такыр маган».
«Болуптур, өзүң андай касам берсең,
Сууроом бар сурай турган дагы сенден.
Анан соң өзүң билген жолуңа тарт,
Жашырбай душман көппү бардыгын айт?»
«Бул эмне, тан да атып келетабы,
Куйруктуу жылдызбы учкан асмандагы?
Бул эмне, күн жаңыдан чыкканыбы,—
Деңизде оттор күйүп, балбылдады?
Тигинде бүткүл кеме күйүп жатат,

Мен болсом мында жүрөм ракаттап.
Арада чыккынчы бар, кармагыла,
Кароолчу кайда кеткен, кылыч кана?
Билинди ким экениң чыккынчы акмак,
Дервишти тез аскыла дарга матап».
Кубулуп дубананын заматта өңү,
Секирип турду ордунан шап эле өзү.
Жүзүндө мээрим да жок, сүрдүү башка,
Жоокерге окшойт минген тулпар атка.
Ыргытып баштан калпак, чапан чечсе,
Колунда кылыч, зоот денесинде
Жаркылдап болот шлем башындагы,
Андан да артык көзү балбылдады.
Кылычы мүрт чыгарган адам жанын
Шамдагай шайтан окшош төккөн каарын
Каарлуу дубанага батына албай
Коркушуп түрктөр турду -айла таппай.
Кыйкырык, кымкуут болду чак-челекей,
Тигинде кеме күйөт ээ-жаа бербей,
Будуң-чаң мында баары аралашып,
Бозоруп өңү кулдар абдан шашып,
Чуркашат ары-бери алдасташып,
Дозокто жердин жүзү айлангансып.
Кыңгырап кылыч, канжар үнү чыгып,
Онтошуп жарадарлар кыйкырышып,
Сасык жыт, оттор күйөт түтүн сызып.
Кур бекер далбасалап кулдар качат,
Күйгөн өрт деңиздеги көздү уялтат.
Бүткүл жээк кызыл-ала баткан канга
Өлө албай жатат далай адам анда.
«Алдыга! Шайтанды тез кармагыла,
Кутулбайт бизден аман, чамдагыла!»
Деп паша бекеринен буйрук берет,
Ээ болбой аскерине чебелектеп.

Душмандын түрүн көрүп алдастаган,
Өлүмдү күтүп бая санаркаган
Конрад күчүн жыйнап чымырканды,
Коркконун четке кагып кайраттанды.
Күтпөстөн каракчылар андан белги,
Эртерээк өрттөп койгон кемелерди.
Душмандын түрүн көрүп алдастаган
Жээкке белги берип чоор тарткан
Кезекте: «Аскер жакын кайраттангын»
Деген жооп уккан кезде: «Кайрандарым,
Канткенде мага жардам беришпейт деп,
Неликтен мен ойлодум, убайым жеп»
Деп анда кайраттанып кылыч чапты,
Өч алып сулатканда далайларды
Кылычтан мөлт мөлт этип кандар тамды».
Каары ташып анда ээ-жаа бербей,
Душманы качты ага бүт тең келбей.
Туш келген жанын сактап аман калбай,
Селделүү башы ыргыйт бадыраңдай.
Таңданат бул укмушка Сейит паша,
Али да кыр көрсөтүп кайраттана
Турса да чегинди ал артка кайра.
Коркконго кош көрүнүп жан алгычтай,
Тигинден үрөйү учат карбаластай.
Коркунчак эмес эле Сейит паша,
Антсе да батына албай өзү ага,
Кемени күйүп жаткан эсине алып,
Сакалын жулуп чуркайт, наалат айтып.
Гаремди душман курчап туш-туш жактан
Ичине кирип барат ар тараптан.
Кан агат жошолонуп суудай жүрүп,
Ыргытып кылычтарын тизе бүгүп,
Арга жок бир өлүмдөн бизге башка,
Деп ойлойт көбү анда жан талаша.

Угушуп чоор үнүн жаны тарткан,
Кылычтан адам өлүп кандар аккан,
Чоң залга умтулушуп жетсек дешип
Шашышат каракчылар энтелешип.
Салгылаш бүткөндүгүн жеңиш менен
Билгизет онтогон үн үй ичинен.
Жолборстой канга тойгон жаңы гана
Сулаган өлүктөрдүн арасында,
Атаман жалгыз турат каары жана.
Саламга кыска мындай жооп берди:
«Иш оңдо, бирок паша качып кетти;
Далай иш бүттү, бирок бүтпөгөн көп,
Жибереш керек эле шаарды өрттөп!»

V

Бардыгы колдоруна шамды алып,
Өрттөдү кең сарайды отту жагып.
Кубанып айланага назар салып
Конрад турган кезде моокум канып,
Бир кезде өңү өчтү каны качып:
Тирүүлөй көргө көмгөн адам окшош
Аялдын үнүн укту жаткан онтоп.
Болоттой курч жүрөгүн атамандын,
Сыздатты чыккан үнү аялдардын.
«Гаремге жөнөгүлө, бол тезинен,
Бириңер аялдарга кокус тийсең
Өлтүрөм, унутпагын эске алгыла,
Биздин да аялдар бар алыс жакта,
Тийсеңер, каары тиет бүт аларга!
Эркектер душман аны аябагын,
Аялды аяганбыз, дагы аяймын.
Ажалдан коргору жок аялдарды
Канткенде унуткамын тез аларды!
Кудайдан каргыш тийип бизди аябас,

Туткунда аялдарды куткарбасак,
Шондуктан жөнө артыман, буйдалбай бас!» —
Деди да эшиктеги кулпуну ачып,
Таманын тызылдаткан чокту басып,
Тумандап буруксуган көк түтүндөн
Бозоруп үйдүн ичи көрүнбөгөн
Андагы чоң сарайды бүт аңтарып,
Табышып, аялдарды колго алып,
Нечен бар сулууларды ажары арткан,
Алып чыгат өрттү аттап күйүп жаткан.
Коркушкан сулууларды кеткен алы
Жарындай бапестешип аяйт баары.
Боёгон бүткөн боюн кызыл канга,
Каракчы баш кесерлер атаманга,
Ушунтип баш ийишет кыңк этпестен
Айтканын эки кылып жок дебестен.
Алоолоп күйүп турган туш тарабы
Тиги өрттөн алып чыккан сулуу кайсы?
—Конрад өч алам деп кекерденген,
Сейиттин көрөр көзү кулу экен,
Гаремге чолпон болуп жарык берген.

VI

Конрад Гүлнар жанды абдан аяп,
«Коркпо» деп корккон кызга жылуу карап,
Конрад кутказгыча өрттөн кызды
Сейиттин аскерлери эсин жыйды.
Куугун жок, паша жыйнап бүтүн колду,
Душманга кайра сокку бермек болду.
Конрад каракчынын аскерлери,
Абдан аз экендигин паша билди.
Келтирген кемчиликке паша уялып:
«Дүрбөлөң кылып бизди баш айлантып,
Чаң салды капысынан бүлүк салып» —
Деп ойлоп кайраттанды паша кайра

«Я, алла, я, аллалап! — күч барынча,
Айкырып жерди жарып анда паша:
Же өлөм, же өчүмдү мындан алам
Өрткө-өрт, кан төгүлсүн кан үчүн кан!
Колумдан качкан бакыт кайра келди
Сазайын анын колго берем эми!»—
Деп ойлоп паша анда каарын төктү
Качкандар кол кайтарып жоону сүрдү.
Күчөдү баштагыдан уруш эми
Мурунку кол салгандар сокку жеди.
Чабышып, кылычташып, кескилешти,
Боёшуп кызыл канга бардык жерди.
Ал кетип аскеринин, душман колу
Көбөйүп баарын курчап алмак болду,
Ошону Конрад тез биле койду:
«Бузгула курчаганды тездегиле,
Как жарып душман колун жирегиле!»
Деп анда шыктандырды жолдошторду,
Аскерин кечип жүргөн кызыл отту.
Бетме-бет салгылашып эки тарап,
Шыңгырап кылыч үнү жерди жарат.
Душмандар курчаган соң туш-туш жакты,
Бир кезде каракчылар артка качты.
Дарман жок кутулууга мындан аман,
Урушту каракчылар тайманбастан
Бузулуп катарлары көбү сулап,
Чабышып бүтүн баары өлүп жатат.
Өлгөндү кармашкандар тебелешип,
Кээ бирөө салгылашат жекечелеп.
Жыгылып бара жатып кай бирлери,
Кылычтайт маңдайына кез келгенди.
Шай кеткен колдон кылыч жарк-жарк этип,
Шалк этип шылып түшөт башты кесип.

Жабылып туш-туш жактан душман чулгап,
Бетме-бет келгичекти тегиз курчап,
Башында Гүлнара бар бүт гаремди,
Үйүнө түрк жигиттин ал жердеги
Апарып коркунучтан куткарышты,
Жашырып катып койду бүт кыздарды.
Аз аздан токтоп көздөн аккан жашы,
Жүрөгүн шордуу аялдар араң басты.
Эми эстеп корккондугун өрт чыкканда,
Каракчы сылык мамиле кылганына,
Каракчы жылуу сүйлөп аяп аны
Турганга Гүлнар сулуу аң-таң калды.
Булоолоп каракчыдан кан акса да,
Сейиттен назик өзү алда канча.
Мээримдүү ал окшобойт башка жанга.
«Сүйсө да мени Сейит олжого алган
Кулум деп эсептеген, аябаган.
Жеткенге мындай баркка туткунда күң
Алкышын айтыш керек күнү да түн, —
Деп дайым айткан мага ачуу сөзүн.»
«Бирөөнү эңсөө, күтүү күнөө мага,
Антсе да атаманды улам кайра
Неге эңсейм көргүм келип жүрөк жана...
Куткарган бул ажалдан башым үчүн,
Мээримдүү жолборс жүрөк атаманга
Рахмат айталбадым атайы өзүм!»

VIII

Чабышып карсылдашып кылыч менен,
Сулатып душмандарын дуушар келген,
Өлүккө толсо дагы айланасы,
Конрад салгылашып бара жатты.
Бөлүнүп жолдоштордон калса дагы,
Күрөштү, күч барынча аянбады,
Акыры душман курчап жеңди аны,

Жеңген жок, жарасынан пайдаланды.
Жеңишти кымбатка алар сатып алды —
Далайлар каракчыдан ажал тапты.
Бүткөн бой жараланды нечен жерден,
Кан агып шорголоду денесинен.
Туткунга түшкүчөктү бермек жанды,
Ажалды тилесе да — аны албады.
Тайманбай согушса да үрөп жанды,
Жоо жеңди, туткундады душман аны.
Күнөөсүн тартуу үчүн кылмыш кылган,
Даярдап паша койгон ага зындан.
Өкүнүү сорсун канын тирүү бойдон
Кутулбас кылып аны терең ордон,
Азапты көрсүн дешип аман койгон.
Мыкачы, канга тойбос Сейит паша
Кекчил жан экендиги маалим башта.
Конрад азыр аман болгон менен,
Ар дайым ажал аны этектеген.
«Бир саат мындан мурун бүт айтканы,
Баарына закон болгон бул каракчы
Ушубу»— деп Гүлнар жан аң-таң калат.
Так өзү! Ал туткунда бара жатат.
Арстандай азаматты сулуу аяп,
Аны ажал албаганга наалат айтат.
Конрад тилесе да канча ажалды,
Жепжеңил жараланып аман калды.
Өлтүрүп бул кордуктан кутказганга,
Колун өөп баш иймекчи каракчы ага.
Чын эле өлбөйбү ал бул жарадан,
Дозокко же бейишке чыкпайбы жан?
Кармашкан сансыз баатыр арасынан,
Калабы өлбөй жалгыз өзү аман?
Башынан бакыт тайып кеткен кезде,
Кыйноону көрдү артык асыл дене.

Кол менен биздин кылган күнөө үчүн,
Тарттырат тагдыр азап бизге түркүн.
Азапты башка түшкөн тартты коркпой,
Кайраттуу мурункудай, бошоң болбой.
Өлсө да такыр кетпес кеги ичинде,
Болоттой бекем болуп эл ичинде,
Туткунда эмес өзү жеңген өңдүү,
Манчыркап, каары ташып, өңү сүрдүү,
Менсинет, бүткөн бою канга батып,
Алы жок болсо дагы заарын чачып.
Тик багып карай албай эч бир адам,
Калтарат өз ичинен болуп айраң.
Далайы корккону үчүн өчүн алып,
Тилдешет ооз учтан наалат айтып.
Аскерлер эрдигине аң-таң калып,
Сыйлашат шер түрүнөн айбыгышып.
Чынжырлап туткунга алып бара жаткан,
Кароолдор алдыртадан карайт араң.

IX

Бир кезде табып келди алын сурап
Билгени туткун жашайт канча убак.
«Этинен этти кесип алса дагы,
Баарына чыдайт» деди туткун жаны.
Эртеси кечке жуук күн батканда,
Кадага олтургузуп муну дарга,
Асышат калың элдин арасында.
Кыйналып кантип азап ал тартканын,
Нурлары көрмөк жаны аткан таңдын.
Кадага олтургузуп кыйын жаза
Кан катып, тамак кургап, баш айлана
Күн өтөт, ажал келбей чыкпай жаны
Кыйналмак кузгун чокуп күндө аны.
«Суу, суулап!» туткун нечен сурайт жардам,

Жек көрүп көңүл бурбайт ага адам.
Суу бербейт — сууну ичсе туткун өлөт,
Шондуктан суу беришпейт, көңүл бөлбөйт.
Бир кезде кароолчулар кетти табып
Конрад ажал күттү кайраттанып.

Х

Санаасы сансыз болуп бөлүнгөнүн
Сезбеди акыл, сезим күрөшкөнүн,
Эки анжы болуп ичтен азап тартып,
Төрт чарчы болду жаны башы катып.
Өкүнүү шайтан окшош жанын кыйнап,
Денесин мыкчыйт анда жүрөк сыздап:
«Туура эмес кыласың» — деп мөн айткамын
Дегендей өкүндүрүү кыйнайт жанын.
Күрөшүп, тынч албаса асыл дене,
Кайраттуу—күчсүз жанга жалгыз тете!
Жапжалгыз бөтөн жан жок болгон кезде,
Ачылса сырын капа болгон ичте
Өңүңдү санаркатып санга бөлгөн
Санааны кетире албай жүрөгүңөн,
Элестер тумандашкан ар тараптан,
Келишсе көз алдыңа алда кайдан,
Башыңан сыйлык кетип, даңкың өчсө,
Бир гана жалгыз сүйүү өкүм сүрсө,
Жакында каның агып чыкса жаның
Ишке ашпай калса тилек бел кылганың
Мөрөйдү алып сени жеңгендерге
Кычырап тишиң абдан ачууң келсе,
Өткөндү өкүндүрүп алды жакта,
Бейишти же дозопку даярдаса,
Белгисиз болгон мурун эске албаган,
Кылганың, ойлогонуң, өзүң айткан,
Сонун деп мурун өзүң эсептеген,
Күнөөлүү иш экенин эми сезсең.

Башкалар билбей өзүң кылган күнөө,
Жарадай өйүсө эми жүрөгүңдө,
Бардыгы жабалактап маңдайында
Көрүнсө арбактардай караңгыда.
Калчылдап эч айланды таба албай,
Турарсың жүрөк эми жарылчудай.
Канчалык болсоң дагы сары санаа,
Күч жыйып кайраттануу күчтүү канча.
Менсинүү, кайраткерлик баарын жеңет,
Коркоктун жүрөгүнө кубат берет.
Коркпогон киши болбойт, баары коркот
Коркконун билгизбеген даңкка ээ болот.
Алды артын карабастан коркок качат,
Эр жүрөк ажалга да таамай басат.
Тайманбай ажалга да түптүз карап,
Турса да көр оозунда кайраттанат.

XI

Зынданга өтө бийик мунарага,
Туткунду отургуз деп Сейит паша
Аябай бек тапшырган кароолчуга.
Өрттөнгөн сонун сарай — бийик чепте,
Жашашат паша, туткун баары бирге.
Коркутпайт Конрадды дарда өлүү
Өлтүрмөк Сейит колго түшсө өзү.
Жалгызда эске түшүп өткөн өмүр
Күч алды көтөрүлүп анда көңүл.
«Медора бул кабарга кантип чыдайт!».
Деген ой кайгылантат жүрөк сыздап.
Ошондо бутта кишен шалдыратып,
Кыйналып тагдырына наалат айтып,
Кайгысын басып бир аз көңүлдөгү,
Мындай дейт кайраттантып өзүн-өзү:
«Каалаган убагында дарга асын,
Өлөрдүн алдында аз дем алайын!».

Саманга араң өзү жылып барды
Бир азга көзүн жумуп чырым алды.
Башталган уруш бүгүн жарым түндө,
Убакты бош кетирбей ар түрдүүчө
Иш кылып, кыска убакта эр атаман,
Колунан келгендерин бүт аткарган.
Кемеден кеткенине болду аз убак
Башкача кийим кийип жоо аралап
Жүргөндө, тааныды аны душмандары
Жолборстой баары менен салгылашты.
Кутказып аялдарды, жоону өлтүрүп,
Алоолоп асмандаган өрттү көрүп,
Душманга колго түшүп эми акыры,
Өлөрдүн алдында уктап жаткан чагы.

XII

Тынч уктайт, кээде анын деми чыкпайт,
Ал бойдон уктап калса жаны тынмак!
Уйкуда жатат өзү... аны байкап,
Турган ким маңдайында жал-жал карап?
Душманы кароолчулар эчак кеткен,
Достору салгылашта жанын берген.
Асмандан учуп келген периштеби?:
— Жок ушул — сулуу аялдын кебетеси.
Колуна шам-чыракты бекем кармап,
Туткунга зындандагы тарткан азап,
Жанган нур тийбесин деп өзү акмалап,
Кол менен чырак нурун бек калкалап,
Балбылдайт кыздын көзү оттой жанып,
Оозунда акак тиши бүт агарып.
Жакуттай жалт-жалт этет тармал чачы,
Сымбаттуу өтө жеңил тез басканы.
Эң эле элпек назик, буту аппак
Койгондой периштеге атайы арнап.
Коркпостон кароолчудан каарын төккөн,

Амалдап кантип аял мында өткөн?
Эгерде чын жүрөктөн аял сүйсө,
Аяса бир байкушту көңүлүндө,
Аялдан амалдуу жок, баатыр ашкан,
Жолу жок туюк жерден жолду тапкан.
Тойду айтып, уйку-соодо туткунду айтып.
Жатканда паша ичинен моокум канып,
Гүлнаара ойгонду да мөөрдү алып,
Көрсөтүп күзөтчүгө болгон жолдо,
Аралап кароолдорду өттү ошондо.
Коркуудан, урушудан бүткөн жадап,
Аскерлер үргүлөшүп абдан чарчап,
Тетиги туткун окшош уктасак деп,
Уйкуну күзөтчүлөр өтө дегдеп,
Жатышат каалгада бүкчүйүшүп,
Кароолду кылбай түндө алар үшүп.
Турушуп колдо аялдын мөөр көрүп,
Уйкуга кайра кетет үргүлөшүп.
— «Карагын камырабай, уктап жатат,
Башкалар муну ойлоп жапа тартат?
Неликтен апкарамын мында өзүм
Неге өзү мага кымбат түшүнбөдүм.
Төктүрбөй бүт абийрди кадыр-баркты
Чын өзү бизди өлүмдөн сактап калды.
Бушайман болуп ойлоо болбос эми,
Бузулду уйкусу анын... чыккан деми
Өтө оор! Ал ойгонду көзүн ачты!»
Конрад баш көтөрүп, көзү уялып,
Жан-жагын карайт анда аң-таң калып.
Көтөрсө башын кишен шыңгыр этти,
Түштө эмес өңү экенге көзү жетти.
«Болбосоң сен сөлөкөт өзүң арбак,
Күзөтчүм дайым турчу мени карап,
Сулуу экен сулуулугу көздү уялтат!»

«Каракчы, мени жакшы билбейсиң сен,
Өмүрдө аз жакшылык кылган элең,
Антсе да өтө кыйын кымкуут кезде,
Өлүмдөн, зомбулуктан кутказгансың
Ошондо бизге тийген чоң жардамың.
Душманың каршылашкан мен эмесмин,
Оюмду негедир сен бүт ээледидиң —
Өзүңө жардам берсем деп дегдеймин».
«Сулуусуң, мээримдүүсүң жандан артык,
Душманым өлтүрөрдө дарга асып,
Сен жалгыз мени аярсың, жашың агып!
Мейли эми алар жеңип мөрөй алды,
Асыл баш жаза тартар келди чагы.
Мээримдүү сөзүңдү мен артык баалайм,
Сырымды жалгыз сага бүтүн айтам».
Турса да көр оозунда тамашалап
Турганы аны адамды таң калтырат.
Туткунда жатса дагы жигит күлөт,
Сыртынан көңүл жарык ичи күйөт.
Акылман мындан мурун далай болгон,
Өлөрдө күлүп башын дарга тозгон.
Канчалык турса дагы ичтен сызып,
Сыртынан күлөт өзү кур каткырып.
Турса да ажал ага торун жайып,
Бетинин бырыштары бүт жазылып,
Алдыдан күткөн окшош чоң үмүттү
Шаңкылдап шаттуу чыкты аның үнү.
Ойлонбой же капада кайгыланбай
Эч убак болчу эмес өзү мындай.

XIV

«Каракчы, асыласың өзүң дарга,
Аз калды өлөөрүңө аны байка.
Шараптан эс-учунан танган чакта
Пашага алым келет ишен мага.

Өмүрдү сүрүүң керек тирүү жашап,
Андыктан кутказсам дейм аман сактап.
Алың жок сага мындан качыш кыйын.
Астырбай сени дарга таап ыгын,
Көрсөтөм колдон келген бүт жардамым.
Мен айтсам дарга сени аспагын деп,
Ачулуу паша биздин башты кесет».
«Далайга көнгөн башым, качпайм өзүм,
Жигиттик абийир менен мен өлөйүн.
Жүрөктүн отун менде өчүрө албай
Жүргөндөн мен качканым болот кандай?
Досторум тайманбастан ажал тапса,
Качканым кандай болот айтчы мага?
Бирок да сүйгөнүм бар жүрөгүмдө,
Эстесем жаным күйөт, жашым көздө.
Тагдырым жазып менин маңдайыма
Алдыма кеме, кылыч берди мага,
Баш кошту артык сүйгөн сулуу жарга.
Унутту кудай мени — аны унуттум.
Бир сүйүү болду менин чын улугум.
Күнөлөп мени дарга асмак болуп,
Теңирдин паша аткарат бүт буйругун.
Корккондо чакыргандай коркок адам,
Теңирге жалынбаймын, наалат айтпайм.
Аманмын, алым дурус жүрөк согот,
Жазбаган кылычыма теңдеш болбос
Шамшарды душманыма өзүм бердим,
Анткени сууга чөктү кемелерим.
Бирок да өзгөрбөстөн сүйүүм калды,
Ошого сыйынамын, сүйөм аны.
Жалгыз мен ошол үчүн жашайын дейм,
Мен өлсөм, сары оорудан өлөр эркем.
Мен өлсөм сүйгөнүмдүн өңү өчөр,
Сулуунун андан бетер жүзү өзгөрөр.

Сулууга ага окшогон бүткүл жандан
Тең келбес сенден башка эч бир адам! >
«Сүйсөң сүй... Маа баары бир эске албайм,
Азырбы? Келечекте... назар салбайм.
Мен окшош ишке ашпаска кыял жоруп
Отурбай түн койнунда ой ойлонуп,
Тайманбай өлгүчөктү жандай сүйгөн
Жакшылык, жамандыкка бирге күйгөн,
Силердей бактылуу жок жер жүзүнөн!»
Алпечтеп күн тийгизбей сени баккан
Пашаны сүйбөйсүңбү чыныңды айтсаң?
«Пашаны кыйнап мени күндө эзген
Оюна бүт келгенин кыла берген
Ачуулуу айбан аны кантип сүйөм.
Жүрөгүм муздап эчак оту өчкөн.
Кумарлуу сүйгөнүнө анын мени,
Жүрөгүм эч убакта эрибеди.
Туткунда көп сулуунун мен ичинен,
Биринчи болсом дагы, эркизден
Сыртымдан бактылуудай болгон менен
Туткунда кул-күндөрдүн биримин мен,
Башы эркин адам гана сүйө алат,
Чын сүйүп, өмүрдү арнап жүрөк жанат.
«Сен мени сүйөсүңбү? десе паша
Жүрөгүм зырп дей түшөт таппай айла.
«Жок» деп мен айта албастан денем күйөт,
Аргасыз айтканына жүрөк көнөт.
Ичимде жек көргөндү айта албай,
Кумарлуу эркелетсе четке какпай,
Жүргөнүң азап экен жүрөк сүйбөй;
Башка жан сүймөк мени так өзүндөй
Деп ойлоп кыйын экен күндү-түндөй.
Колумдан кармаса ал кайра тартпайм,
Кан ойноп, ден чымырап оттой жанбайм,

Колумду коё берсе, колум шылк дейт,
Сүйүү жок болсо көңүл иренжибейт.
Эринден өпсө бойду жылыта албайт,
Жалгызда аны ойлосо денем муздайт.
Сүйүүнүн эгер даамын таткан болсом,
Балким мен жек көрмөкмүн жолобостон.
Азыр мен бүт баарына кайдигермин
Төшөктөн кетип калса кейибеймин
Жанымда эркелетип турса мени,
Ойлоймун башкаларды, көп нерсени.
Айрыкча көп ойлоодон корком өзүм,
Бардыгын жек көрөт деп бул көңүлүм.
Сүйгөнү болгучакта мен пашанын,
Болсомчу түбөлүккө кулу анын.
Эгерде сүйүү бүтүп көңүл калса,
Таштаса — эркин болсом өзүм анда,
Деп күндө тилегемин далай канча.
Туткундан кутказуу үчүн бул башыңды,
Актамак үчүн менде карызыңды
Өмүргө бергим келет — өмүр кайра.
Качууга жардам берип өзүм сага
Жибергим келет сени сүйгөн жарга.
Шондуктан эркелетип мен пашаны,
Жасаймын колдон келген бүт айланы.
Кош эми, таң да атып келе жатат,
Башымды алмак болуп, кылыч кайрап,
Турса да сени алар дарга аспас».

XV

Чынжырлуу каракчынын колун алып
Жүрөккө кысты, кыздын өңү албырып.
Бир кезде уйкудагы сонун түштөй,
Жоголду көздөн кайым кыз көрүнбөй.
Кыз мында болдубу деп аң-таңданды,
Кайрадан туткун жалгыз тордо калды.

Жанакы маңдайында болгон сулуу,
Туткундан куткармакчы болуп муну,
Артыкча аяп аны чын жүрөктөн,
Ыйык жаш мончоктоткон нурлуу көздөн
Чынжырын жууган мөлтүр бермет жашка,
Болдубу чыны менен майданында?
Кээ-кээде аялдардын төккөн жашы,
Коркутат адаштырып далай жанды.
Аялдын бир куралы көздөгү жаш,
Эркекти жеңип алчу айлантып баш.
Көз жашы курал, кылыч аял үчүн,
Аткартат жашы менен ишти түркүн.
Аялдар келсе алдына жашы агып,
Баатыр да моюн сунат башы адашып.
Ааламды астын-үстүн кылган кайсы,
Дүйнөдө коркок кылган шер баатырды?—
Чыгарган триумвирди ыйык жолдон
Себепкер Клеопатра аял болгон.
Триумвир баатырды биз кечирели,
Жаш менен Клеопатра аны жеңди.
Кай бири ашкан сулуу күлгөнү үчүн
Шайтанга саткан жыргал бейиш төрүн.

XVI

Кабагы карыш болгон маңдайына,
Туткунга таңкы нурун күн чачканда,
Кечинде эмне болор алын билбей,
Үмүтсүз жатат ал да сырын чечпей.
Кечинде өлүк болор чыгып жаны
Же карга көзүн оюп чокуп канды,
Канатын жайып учуп далбасалап,
Тартышар жаткан тарпты жулуп талап.
Күн батар, иңир болор, бубак басар,
Кубанып жан жаныбар көңүл ачар.

Табият көркүнө көз суктанбастан,
Конрад өлөр алыс сапар тартар.

ҮЧҮНЧҮ БИР

Карачы, али мени сатпаганын

Данте.

I

Жай гана кечинде күн сапар тартып,
Морейдин кылаасына нурун чачып,
Бүркөлбөй түндүк жактай ачык асман,
Көгөргөн көк мейкинди нур каптаган.
Көк толкун күрүлдөгөн ашып-ташып,
Шарпылдап жакын келип көбүк чачып,
Уялган кыз сыяктуу бетин басып,
Жарды уруп кетенчиктейт кайра качып.
Эгейдин булуңуна көрктүү сонун,
Коштошуп күн себелейт кечки нурун.
Ошол жер болбосо да бейиш төрү,
Сүйгөндөй дайыма күн нурун төкчү.
Көлөкө күңүрттөнүп тоодон түшүп,
Саламин булуңуна жапты үзүк!
Кыпкызыл болгон көгүш көрктүү асман,
Кудайдын кубатынан мунар тарткан.
Күн нуру Дельвий тоосун араң ашып
Мунардап эс алгыча сапар тартып,
Кырка тоо чокулары заңкайышып,
Кызгылтым күн нурунан күбөк тагып,
Жатты анда бир ааламга кучак жайып.
Алыста мунарыктуу кең талааны,
Гүлдөгөн Афинаны чоң калааны,
Сократ өлөрүндө карагандыр
Күн окшош араң кыйып таштагандыр.
Өлөрдө кылчакташып сени карап,

Өткөндүр нечен адам ичтен аяп.
Жок али тигинекей чоку күйөт,
Күн батып болор-болбос нур бүлбүлдөйт,
Каракчы өлүм күтүп тордо жаткан,
Күн нурун көрбөйт тигил тоого чачкан.
Кабагын бүркөбөгөн нурлуу жердин,
Сыйкырлуу Феб жапкандай күңүрт бетин,
Жашынып Киферонго күн батканда
Уу ичип уулангандай жаткан анда
Ажалды, коркоктуку жектеп жүргөн,
Адамдан башка жашап өмүр сүргөн
Азамат тайманбастан өлүм күттү,
Кайраттуу согуп анын эр жүрөгү.
Гиметтин чокусуна нурун чачып,
Пашасы түндүн тактан орун алып,
Бороондон кабар берер булутта жок,
Көк деңиз жүзү ачык периште окшоп,
Созулуп алыс. жакка жоктой чеги,
Жылтылдайт ай нуруна деңиз бети.
Нурунан айдын кээде үй бүлбүлдөп,
Мамыдан көлөкөлөр жерге түшөт.
Караңгы түн ханшасы ороктой ай,
Кылкылдап көктө сүздү акырын жай.
Бүлбүлдөйт көгүш токой алыс жактан,
Кефитти туш-тушунан курчап алган.
Мечитке кипаристер кыналышып,
Көгөрөт өскөн чөптөр чырмалышып.
Байыркы Тезеянын мунарасы
Орногон жерде тартып муңду, кайгы,
Ийилип турат курма жыгачтары,
Теңселип боюн керип жазы, жайы.
Кубулган анда түрлөр, кечки күүгүм,
Адамдын бурат эриксиз бүт көңүлүн.

Ушундай кубулжуган түргө сонун
Суктанбас жалгыз акмак бул дүйнөдө.
Унутуп бороон-чапкын күрөштөрүн
Шуулдайт Архипелаг созуп үнүн.
Жаркылдап чагылышса ай нурлары
Күмүштөй болот деңиз толкундары.
Океан күлсө дагы улам карап,
Түнөрүп, сабыры суз арал турат.

II

Афина сен жөнүндө аңгеме айтпайм,
Антсе да эмнеликтен сага кайрылам!
Байыркы сулуулардын кубатыбы,
Же ысмың дубаланган адамзатты,
Кубантып жүрөгүмдү бойго тартты.
Афина сонун шаар санжыргалуу,
Бир көргөн адам сени кайра дагы
Көрсөм деп куса болор эстен кетпес,
Болбосо мен сыяктуу күндө эстеп,
Дайыма кумарланар жүрөк дегдеп.
Жат эмес бул поэмам сага Афина,
Каракчы дооран сүргөн аралыңда.
Туткунда жатат сенде арыстандай эр,
Бошотуп ага өзүң эркиндик бер.

III

Маякка акыркы жол нурун чачты
Алыска сапар тартты күн да батты.
Жүрөгүн басып капа эзип дене
Медора үч күн бою кайгы ичинде:
Толкунсуз болсо дагы деңиз бети,
Кабар жок Конраддан, же келбеди,
Андыктан Медора жан кайгы жеди.
Кемеси Аксельмонун кече келген,
Аксельмо Конрадга кезикпеген.
Урушса алар жолдо душман менен

Конрад бирге алмак бул кемени
Деп ойлоп Медора жан кайгы жеди.
Түн салкын, билер-билбес шамал согот,
Керээли-кечке күтүп ойду ойлоп,
Алыстан көрүнөр деп ак чатырлар,
Телмирип деңиз карап жолду тосот.
Тигине кусадар кыз чыйыр жолдон
Акырын ылдый түштү бийик тоодон.
Ары бери басат сулуу кайгыланган.
Суу кылып кийимдерин толкун уруп
Кеткин дейт үйүн көздөй сулууну кууп.
Сөөгүн какшатса да деңиз суугу
Эч нерсе сезбей алыс карап турду.
Куушуруп кыз жүрөгүн кайгыланткан,
Түнөрөт жылчыгы жок караңгы асман
Каракчы эгер кайтса капысынан,
Медора адашмакчы акылынан!
Ошондо быт-чыт чыккан жалгыз кайык,
Жээкке токтой калды сүзүп барып,
Адамдар кайыктагы күчтөн тайган,
Кай бири жараланган өңдөн азган.
Бирок да ошолордун бир да бири,
Каракчыдан да кабар апкелбеди.
Бушайман ар кимиси өз ичинен,
Ой жоруйт кабар билбей жетекчиден.
Кээ бири анча-мынча билчү кабар,
Коркушуп кызга айтпайт, кылып амал.
Бирок да түшүнүктүү иштин жайы.
Кайгыны артыкча кыз тартса дагы,
Селт этип чочубады калтарбады.
Өз боюн өзү кармап иш аткарган,
Бар эле кызда кайрат ашып ташкан.
Коркууну, көздүн жашын денени эзген,
Мурун ал үмүт менен далай жеңген.

Кайрылып келбеген соң сүйгөн жары
Кул болуп текке кетти күткөн бары.
«Сүйгөнүм өлдү, кандай шумдук эми
Алдыдан күтүп турат шордуу мени?»
Деп ойлоп чала өлүк кыз кайгы жеди.
Сулууда мурункудай кубат да жок,
Жөөлүгөн катуу ооруган кишиге окшойт
«Неге сөз айтпайсыңар... сурап эмне,
Ансыз да бүт түшүндүм болгон ишке.
Кабарын айтпай баарың дудук болдуң
Шонтсе да сурайын дейм... батпайт оозум.
Сөөгү сүйгөнүмдүн калды кайда
Айткыла, мукактанбай тезден мага!»
«Ким билет, биз кутулдук эптеп араң,
Бирөө айтат тирүү болчу эсен-аман,
Жаралуу денесинен кандар тамган
Кезинде душман аны туткунга алган,
Антсе да аман дешет шум ажалдан».
Сөздү укпай караңгылап, көз тунарып
Селейип мууну бошоп кайгыланып,
Сезимди, кубатты да кайгы алды,
Үн чыкпай телмирип кыз катып калды.
Ошондо кыз алдастап эстен танды,
Теңселип шалак этип шарт кулады.
Чор болуп туздуу сууга бүт кесилген
Туурулган бырыш камбыл колу менен
Шап кармап кайыкчылар калбаса аны,
Көк деңиз болмок кыздын жаткан жайы.
Курчаган матростор карбаластап
Бетине сууну чачып тамыр кармап,
Араңдан суу жуткузуп дем алдырды
Бир кезде сулуу акырын көзүн ачты.
Баксын деп көрсөтүшүп бүт жардамды,
Чакырды жанына кыз, аялдарды.

Жоокерлер Аксельмого үңкүрдөгү
Айтканы болгон ишти өткөн түнкү,
Чогулуп кужулдашып бүт жөнөдү.

IV

«Душманга аябастан кол салалы,
Айла таап башчыбызды куткаралы!
Болбосо капысынан чабуул коюп , «
Душмандан башчы үчүн өч алалы».
«Башчыны бошотолу акча төлөп»—
Деп түркүн сөз айтылды кеңеш күчөп.
Жетекчи жашынганын душман кайда
Көрсөтүп турган окшош кан майданда,
Урушка баары даяр турду анда.
Кандай иш башчы менен болсо дагы,
Жардамды көрсөтүүгө даяр баары.
Ал өлсө өлүгүнүн өчүн алмак,
Соо болсо капасынан куткарышмак.
Жөнөсө анын баарын өч алганы
Душмандын анда шору арбыганы.

V

Гаремдин жашырын бир бөлмөсүндө,
Туткундун тагдырын бүт чечмек болуп,
Отурду Сейит паша күңгүрөнө.
Оюнда ачуулануу, сүйүү бирге,
Эстесе Конрадды каарланат
Гүлнарды карап коюп кабак ачат.
Ачуусун карт пашанын ачмак болуп,
Отуруп аягында колун созуп
Өзүнө тартыш үчүн көз карашын,
Гүлнардын көзү күйөт оттой жалын.
Тамчылап каны аккандай туткун жандан
Теспесин паша тартат улам-улам.
«Бүт жеңип паша өзүңө мөрөй алдың
Душмандын аскерлерин талкаладың.

Каракчы Конрадды туткундадың
Бир өлүм аны күтөт эми дайым.
Антсе да, сен улуусуң атагы арткан,
Жөнү жок болор ага атандашсаң.
Эң мурун бошотууга өзүн тордон
Мүмкүндүк берип көрсөң болотко оң.
Айтышат каракчы ашкан атактуу бай,
Туткундан бошотконуң үчүн андан
Аласың сансыз алтын мүлк аябай.
Куулган, кедей болгон каракчы анда,
Колуңа түшмөк сенин торго кайра.
Болбосо каракчынын калгандары,
Алышып сансыз буюм, алтындарды,
Кабарсыз алыс жакка жол тартмакчы».
«Гүлнарым, жакшы тыңдап сөзгө түшүн,
Канынан аккан ар бир тамчы үчүн,
Жакуттан улам бирден берсе дагы,
Чачынын бир талы үчүн башындагы,
Алтындын казынасын чачса дагы,
Арабдын жомогунда көп айтылган,
Дүйнөнү маңдайыма жайса дагы,
Баары бир дарга асамын каракчыны.
Жаткан соң чынжырланып ал туткунда,
Бүт бийлик болгондон соң өз колумда,
Мөөнөтүн дарга асылчу каракчынын,
Бир минут ашыгыраак узартпасмын:
Күтсүн деп санаркоодо көпкө ажалды,
Кыйноону ойлоп таптым ага жаңы».
«Жок, Сейит, сөзүң туура, чын айтканың,
Күнөөсүн кечирүүгө болбойт анын.
Казнаңа каракчынын бүт байлыгын
Алгын деп жайынча саа кеңеш айттым.
Байлыксыз — өмүрү анын туткунда окшош

Бийликсиз, жолдошу жок, жолу болбос.
Кааласаң туткундайсың кайра кармап,
Күчү жок, куралы жок кайда бармак».
«Кааласаң туткундайсың... дейсиң мага
Бир күндө эрик бербейм өзүм ага.
Ал эмес боору ачыган өзүң үчүн,
Эшигин ачпаймын бил мен түрмөнүн.
Силерди көрбөй туруп сыртыңардан,
Баарын да сактап калган өрттөн аман.
Ал үчүн жакшылыкка жакшылык деп,
Мээримди көрсөтмөкчү болсоң керек.
Мен дагы андай баатыр, мээрим жанды,
Барыктап сыйлайынбы чыныңды айтчы?
Сөзүмдү ук: айтканыма кулак салгын,
Сөзүңө ишенбеймин, көз карашың,
Артыкча каракчыны аяганың
Күчөтөт менин күнөм санаганым,
Гаремдан тиги алып чыккан кезде
Ал менен качуу ойго келди беле?
Жооп бер? Унчукпайсың иштин дайнын
Билгизди тигил бетте кызарганың.
Абайла, этият бол, сулуу сактан,
Ал гана жалгыз эмес коркор жандан
Капыстан кезиккенде от ичинде,
Бир азга бир болгонуң аны менен...
Эстесем каным кызыйт — күйүп денем.
Ичинен жалындаган оттун көрүп,
Кучактап алп чыкканы так көтөрүп,
Жанымды жалындатат чокко өрттөп:
Мындайча азапты мен тарткычакты,
Дозокто асыл жаным кыйналсачы.
Мына эми калпты айткан куйтку менен
Сүйлөшүп сөзүн угуп отурам мен.

Байкагын көзүңдү ач чынын айтам,
Көзүмө чөптү салсаң башыңды алам!»
Ачуулуу көздөрүнөн оту жанып
Ордунан турду паша каарланып,
Билчү эмес аялдардын ал мүнөзүн,
Берилип чын жүрөктөн сүйгөндүгүн
Коркутуу — алга койгон максатынан
Эч качан аялды баш тарттырбаган.
Гүлнарым Сейит паша сени сүйгөн,
Бир туруп назик кээде, оттой күйгөн,
Сендеги жүрөк сырын билбей жүргөн.
Сейиттин күнөм санап кызганганы,
Көңүлүң кыздын абдан кайгылантты.
Неге аяйт каракчыны туткундагы,
Себебин өзү дагы биле албады.
«Кулга кул берүү керек дайым жардам,
Аяйм го туткунду» дейт ошондуктан.
Байкабай кокусунан кыз Гүлнара,
Пашанын кызытты эми канын кайра.
Артыкча ачууланды Сейит паша,
Орой сөз сүйлөп кызга каары жана.
Кыялдын толкунунан башы катып
Мына эми сулуу отурат ойго батып,
Ойлонуу аялдардын азабынын
Булагы экендиги бизге дайын.

VI

Күн-түнү тизилишип өтүп жатты
Караңгы нымдуу суук жаткан жайы,
Зынданда кыйналса да абдан жаны
Коркподу туткун анда кайраттанды.
Закымдап улам саат өткөн сайын,
Өлөр кез дарга асылып калды жакын.
«Алыстан чыккан дабыш улам жаны,
Желдеттин дабышыдыр дарга асчу.

Алыскы үн сызгырылып жаны чыккан,
Адамдын үнү го мен акыркы уккан»
Деп ойлоп жатты туткун капаста жан.
Коркконун коюп өзү жүрөк басты,
Жашоону өтө каалап, көп самады.
Күч кетип, абдан алсыз болсо да өзү,
Согуштан, бороондон да канча күчтүү
Күрөштү башынан ал мында өткөрдү.
Ачуулу толкундардын арасында,
Согушта далай канды агызганда
Эс жыйып чымырканып билгизбестен
Коркконун жүрөгүнүн далай жеңген.
Бирок да баарын билип болор алда,
Чынжырлуу азап тартып бул капаста,
Оомалуу тагдырдын бек тырмагында,
Тырышып жатуу кыйын тар зынданда.
Өткөзгөн өмүр жолун бирден талдап,
Кетирген кемчиликти улам санап,
Тагдырга моюн сунуп тизе бүгүп
Кайрылып келбес ишке көп өкүнүп,
Келечек алдын ойлоп санаа санап,
Өмүрдүн өткөн саатын улам карап,
Маңдайга жазылганын азаматтай
Тосконун өлөрүндө төкпөй-чачпай
Айтуучу элге достун жок экенин
Билген соң тордо жатуу кыйын кандай;
Өмүрдүн соңку саатын жаманаттап
Айтуучу душман турса сени жандап,
Апарып качан мени дарга асат,
Деп күтүү кандай кыйын, кандай азап.
Жүрөгүн коркпосо да, дене чарчап,
Жеңилер аргасыздан күтүп жадап.
Кокустан онтоп эркисиз үнүн чыкса,
Эр жүрөк сени атабас эч ким анда.

Бейиштен орун албай асыл жаның,
Көр болсо сен тирүүлөй жаткан жайың.
«Сыйкырдуу» соодагерлер бейиш төрүн
Өз ара бөлүштүрүп мурун алса.
Жердеги бейиш адам артык сүйгөн,
Кудайдын бейиши эмес калптан бүткөн.
Жердеги бейишим деп атап жүргөн
Кол үзүп биротоло сүйгөнүнөн
Туткунда жатканына ичи күйгөн.
Дозоктон кыйын ойлор денени эзди,
Саргартып санаа басып кыйнай берди.
Канчалык азапты көп тартса дагы,
Туруштук берди коркпой бүт чыдады,
Опоңой бул иш эмес—чын айталды.

VII

Биринчи күн да өттү, Гүлнар да жок,
Эки күн өттү дагы мурунку окшоп,
Кайрадан таң да атты чыгыш жактан,
Гүлнардын күчү бар го артык жандан,
Болбосо жарык күндү жаңы аткан,
Каракчы көрмөк эмес түк кайрадан.
Күн батып төртүнчү ирет тоо артына,
Түнүндө бороон болду каары жана.
Толкунду биринчи жол көргөн өңдүү,
Бороонго тозду туткун көкүрөктү.
Уккандай бүгүн деңиз толкун шарын,
Каалады көптү жүрөк болуп жалын.
Жинденген толкундардын кучагында,
Оюнда болуп жүрдү арасында.
Төрт бурч там ичинде өзү жатса дагы,
Зор толкун чакыргандай жаңсап аны,
Чакырат деңиз онтоп күр-күр этип,
Дегенсип анда туткун, мында эркиндик!
Улуду караңгыда күчтүү шамал,

Чартылдап асман жарып чагылгандар,
Чиймелеп жылдызы жок кең асманды,
Темир тор терезенин арасынан,
Чагылган чарк урганын көзү чалды.
Ошондо темир алкак терезеге,
Чынжырын шылдыратып араң эле
Жөрмөлөп жылып келип эптеп жетти,
Кишенди чагылганга тозо берди
Чагылган огу колду урсун деди.
Ошентип колун жайып кең асманга
Сурады ай асмандан өзү жаза.
Туткундун бул тилегин мындай тентек,
Чагылган огу дагы четке какты
Дуулдап жарк-журк этип асман жиреп,
Чагылган дүлөй түндө сапар тартты.
Бир кезде басаңчалап... каарын басты,
Табият ачууланган кабак ачты.
Жан досу жалынганын укпагандай,
Өңү учуп туткун калды мурункудай.

VII

Убакыт жарым түндөн ооган кезде,
Акырын баскан бирөө так эшикке
Шырп дебей келди дагы тык токтоду
Айлана тунжурады тыптынч болду.
Бир аз соң дабыш чыгып билер-билбес,
Дат баскан ачкыч үнү шыңгыр этет.
Зарыгып эчен күнү улам күткөн,
Болбосун баягы кыз келип жүргөн
Канчалык күнөөсү көп болсо мейли,
Түшүнө ыйыктардын дайым кирчү,
Болмокчу туткун менен бирге пери.
Кыз мында биринчи жол келсе дагы,
Чочубай, өңү өчүп кубарбады.
Антсе да алдастаган анын түрү

Алдыртан баяндады мындай сөздү:
«Даяр бол коштошууга өмүр менен,
Сен асчу дарга турат камдан тезден.
Даргага сени асууга даярдаган,
Көп күтпөй асат сени аябастан.
Өмүрдүн куткаруучу бир амал бар,
Коркорлук — бирок кыйын андан да дар».
«Туткундан бошонууну түк каалабайм,
Аны мен үч күн мурун сага айткам.
Ал сөздөн азыр дагы таймана албайм,
Кандайча ишим сага жагып калган.
Кылмышым үчүн элге көп жасаган
Тартайын мен күнөөмдү жалтанбастан.
Өмүрдө кыянатты кылдым далай,
Өч алсын ошол үчүн паша аябай».
«Чын эле сезбединчи эч нерсени,
Күн болуп жатканымда өзүң мени
Туш-туштан жааса дагы атылган ок,
Кутказып албадыңбы — тебелеп чок.
Далайдан бери көрбөй сокурсунбу
Байкабай сага ашык болгонумду!
Канткенде өзүңө айтам ашыктыкты,
Канчалык аял артык сүйсө дагы,
Сүйүүсүн катыш керек ичке ары...
Уялттың, алоолонттуң нур бетимди,
Жаныман коркуп, аяп сүйдүм сени.
Сурарым башка сөздү айтпа маган
Башканы сүйөсүң сен, жакпайм саган.
Сүйгөнүң мейли менден болсо да артык
Мен окшоп сени сүйбөс болуп ашык.
Эгерде мендей сени абдан сүйсө,
Отурбас өзүң отто жүргөнүңдө
Санжырга сайран куруп жылуу үйдө.
Бардыгын бирге көрүп сени менен

Мен болсом отко бирге барар элем.
Убакыт күтпөй бизди алга желет,
Ажалдан өмүрүңдү сакташ керек.
Артыңда кылыч даяр шилтегенге.
Турасың курч бычактын так мизинде.
Кайраттан мурункудай жыйна күчүң,
Эркиндик бизди күтөт баш көтөргүн.
Канжарды ал, ордуңан тур бирге жүргүн,
Эркиндик же ажалды берет — бул түн!»
«Бутумда кишен менен шалдыраган,
Жарданган кароолчулар арасынан,
Билинбей кантип өтүп өзүм кетем?
Үстүмдө үлбүрөгөн киймим кенен,
Канжарга айланабы жоону жеңген?»
«Сакчыны көп алтынга сатып алгам.
Аларга бир ооз гана сөздү айтсам,
Жок болот сенин бутта кишендериң;
Болбосо маа берилген шериктерим
Канткенде даап мында өзүм келем.
Убакыт өткөзбөдүм бекеринен,
Амалдап сенин бүткүл камың жегем.
Душмандын жек көрүүнчү аксын каны,
Айтпагын күнөөлүү иш деп өч алганды.
Селт этип — кумсарасың неге өзүң,
Таң калба башка болчу менин көөнүм.
Туткунда күң болсом да мен пашага,
Ак элем күнөм санап ар башкача
Кетирди абийиримди көөнүм калды,
Ал үчүн өч аламын төгүп канды.
Күлөөн кул, паша сендей күлө албаган,
Өзүмдөн мурун кемтик эч таппаган.
Ак жерден күнөкөрлөп жалаа жапты,
Шондуктан анын суудай аксын каны.
Күң кылып аларында атай барып,

Кымбатка алса керек мени сатып.
Сүйбөсөм, жылытпаса жүрөгүмдү,
Басмырлайт эмне үчүн күндө өзүмдү.
Көзүнө чөптү салбай ийип башым
Жүрсөм да жаман атка конду атым.
Баяда салгылашта өзүң жеңсең,
Тартынбай өзүң менен кетер элем!
Чыдасын пайгамбарлар мындай кекке
Жараткан ар кыл күнөө калың элге.
Канткенде көтөрө алам бул кордукту,
Казамын алым келсе аган орду.
Үч күнү сени калган аман сактап
Мен эмес, паша түркүн жаза тандап
Кандайча сени асуунун ыгын ойлоп
Үч күнү сабыр кылды, күттү токтоп.
Күнөөлөйт каарын төгөт мага күндө,
Кызуусу таркагыча жүрөгүндө
Кумары таркагыча мени менен,
Өзүмдү өлтүрбөстөн жүрөт билем.
Кумарлык тараган соң көөнү калып
Ыргытат мени сууга алып барып.
Көк толкун бууракандап денемди алат,
Деңизден чымын жаным жайды табат.
Оюнчук жылтыраган менби ага,
Сооротчу жаш балдарды ыйлаганда.
Өзүмдү кул кылып саа берер элем,
Эгерде сүйгөнүмө чын ишенсең.
Кармаса чыны менен ак көңүлүм,
Пашаны аяр элем ойбой көзүн.
Жутмакчы болгондо эми чымын жанды,
Сен окшош аябасмын мен пашаны.
Абийирди күлдөй төкмөк болгон кезде,
Неге сен тартынасың кур бекерге.
Салмактап ойлоп туруп баарын чечтим,

Мен сүйүп жүрөгүмдү сага бердим.
Дагы да жүрөсүң го күнөм санап,
Ишенгин Гүлнарына сөзүн байкап:
Жанымдай сени сүйүп өзүң үчүн,
Кан төкмөк болдум атай мына бүгүн.
Эгерде бүт сырымды билген болсоң,
Мынчалык коркпос элең аны ойлон.
Байкасаң чыгыш элдин аялынын
Оту көп болот назик жүрөгүндө.
Чын сүйүүм маяк болуп дүлөй түндө
Көрсөтөр сага жолду көл үстүндө.
Майноттун жел кайыгы кай булуңда,
Турганын көрсөтүүчү сага туура
Ошол от жүрөгүмдө жанып турган
Кутказат зындандагы туткунундан.
Биз чыгар жолдо Сейит жатат уктап
Өлтүрүш керек аны кылып турбас!»
«Гүлнар ук, атак, даңкым колдон кеткен,
Маңдайга келет кайра эрк бербестен.
Душманым Сейит паша тайманбастан,
Жериме келди чаап аябастан.
Шондуктан кемем келди сүзүп мында,
Суурулду кандуу кылыч жаткан кында.
Жашырын колду курап келбедим мен,
Мен эмес капысынан жоону жеңген.
Кутказган от ичинен аялдарды
Өлтүрмөк беле уктап жаткан жанды.
Ал үчүн өрттөн сени кутказбадым,
Атымды бекеринен булгабаймын.
Кош эми тынч жатып, жакшы укта,
Эс алчу акыркы түн абдан кыска».
«Болуптур сөгүлүп таң жаңы атканда,
Тыбырап денең турар сенин дарда.
Эгерде алса сени эртең өлүм,

Жарынып сенден мурун өлөм өзүм.
Жек көрүү, сүйүү жана алдагы оюм,
Бардыгын таразага эми койдум.
Пашаны өлтүрбөсөк канжар сайып,
Туткундан кутулбайбыз аман калып,
Куугундап куткарышпайт туткунга алып,
Кыйноолор туткундагы далай тарткан,
Азабым жаш кезимден жанга баткан,
Дар дагы эртең сени күтүл турган,
Бүтмөкчү — пашага сен канжар урсаң!
Бычактап өлтүрүүнү каалабасаң,
Колуңа кылыч алгын тайманбастан.
Көнбөдүң айтканыма өзүң билгин,
Канжарым жаза сайбайт колдо менин!
Көз ачып жумгучакты баары бүтөт
Мендеги кайгы-капа бүт түгөнөт!
Балким биз кезигербиз эркиндикте
Болбосо көрүшпөспүз тирүү жерде!
Эгерде жаздым болсо кол калтырап,
Таңдагы күндүн нуру бүт жаркырап
Денеңди дарга асылган боёт канга,
Өлүгүм бирге болот башсыз анда!»

IX

Каракчы бергичекти жоопту ага,
Шап этип кыз жоголду алда кайда.
Артынан суктангандай туруп карап,
Анан соң чынжырларын бутта жыйнап,
Алдыга басса—турат эшик ачык,
Жөнөдү кыз артынан туткун шашып.
«Ушул жол алып барат кайсы жакка,
Кароол жок күүгүмдөлөт бүт айлана»,
Деп аң-таң болуп турду туткун анда.
Көрүндү алыс жактан бүлбүл жарык,
Барсамбы, качсамбы деп айраң калып,

Туткун жан божомолдоп келе жатты,
Бир кезде беттен сылап шамал таңкы,
Агарып чыгыш жактан таң да атты.
Араңдан галлерейге чыкканда өзү,
Акыркы асмандагы жылдыз өчтү.
Эшиктин жылчыгынан түшкөн жарык,
Бүлбүлдөйт кээде өчкөнсүп, кээде жанып.
Бирок ал эч нерсени көрө албады,
Эшиктен шып деп чыккан бир караанды
Байкады, карай калса Гүлнар экен,
Кылыч жок кан төккөнү ала кеткен!
«Ачуусу тарагандыр балким анын,
Төкпөптүр душманынын кочкул канын»,
Деп ойлоп кызды карап турган кезде,
Кызарып күндүн нуру тийген жерге,
Кыз келди кан сөлү жок нурдуу бетте,
Каптаган көкүрөгүн тармал чачын
Бир силкип, көтөргөндө өйдө башын
Жана эле бир нерсени кармагандай
Үңүлүп бирөөлөрдү карагандай,
Эки каш ортосунда кандын тагы .
Калганын каракчы тез байкай калды.
Конрад ошол кезде селт дей түштү,
Кайгыга кайра батып өңү өчтү.
Болгонун оор кылмыш тигил жакта,
Билдирди кандын тагы турган кашта.

Х

Урушта кан төгүлгөн болгон далай
Бирок ал кыйналбаган азыркыдай.
Бозоргон алыс жакка үнсүз карап
Көзүнө элестетти тартар азап.
Азгырган көп нерсени далай көргөн,
Өч алып көп адамдын канын төккөн.
Согушта от аралап канды кечкен,

Акыры дарга өлөрүн жакшы билген.
Өткөзүп нечен азап далайларды.
Туткунда өзү кыйноо тартса дагы,
Кан тагын көргөндө кыз чекесинен,
Бүткөн бой мупмуз болду эриксизден,
Башкача болуп Гүлнар көрүндү ага
Сулуулук, сымбаты өчтү көз алдында.
Эркектер бирин-бири өлтүргөндө,
Конрад калтарбаган кан көргөндө.
Эч убак эркекти аял өлтүргөнүн,
Көрбөгөн атайылап кан төккөнүн.

XI

«Иш бүттү! ойгонгуча жанын берди,
Душманым өлдү келбес сапар кетти.
Каракчы өзүн мага кымбат түштүн
Кереги эмне эми артык сөздүн.
Жөнөйлү тан атарга жакын калды,
Булуңда бизди күтөт кайык жаны.
Бүт мени жактагандын баары анда,
Каалашат кошулууну алар сага!
Жек көргүн күнөөлөгүн башка жерде,
Жооп берем кан төккөнгө кылган ишке».

XII

Алакан шакылдатып, Гүлнар күттү:
Кызматчы грек, мавр келди түрдүү.
Чынжырдан бошотушуп Конрадды
Унчукпай бири дагы сөз айтпады.
Шамалдай тоодон соккон болсо да эркин,
Кыскандай анын башын темир алкак,
Кыйнады кайгы эзди анын денин.
Унчукпай бары тымтырс үн дебеди,
Акырын Гүлнар жылма белги берди.
Деңизге барчу жолго түшүп анда
Жөнөштү шаар калды алыс артта.

Келеатса жолоочулар деңиз бойлоп,
Күмүштөй тамчы чачып толкун ойнойт.
Унчукпай Гүлнарга бүт башын ийип,
Конрад келе жатат араң илкип.
Баары бир туткундабы, эркиндеби
Баарына кайыл болду, мейли деди.
Кыйнаган кездей аны абдан паша,
Сумсайып өңү өчтү болуп капаа!

XIII

Бардыгы тез кайыкка олтурушту,
Жиреди кайык ташкан зор толкунду.
Жашынчу жакында эле токтоп кеме,
Кеңири булуңга алар кезиккиче,
«Бир түндө, ушунчалык аз убакта,
Кан акты, кыйын иштер болду канча»—
Деп ойлоп унчукпастан алга карап
Каракчы көпкө олтурду санаа санап.
Көрүнбөй булуң артта калган кезде,
Ойлонуп башын ылдый салды жерге.
Гонзельво, жигиттерин эске алды,
Оомалуу бакытка өзү айраң калды.
Эске алып жаны бирге сүйгөн жарын,
Кубанып карай калса эки жагын
Күнөөлүү Гүлнар турат маңдайында,
Каракчы кайра батты чоң кайгыга.

XIV

Каракчы тиктегенде кызды теше,
Дит багып карай албай берки неме
Ачуулу көздөн оту жалп деп өчүп,
Шолоктоп кыз ыйлады жашын төгүп.
«Өч алсын мейли менден жалгыз алла,
Кечиргин күнөөмдү сен мени ая.
Эгерде өлтүрбөсөм айбанды мен
Кандайча абалга сен түшмөк элең!

Жектегин, бирок азыр күнөөлөбө,
Акыркы өзүн билген бул үч күндө
Артыкча акылымдан ажырадым,
Сен мени жек көрбөгүн, кыйнабагын.
Сүйбөсөм чын жүрөктөн мен өзүңдү,
Өлтүрбөйт элем башка бирөөлөрдү.
Канжарды урган болсом сүйбөй сени,
Өмүр бой жектемесиң өзүң мени;
Түшүнүп жүрөктөгү сырды билсең.
Мыкаачы мен эмесмин мага ишен!»
Деп сулуу каракчынын этегине,
Жыгылды ыйлап туруп ошол жерде.

XV

Жаңылды Гүлнар аны — түшүнбөдү,
Каракчы өзүн өзү күнөөлөдү:
Кокустан кызга жапаа тарттырганга,
Мынчалык акылынан аздырганга
Өкүндү алсыз жүрөк кайгы тартып,
Азабын билгизбестен ичке катып.
Курчаган жел кемени толкун ойноп
Сыздырып кемени алга шамал согот.
Бүлбүлдөп бир нерселер көрүндү алда,
Кемени замбирекчен андан-мында,
Күзөтчү жалгыз кайык көргөн кезде,
Чатырлар көтөрүлдү жел кемеде.
Жел кеме сүрү сүрдүү сызды куштай
Замбирек оозун ачат түрү укмуштай.
Бир кезде жаркыраган чыгып жалын,
Аткан ок сууга түштү келип жакын,
Шыркырап көк деңизге ок да чөктү,
Конрад ошондо араң баш көтөрдү!
Селт этип кең мейкинди карай калып
Кубанды биринчи жол кабак ачып.

«Тигине кемелерде желпилдеген
Байкасам менин сүйгөн туум экен,
Эми мен жалгыз эмес азап тарткан,
Көк деңиз арасында алсыз калган».
Деп анда өйдө туруп белги берди.
Кемедө чатырларды басаңдатып,
Тез эле түшүрүштү жалгыз кайык,
«Конрад, биздин башчы»—деп кыйкырып,
Кемеден кол созушту урмат кылып.
Каракчы кемесине эми кайра,
Келгенге кубанышат баары анда.
Бардыгы каткырышып кубанышып,
Бооруна кысат аны чурулдашып.
Унутуп жортуулун ал кара жолтой,
Менсинип салам берди көтөрүп бой.
Кубанып Аксельмонун колун кысты
Мурунку калыбында бийлик кылды...

XVI

Дит багып бетин анын карай албай
Уялат бардыгы тең жерди карай.
Кутказып албаганга атаманды:
Өч алат атаман деп саруулашты.
Эгерде Гүлнар аны кыйын күндө
Түрмөдөн кутказганын түшүнүшсө,
Бүт баарын отурбастан терип-тепчип
Гүлнарды хан көтөрмөк бийле дешип!
Гүлнардын тизилишип маңдайында,
Жылмайып карап турду жарданыша.
Аялдын алсыз жана күчтүүсү өзү
Болсо да уялгандай болот өңү.
Түшүрүп бетке үлпөгүн үнсүз карап,
Жалооруп Конрадга көзүн салат.
Чечилип айтпады деп жылуу сөздү,
Колдорун-кайчылатып аны күттү.

Капастан кутулган соң сүйгөн жары,
Баары бир эмки өмүр алдыдагы.

Бар эле бул аялда түркүн сапат:
Жек көрүү жана сүйүү өмүрдү арнап,
Жакшылык же жамандык отун жагып,
Өлтүрүү жат душманын амалданып.
Канчалык кылса дагы көп күнөөнү,
Өчкөн жок анда аялдын мүнөздөрү.

XVII

Конрад кызды көрүп селт дей түштү,
Жийиркенер кылган иши, ушул түрү,
Бирде аяйт азап тарткан күнөөлүүнү.
Көз жаш жок бүт күнөөсүн жууй турган,
Бир кудай аны тергеп сурай турган.
Иш бүттү! Анын оор, көп күнөөсү,
Бир жалгыз каракчы үчүн канды төктү.
Эркиндик ага Гүлнар алып келди,
Бейиште жердеги бүт көп нерсени
Алмашып эркиндикке баарын берди.
Кадалып кара көздү караганда,
Гүлнар жан жер тиктеди башын сала,
Уялчак, алсыз, өңсүз тарткан жапаа,
Өзгөрүп мурункудан болгон башка,
Бетинде үлбүрөгөн ак кебездей,
Баягы кандын тагы турат кетпей.
Колунан назик, каарлуу ачуу келсе,
Акырын кызды жигит алган кезде,
Селт этип үшүгөндөй калч-калч этти,
Алы жок, унчукпады чыкпай деми.
—«Э, Гүлнар», «Гүлнар жан»—деп ал
айтканда,
Моймолжуп карады да көзү жана,

Оролуп мойнунан кыз кучактады,
Жаш төгүп сүйүнгөндөн буркурады.
Эгерде жалбарганын четке какса,
Таш боор деп биз айтмакпыз андайларды.
Ким билет жакшыбы бул же жаманбы,
Конрад кызды бекем кучактады.
Эгерде башканы ал чын сүйбөсө
Кыз менен дайым болмок ушул түндө.
Туугандар сүйүшкөндөй өбүшүштү,
Эгерде Медоранын көрсө өзү,
Кызганып Конраддан калбас көөнү.
Бул өбүү эң биринчи, эн акыркы
Болучу Гүлнар кызды сыйлаганы.
Кумарлуу ашык оту сүйгүзсө да,
Канчалык Гүлнар аны күйгүзсө да,
Туруксуз шайкелеңдик — ишеничти
Бузган жок берилгендик адил ишти.

XVIII

Саламды берген окшоп миздүү аска
Көрүндү суу ичинен арал алда.
Булунда болуп ашкан той тамаша,
Замбирек белги берип огун атса
Кайыктар балык менен жарышышып,
Ойношуп толкун жарат алга сызып!
Ак чардак деңиз бетин кайпып өтүп,
Бергендей болот салам шаңшып өтүп,
Жаркырап турган тиги жалгыз үйдө,
Деңизден көзүн албай ушул түндө
Санаркап көптөн бери аны күткөн,
Медора отургандыр өзү сүйгөн.

XIX

От күйгөн үйлөрдө да, маякта да,
Медора жатчу тигил мунарага
Тигилип карап артык көзүн салса

От чыкпайт, терезелер бүт караңгы,
Бул эмне шумдук — деди аң-таң калды.
«Медора биринчи жол салам бербейт,
Алдыман тосуп өзү басып келбейт?»
Деди да тезден түштү кайыкка ыргып,
Шаштырып кайыкчыны алек кылып.
Канаттуу шумкар окшош уча алса,
Зыпылдап сызып бармак мунарага.
Тынышты кайыкчылар эс алганы,
Мынчалык тигил көпкө күтө албады.
Кайыктан секирди да сууга түштү,
Буйдалбай жээк көздөй ылдам сүздү.
Баягы тааныш төтө жолго түшүп,
Баратат өйдө карай тез жүгүрүп.
Эшикке жетип келип турду тыңшап,
Тунжурайт үйдүн ичи дабыш чыкпайт.
Эшикти тарсылдатып катуу какты,
Чыкпады адам үнү, дабыш дагы.
Эшикти көздөй араң колун сунду,
Бүткөн бой муздай түштү, дене сууду.
Бир аял далайдан соң эшик-ачты,
Караса Медора эмес — сүйгөн жары.
Унчукпай жигит карап айраң болду
Жакшы эле камданса да эки жолу
Суроого суроону оозу батынбады.
Аялдын колундагы күйгөн шамды,
Тезинен буйдалбастан жулуп алды.
Шам колдон тайып кетип сынды жерге,
Шам алып келгинчекти күтпөй көпкө,
Караңгы коридорду карап көрсө,
Байкады бүлбүлдөгөн жарык төрдө.
Конрад кирип келип тааныш жайга,
Бир балее болгондугун байкады анда.

Онтобой, калчылдабай тынып ичтен,
Селейип карады көз ирмебестен.
Үмүтү күткөн өзү келечектен
Ишке ашпай калганына ишенбестен
Конрад азап тартты өз ичинен.
Сулууга ажал тагын салбагандай,
Медора тирүү окшош ажары айдай,
Ак колу муздак гүлдү назик кармап,
Жай гана уктагандай боюн жасап,
Өлгөнүн билип сүйгөн тартсын азап
Дегендей тирүү окшош сулуу жатат.
Оту өчкөн жымыңдаган кош жылдызы,
Жашырган өз ичине бүткүл сырды.
Жылмайып күлүүчүдөй туруп өйдө
Азыр да анын оозу сулуу өтө.
Антсе да өңүндө бар ажал тагы,
Сеңселбейт үлбүрөгөн алтын чачы.
Кече эле арасында калың гүлдүн
Чачына таажы тагып гүлдөн түркүн
Аймалап шамал бетин калың бакта
Кыластап көрүнчү өзү анда-санда.
Мына эми кан-сөлү жок кыздын жүзү,
Күткөндөй болот жалгыз көрүстөндү.
Кайран кыз кайта келбес сапар кетти,
Конрад эмне кылмак мында эми.

XXI

Кан-сөл жок мрамырдай ак маңдайы
Түшүнттү Конрадга бүт абалды.
Суроонун кандайча өлдү кереги эмне
Баары бир кыз тирилип келмек беле?
Жаш кезден ашык болуп жандай көргөн,
Үмүтү алды жакта өзү күткөн,
Жүрөккө назик сезим бүтүн берген,
Жалгызы, жароокери жандай сүйгөн

Жалынга суу сепкендей жалп деп өчкөн
Тагдыры таалайына арнап жазган
Бардыгын өткөздү өзү ушул баштан.
Бирок да тарткан азап ичте кайгы
Жүрөктү ууландырды жанга батты.
Арналган жүрөк кирсиз адамдарга,
Жолдор бар күнөөлүүлөр баспас анда.
Кубанчы жерде болуп менсингендер
Кайгылуу күндө алсыз темтеңдешер.
Маанисиз алар үчүн, болгон нерсе
Жоголмок уйпаланып ушул жерде.
Бирок ой ишке ашпай калганына,
Ким чыдайт ич күйгүзгөн арманына.
Азабын көптөн бери дене эзген
Кээ бирөө жашырышат билдирбестен.
Ичинде элдин шаттуу күлгөн менен
Азабын ичке катат жанын жеген.

XXII

Кайгысын ким жүрөккө терең катса,
Аз айтат ички сырын башкаларга,
Тынымсыз ал жөнүндө дайыма ойлойт,
Жай таппай алек болуп ичтен боздойт.
Өмүрүн баяндоочу баштан аяк,
Сөз таппай башкаларга аны айтпайт.
Каракчы кайгы азапка терең батып,
Селдейип сенек болуп турду катып,
Кичине бала кездей алсыз жашып,
Ыйлады, шолоктоду жашы агып.
Жаш менен жуумак болду бүт азабын,
Бирок жаш кетирбеди кайгы-зарын.
Көзүнөн мончок болуп улам аккан,
Көз жашын көргөнү жок эч бир адам.
Эгерде бирөө көрсө ыйлаганын,
Заматта тык токтотмок аккан жашын.

Токтотуп ыйлаганын жашын аарчып,
Ойдо жок, үмүтү да кетти басып.
Түн кирсе караңгы көр бүт айлана,
Таң атса — күндүз түндөй болот ага.
Жүрөктү баскан катуу кайгы окшош,
Өмүрдө жан кыйноочу азап болбос.
Жек көрүп жетелөөчү жанды абдан,
Корккондой сокур дайым жарык нурдан
Конрад коркту эстөөдөн бүт азабын,
Басалбай жүрөгүндө кайгы-зарын.

XXIII

Аталып жакшы ишке туулган жан,
Баш кесер болуп өттү агызган кан.
Ишенип көп нерсеге узак күттү,
Жашынан көп алданып далай жүрдү.
Үңкүрдө шөкүлөдөй болуп каткан
Муз окшош кээде араң тамчы аккан
Жүрөктө назик сезим ашып ташчу,
Акырын ташка окшоп бекем катты.
Чагылган кээ кезекте аскан жарат,
Куйкалап айланага бүлгүн салат.
Арсайган аскалардын далдасында,
Гүл өстү кара таштын арасында.
Гүлдү да, кылым бою жаткан ташты,
Аёосуз чагылгандын огу атты!
Көркөмүн күм-жам кылып назик гүлдүн,
Чагылган калтырган жок сабак, бүрүн.
Мына эми жемиши жок кара жерде,
Гүл жатат уйпаланып тепсендиде.
Ошондой бул турмуштун каарына
Конрад калды чыдап заарына.

XXIV

Таң атты. Конрадга даай албай
Турушту тынычтыгын анын бузбай.

Бир кезде Аксельмо ага шашып барса
Үйдө жок, жээкте да эч бир жайда.
Жүгүрүп кыдырышты бүт аралды,
Дарексиз билинбеди кеткен жагы.
Түн кирип эртеси таң кайра атты,
Эч жерден кабары жок, табылбады
Дарек жок, аралдагы миздүү аска
Кыйкырса жаңырыкты салат кайра.
Издеди булуң-бурчту, үңкүрлөрдү,
Кайыктын чынжырлары үзүлгөнү
Конрад кеткен экен кайык минип
Дедирди далайларды үмүттөнтүп.
Артынан жөнөгөндөр аны издеп,
Кабарсыз кайра кайтты дарексиз деп.
Самсыды күн артынан күндөр далай
Конрад жоголду бүт дайны чыкпай.
Билбеди эч бир адам болгон эмне
Азабын көмгөнүн ал кайсы жерге,
Билбеди бул дүйнөдө бир да пенде.
Каракчы шайкасы аны эстеп ыйлап,
Сүйгөнү Медорону көмдү сыйлап.
Өлүгү Конраддын табылбады,
Андыктан ага эстелик коюлбады.
Антсе да иши дайын далайларга:
Кээ бирөө аны өлгүчө дайым каргайт,
Кээ бирөө сыйлык менен атын атайт.

ШИЛЬОНГО СОНЕТ¹

Эркиндик! Түбөлүккө өчпөс жансын,
Түрмөдө балбылдаган каухар шамсың.
Бир сени кымбат санайт, урмат кылат
Андагы сени сүйгөн баатыр калкың.
Кишендеп уулдарыңды койсо камап,
Жатышат караңгыда жылдар санап,
Эл үчүн жыргал болуп өнүп чыгат,
Байкуштар ач зынданда чеккен азап!
Шильон! Түрмөң сенин—ыйык мазар,
Сыз түбүң — зыяраттап сыйынчу жер:
Астында Боннивардын издери бар—
Баскандай ташка тамга калган издер.
Өчпөстөн өтсө дагы жүз, миң жылдар,
Кудайга залымдикти баян этер.

ШИЛЬОН ТУТКУНУ

I

Караса мени байкап,—буурул чачмын,
Бирок да өнүм кары, өзүм жашмын.
Буурул чач кезеги жок келген эмес.
Мен коркуп болгондуктан түнкү качкын.
Чекемди тырыш баскан, бүкүр белим,
Мээнеттен бузулбаган кайран деним;
Кышкы ызгаар, жайкы чилде дагы бузбай
Куу түрмө турпатымды бузган менин.
Дем албай, кишенделип, мөгдөй-мөгдөй,
Же жарык күндүн жүзүн эч бир көрбөй,

¹ Байрондун жогорудагы сонети да, «Шильон туткуну» аттуу атактуу поэмасы да Франсуа де Боннивар деген тарыхый кишиге арналган. Боннивар 1496—1570-жылдарда жашаган жана Женева республикасынын эркиндиги үчүн күрөштүн жетекчилеринин бири болгон. Республиканын душмандары Женеваны убактынча ээлеп алган соң, чыккынчылар тарабынан кармалып берилген Боннивар камакка алынып, 1512-жылдан 1536-жылга чейин Женева көлүнүн ортосундагы Шильон замогунда жаткан

Мен байкуш азап чектим, боло бердим,
Өмүрүм мүрт токтолбой, ажал келбей,
Дин үчүн капасталып, кыйноо тартып,
Атабыз маанайы тар көргөн кордук.
Атанын кешигинен куру калбай,
Туулгандан ал шекилдүү шордуу болдук.
Шордуу атам жаштайынан жапа чеккен.
Карганда отко өрттөлүп, болгон жексен.
Жүрөктүн махаббатын сактоо үчүн
Эки агам кур намыстан, жандан кечкен.
Дагы үчөө ач түрмөнүн зынданында
Тирүүлөй көмүлүшкөн жазыгы жок.
Мен гана сынар болуп өзүм калдым.
Ыйлоо үчүн, өлгөндөрдү жалгыз жоктоп.

II

Шильондун суу мелмилдеп курчап жаткан
Түбүндө мамылар бар чирик баскан.
Дубалдын жылчыгынан көрүнгөн күн
Аларга муң сызылтылган нурун чачкан.
Түшкөн нур күңүрт гана жарык төгөт
Түрмөнүн астындагы нымдуу сызга,
Караңгы түндө күйгөн жапжалгыз от
Бергенсип сокур шоола мейкин сазга.
Мамынын ар биринде—чынжырлуу алкак.
Чынжырлар тула бойго түшүрдү так.
Чынжырдын темирлери карандай уу —
Түшкөн так кетпестир дейм кылым жатсак.
Жарыкты бир көрсөм деп көксөгөн көз
Калыптыр күн нуруна болуп өгөй.
Эзелден боштондукту эстеген жан
Эрикке кайыл тарткан көөнү келбей.
Акыркы тирүү калган бир тууганым
Кеткенде эрксиздиктен берип жанын,

Түрмөдө жата бердим алпурушуп,
Өлүктү көрүп туруп, кайнап каным.

III

Жанагы мамыларга бек кадалып,
Денебиз чынжыр менен бүт маталып,
Баарыбыз бир үңкүрдө турсак дагы
Айрылдык, жакындашпай басып барып
Түрмөнүн күңүрт нуру жолто болуп
Биз кургур көрүшпөдүк айра таанып.
Биздерди чоочун кылды ошол нуру
Жүздөрдү көрсөтпөстөн көзгө жылуу.
Жүрөктү ойготорго калган амал:
Ал дагы—үн алышып, кайрат кылуу.
Кетебиз согуш ырын кээде ырдап,
Айтабыз өткөн ишти бирден ылгап,
Караңгы түрмө ичинде экөөнүн тең
Түгөнбөс кудугу да калды кургап.
Түрмөнүн ымыртында каптап алган
Үнүбүз каргылданып бүтүп калган.
Доошубуз ичиркентет өзүбүздү
Кадимки жаңырыктай чыккан тамдан,
Шаңшыбайт аба жарып, созолонуп,
Бир кезде сайрандаган биздей болуп.
Кыялбы айткандарым негизи жок?
Үнүбүз башка угулат мага бирок.

IV

Камын жеп инилердин, шорум каткыр,
Эсте жок өз башыма түшкөн тагдыр.
Инилер кайратынан жазбасын деп,
Аларга эрмек болдум көптүр, аздыр.
Атамдын сүйгөн уулу—кичи иним...
Чиркин ай! Нурдуу эле көрсөң жүзүн.
Көздөрү асман өңдүү кереметтүү.
Энемди тарткан эле жазбай өзүн.

Мен аны баалачу элем жандан ашык.
Күн эле күйүп турган шоола чачып.
Так ошол назик гүл да солуду го
Ылайым күн көрбөгөн көрдө жатып...
Келбети каралдымдын дейсиң кандай?
Таптаза, айкын күндө аткан таңдай.
Балалык кыял менен шайырланса,
Тамшанткан жорук, сөзү ширин балдай.
Өзгөнүн кайгырганын көрүп турса,
Ал дагы зар кайгыга батар эле.
Көк сындуу жоодураган көздөрүнөн
Булак жаш мөлт-мөлт ыргып жатар эле.

V

Ортончум, — көрсөң көзүң канар эле.
Каарданса, опол тоону жарар эле.
Күч толуп, кайраты ашып, согушууга
Жер бетин чакырууга даяр эле.
Карт өлүм чочуткансып кол кезесе,
Тартынбай биринчи ирет барар эле.
Кишенге тура алчу эмес жаны түтүп,
Жагымсыз доошунан да калды бүтүп.
Көрүнбөй турса дагы мен сезгенмин—
Акырын боло берди аза күтүп.
Сырттаным жандан ашкан мерген эле.
Кууганы карышкыр, каман, жейрен эле.
Аралап ойду-тоону жүргөн дулдул
Мүрзөдөй түрмө ичине чыдар беле!

VI

Шильонду Леман¹ курчайт мелмилдеген
Түбүнө жете албастыр эч бир ченем.
Тируу жан чыга алгыс зындан болгон
Кошулуп түрмө боору толкун менен.

¹ Леман — Женева көлүнүн башка бир аты

Биз турчу муңга толгон караңгы үңкүр
Казылган суу астында аска ташка;
Толкундар кужурду алып күңдүр-түндүр
Шарылдап урунгансыйт биздин башка,
Кээ кезде бороон соксо, көл буркандап
Толкуну терезеге жетер эле.
Бүркүлгөн чачыранды бизди каптап,
Нөшөрдөй шөлбүрөтүп өтөр эле;
Кээ кезде куюн күчөп, бек каарданат,
Анда аска солк-солк этип бошоп калат.
Мезгили шум өлүмдүн эрк болор деп,
Турчу элек кулаар күнүн анын самап.

VII

Айттым го: ортончумдун жаны кейип,
Сузданды, кыжырланды, шору кеңип,
Оозуна бар наар албай жата берди,
Түрмөнүн каткан нанын дагы жерип.
Кантсе да кабелтеңден эмеспи иним —
Азбады ачкалыкка моюн берип.
Альпынын эчкисинин сүтү ордуна
Сасыган кыйгыл сууну биз ичебиз.
Кишенден кол бошобой, каткан нанды
Жейбиз деп, жашыбызга жибитебиз.
Соолгон жок жокчулуктан уялашым—
Эрксиздик зарга көмдү анын башын.
Кайсыны жашырайын... Ал өлгөндө
Коштошуп, колун кыса кармабадым.
Акыркы мезгилинде өчкөн көзүн
Мен сылап, колум менен жаба албадым.
Жулкунуп, чынжыр жыртып жатканымда
Боордошум жанымда эле берди жанын.
Мен андан алыс да элем, жакын да элем,
Бара албайм, бирок анын жанында элем.
Бирде онтоп, бирде кайра тынчый калып,

Тыбырап алпурушту өлүм менен.
Бир кезде жымжырт болуп үзүлгөндө,
Коркунуч мени басты муздап денем.
Өлүктөн душман алып оор кишенди
Табытсыз жайдак гана жерге көмдү.
Күмбөзү болот деген оюмда жок
Каарылган муздан бетер кара жерди.
Жалбардым мен аларга, жаш агызып
«Боордошко кур дегенде чуңкур казын,
Күн көрөр ачык жерге койсоңор» деп.
Бул оюм кечирилбес экен жазык.
«Бузулат бул зынданда бир боорумдун
Уйкусу» деп буркурап какшай бердим.
Жылуу сөз, жумшак жоопту угуу ордуна
Текебер күлүшкөнүн гана көрдүм,
Бир тууганым ач түрмөнүн сиз жерин
Табыт кылып, чымдарына басылды.
Мыкаачылар күмбөз кылып ийменбей
Чынжыр үйүп, кор кылышты асылды.

VIII

Кичи иним,—гүлдөп турган чынарым,
Жаш периштем, ата мурас чырагым,
Акак жүздүү энекемдин элеси
Атам сүйгөн асыл жандуу керээзи.
Ошол кырчын кайратында турсун деп,
Бошоп калса эркин турмуш курсун деп,
Бир ошо деп өмүрүмдү аядым...
Олда кургур! Оозунан үн чыгарбай,
Башка түшкөн тагдырына чыдады.
Мен ага эмес, өбөк болду ал мага,
Бир кезде эле чүнчүп калды садага.
О жараткан! Кандай азап көз салыш
Өлүм менен чарк урушкан балага.
Кан майданда жоокерлердин өлгөнүн

Далай ирет көзүм менен көргөмүн,
Суучулду да жыгачынан ыргытып
Толкун жайпап, үмүт кыйып көмгөнүн;
Каракчынын жан бергенин тыбырап,
Каардуу жүзү заарын чачып кыбырап,
Мен көргөмүн каргаганын кудайды
Үзүлгөнчө наалат айтып, шыбырап,
Бирок анда коркуп гана калганмын,
Азыр болсо жүрөк уугуп, зарландым.
Арый берди, оту өчүп жүзүнүн,
Араң күйүп жылуу нуру көзүнүн,
Үндөбөстөн ичтен сызып муңайды
Кээде эстеп кылыктарын өзүнүн.
Жаандан кийин күн нурунан курулган
Жаадай болуп сан түрлөнүп, кубулган,
Олда чиркин, өчө берди билинбей
Ошол нурдай, — суктандырып суюлган.
Каргабады өз тагдырын бир дагы
Чыгарбады жүрөк дартын жыйылган.
Айтып калчу өткөндөгү кырдалды,
Келер күндү, кез болучу жыргалды.
Шордуу жаным эсимден да таныпмын
Ойлой берип муңга көмөр курманды.
Ал жашырды шум өлүмдүн азабын,
Бирок, чиркин, кысталды бейм...
кыйналды.
Бир оокумда дем чыгарбай суналып,
Тынчып калды, берди окшойт куу жанды.
Коркунучтуу тымтырстыктан ойгондум,
Жин ургандай алдастадым, толгондум,
Мен элирип, жер термелттим чыңырып,
Дубал гана тынчып калды жаңырып...
Жулунсам мен, чынжыр кетти быркырап,
«Бир боорум!»—деп жетип бардым

чыркырап.

Уялаш жок! Жазгы гүлдөй үшүгөн
Шылкыйып баш, куу мамыда ал турат.
Сунган болдум колумду, шал болгондой,
Жылуу табын ызгаар үйлөп койгондой.
Эсенгиреп, шайым кетип заматта,
Шалдырадым күчүмдү алп соргондой.
Сендиректеп үңкүрүндө түрмөнүн,
Ээн болсо да жай алууну билбедим,
Муздай болгон дубалынан чыккансыйт
Кандайдыр бир заардуу жыты мүрзөнүн.
Өлгөнгө мен карап турсам тигилип,
Түш өңдөнөт өзүм тирүү жүргөнүм.
Кандай азап, кандай тозок, о жалган,
Билип турсаң жок болорун сүйгөнүң!
Кантип гана көрүп туруп ушуну
Өзүм тирүү калганымды билбедим.
Куткардыбы ишенгендик болмушка,
Же көңүлкош көз карашым турмушка?

IX

Биле албадым кийин эмне болгонун
Күнү түндөй, түн жарыктай өңдөндү.
Аба соолуп, сөөк болгонсуйм шагырап,
Сезбей калдым эмне билип, көргөндү.
Таштай болдум арасында таштардын:
Көргөндөрүм түш сыяктуу мунарат,
Көлөкөдөй тегерегим закымдап
Караңгылайт, бүлбүлдөшөт, кубарат.
Көз өйкөгөн мундуу нуру түрмөнүн
Күнбү, түнбү—неси экенин билбедим:
Же көргөнүм—көөдөй түндүн түнүбү,
Же ээндиктин чен жетпеген түбүбү,
Элестердин эч кейпи жок жүзүбү?

Асман, жылдыз, айсыз турган дүйнөбү?
Тутулбаса күн канакей күйгөнү?
Убактысы, күнү, айы, жылдары,
Иши да жок, шору жана жыргалы,
Караңгылык калкылдатып каптаган,
Думуктуруп, толкундатпай таштаган
Океандай чектеп турган жээги жок,
Өмүр да эмес, өлүм да эмес—
Калдым күндө эч бир көзүм ачпаган.

Х

Күтүлбөй акылыма шоола кирди-
Чымчыктын сайраганын, уктум үндү.
Бир тынчып, бирде кайра үнүн безеп,
Асмандын элчисиндей учуп жүрдү.
Обозу кулагыма таттуу угулат,
Кубулжуп арген сындуу миң кубулат.
Балкыймын. Бирок кайра чочуп кетип,
Ойлорум эски изине түшөт чубап.
Көз ачсам эске келип, баягы эле
Баягы караңгылык, түрмө турат.
Дубалдын жарыгынан түшкөн шоола
Сызылып, күнгө тумсак көзгө - урунат.
Сырт жактан мага үн берип анткен менен
Акыным таңшып жүрөт көңүл улап,
Киринип күн нуруна зыпылдаса,
Көркүнөн уялгандан көз жумулат.
Кандай сыр бар чексиз мукам ырында?
Мени сүйлөп, билгизгенсийт кылымга.
Туулуп бүтүп мындай укмуш көрбөгөм,
Көрбөгөнмүн бул өңдүүнү ырымга.
Ал да кошуп таштап кеткен боордошун,
Ал муңканып, үйгөнсүйт ,муң Муңума.
Адам безип, калганымда басынып,
Куш жан келди мага боору ачынып.

Жүрөк туйлап ширесинен ырынын,
Каткан черим кеткенсиди жазылып.
Ошол акын ким болду экен ырдаган?
Макулукпу ободо ойноп жырдаган?
Бошоп алып кучагынан капастын
Ойноп жүрүп мага келип калганбы?
Түнт түрмөгө учуп келип мен жаткан
Боштондукту ыр кылып үн салганбы?
Билемби аны... жерден эмес, бейиштен
Учуп чыккан жазгы келгин болгонсуйт.
Боордош жаным куштун кебин кийинип,
Мага келип сүйүндүрүп койгонсуйт.
Сызып кетип нурдуу, тунук асманга
Санаалашым кайып болду көзүмөн...
Жок ал эмес, жок ал эмес уялаш:
Боорум болсо, — безбес эле өзүмөн.
Табыттагы сөөктөй болуп кагжырап
Калбас элем эки жолу ажырап.

XI

Тагдырым бир мезгилде жаңыланды:
Бооркерлик сакчылардан орун алды.
Мээримсиз чынжырдан да ушу тапка
Неге алар мага боору ачып калды?
Эмнеликтен жан тартканын билбедим —
Кадалбадым таш дубалга кайрадан.
Моюнумда дагы жүрөт шалдырап,
Үзүндүсү чынжырымдын кыйраган.
Шалдыратып каңгып жүрдүм түрмөдө
Зындандагы мамыларды айланып,
Мүрзөсүнө жолободум инимдин,
Баскым келбейт табытына байралып.
Тепсебеске жаткан жерин барбадым
Кордоймун деп тууганымдын арбагын,

Үзүлгөн кишен менен дубал жарып
Мен шордуу амал таптым, шаты салып,
Бирок да эркиндикти эстебегем
Ой да жок... Жетим элем мен бир карып
Бул турмуш кереги жок ээндик болуп,
Көрүнөт мага чоочун дүйнө, жарык.
Түрмөдө мен айрылдым жан-жакамдан,
Баарынан, билгенимден, сүйгөн жандан.
Бүтүндөй шум өлүмгө берип коюп,
Жалганда түгөйү жок сыңар калгам.
Кишим жок, жарык күндө орунум жок,
Тоюнда чакырбаган болом конок.
Асманда бир кири жок жаткан тунук
Жоголгон дайнын таппай, калган куруп,
Күн нурун бекер каптап жолто кылган
Мен жалгыз болор элем мите булут.
Көргүм келет антсе да көз чаптырып,
Көз каныккан тоолор менен аскарды,
Токойлордун жашылданган көркүн да,
Тоо кептелген айдан тунук асманды.

XIII

Мен көрдүм көптөн бери самаганды:
Чокуну, мөңгү болгон аппак карды,
Альпыны, бетегесин белден болгон,
Этегин чыбырчыктуу көлгө толгон,
Күкүктөп агып жаткан Ронаны,
Жаркырап жашылданган тиги жондон.
Жээгиндеги аскаларга урунуп,
Туйлап түшкөн булак шары угулуп,
Мелтиреген суу бетинен көрүнүп,
Көз уялтат жай калкыган сур булут.
Ак канаттуу татынакай кыйыгы
Асман, суунун арасында кайыды.
Көз кайкыткан караандары тамдардын,

Чатырлары жаркыраган шаарлардын.
Сүрөт сындуу өтүп жатты алдыман,
Бириндесе кел өрдөгөн жөө туман.
Кошо көрдүм кичинекей аралды,
Кандай көрктүү, кандай таза жаралды!
Бирок дагы тунук көлдүн үстүндө
Бир өзү эле, жалгыз турат каралды.
Үч дарак ал аралда өсүп турат
Тоо жели леп-леп согот гүлүн сылап,
Булактар шылдыр кагат чөптү жойлоп
Ойт берип, мөңкүгөндөй тентек сымап.
Аралды айландырып агып жатат
Сүйкүмдүү жылтылдаган кырчоо курап.
Байкадым: дубалыма менин барып,
Токтоду кишиси бар бир жел кайык.
Аралга мейманчылап кайра кетти,
Зымырап жел соккондо болуп кайып,
Булуттун арасында бүркүт учуп,
Чабыттап ары-бери жүрдү сызып.
Бир келип терезеге, кайра кетип,
Көңүлдү алып учкан болду кызык,
Иргилтип көздөрүмөн ысык жашты
Бир кайгы мени басты, жүрөк кысып.
Кишенге колдон түшкөн имерилип,
Кусадар болбос бекем ичим бышып!
Жеткенде кайра кирер кезим менин
Зынданга мага көп жыл турак болгон
Зааркандым камалгандай муз табытка,
Элестеп уялашым сук жер соргон.
Көкөйүм көп кесилип жадасам да,
Көрсөм деп эркин күндү самасам да,
Негедир көңүлүмдү кайра тартып,
Түрмө ичи жайлуу өңдөнөт курган мага.

Өтүштү күн артынан жыл саналып,
Көрбөдүм өзгөрүштү, эстен танып.
Акыры мага келди адамзаттар,
Берүүгө эркиндикти болгон карып.
Эмне үчүн жана кантип бошоторун
Билүүнү эч убакта ойлободум.
Мен үчүн баары бирдей көрүнчү—
Бошпу, же бош эмеспи эки колум.
Сүйкүмдүү мага болчу үмүтсүздүк,
Аларга сыртым сүйбөй көңүл салдым,
Жер асты мага жайлуу далда болуп,
Зынданды бир кезде эле сүйүп калдым...
Бардыгы анда мага дос болучу:
Жөргөмүш терезеде желе түйгөн,
Ай нуру түнт түрмөгө куюлганда
Эрмегим чычкан эле ойноп жүргөн.
Кишенге эбак калган колум көнүп.
Адамга кандай кымбат чиркин эрик!
Түрмө ичи мага жакын көрүнсө да,
Бир эрк деп сыртка чыктым арыш керип.

ДҮЙНӨДӨН КАЙТЫП КЕТТИН

Дүйнөдөн кайтып кеттиң кайран барчын
Таралат ай-ааламга эми даңкын,
Мекениң сенин нечен ырга кошуп,
Сыйынат арбагыңа асыл калкың.
Өлсөң да баатырлыгың өмүр сүрүп,
Кылымдар өткөн менен кетпейт баркың.
Колунда эрки турса эл-журтуңдун,
Элесиң сенин кантип унутулсун.
Агызган адал каның жерге сиңбей,
Жошолойт сен куткарган мекен туусун.
Жоо менен беттешкенде атыңды атап,
Аларбыз жүрөгүнүн сары суусун.

Эрдигиң эми бизге өрнөк болор,
Жүрөккө соолгус кайрат, күч берер зор
Душманга өнөк бербей өлгөнүңдү
Кыз-келин даңазалап кошок кошор.
Бирок да көздөрүнөн жаш чыгарбас —
Ый сенин арбагыңды кылбайбы кор.

ЭРКИН БАЛА БОЛГУМ КЕЛЕТ.

Эркин бала болгум келет,
Тууган тоодо кайра жашап,
Деңиздеги толкун жиреп,
Чексиз токой аралап.
Санжыргасын Саксондордун,
Жактырбайт эркин жүрөгүм.
Окторулуп урган толкун,
Асканы эңсейт көңүлүм.
Тагдыр, менен кайра алгын,
Атадан калган даңкымды.
Кул ичинде жашабаймын,
Уялам колдон алышты
Күркүрөгөн көк деңизге,
Үн кошкон аска соксо жел,
Кыялданган жаш кезимде,
Жапайы жерим кайра бер!
Али жашмын, ушул дүйнө,
Жаралбаган мен үчүн!
Караңгы көр алда күтсө,
Кереги эмне жүрүштүн.
Таң калгандай өтө сонун,
Мурун түштү көргөмүн.
Болгон чындык турмуштагы,
Жоготту кыял түзгөнүн.

Менин досум алыс жакта,
Сүйгөнүм жок жанымда!
Үмүтүнөн кол жууганда,
Жалгыз жүрөк кайгыда!
Кээде оюн-тамашада,
Унутам баарын бир азга.
Неге татыйт жөөлү маста,
Жалгызмын, жалгыз ааламда.
Бир катмардан туулгандан,
Жолдош болгон маа тойдо
Жанжөкөрлүк сөзүн айткан,
Угуу кыйын ошондо.
Бирге ойногон жаш кезекте,
Алып кел эски досторду.
Санжыргалуу кечелерде,
Таштайын шат болгонду.
Үмүт күтүп алдыдан,
Медер кылып бүгүлдүм.
Ырайымы болбогон соң,
Сенек болдум, түңүлдүм.
Байлыгын берген тагдырдын,
Чеги жок тойду тамаша.
Тамчысы учун бактынын,
Алмашар элем мен ага.
Мен адамды жек көрбөймүн,
Тамаша тойдон чарчадым.
Мунарык болуп түнөргөн,
Капчыгай, аска самадым,
Уядан учкан көптөрдөй,
Канатты ага жаймакмын.
Асманда сызган жебедей,
Тууган жер көздөй сызмакмын.

КАТУЛДУ ТУУРАП

(Еленага)

Миң жолу мен өбүүдөн танбас элем,
Көзүңдү балбылданып оту жанган.
Бетиңе сүйүү тагын салбас белем
Бир сүйсөм кылым өтмөк катарланган.
Сүйүүдөн назик жүрөк чарчамакпы?
Боорума кысар элем, улам кайра,
Ээрдинден соргон тилди ким алмакчы
Өбүшсөк эзилишип, кумар кана.
Жаңыдан бышкан эгин даны окшош,
Жалындап сени өпкөнүм сансыз болсун.
Ажырап кош айтууну неге ойлош,
Өзүңдөн башка жанга кол созбосмун.

1804

ЭММАГА

Убакыт жетип, кез келди,
Сүйгөнүң менен коштошор.
Кубануу жок бизде эми
Жалгыз ой менен кайгы, шор.
Ашыгың муңга тумчугат.
Алыстагы чет жерде,
Көздө жаш, араң кол булгайт,
Алыска жары кетерде.
Өткөндү эске саларбыз,
Бактылуу бирге жүргөндү,
Жыргалды эске аларбыз
Шаттанып ойноп күлгөндү.
Таңданып далай караган,
Булактуу бакка, өзөнгө
Кош айтышып араңдан,

Телмирип тиктеп биз көпкө.
Турабыз карап кайрадан.
Отуруп мага жанаша, ,
Эркелеп карап өзөндү,
Ичинде оюн тамаша,
Бактылуу мында күн өттү.
Тиземе коюп башыңды
Уктасаң сага суктанып,
Сылап алтын чачыңды
Кубангам көздөн нур жанып.
Айырбай сенден көзүмдү,
Нечен жол танды атыргам.
Аймалап беттен өзүңдү
Сүйүүмдүн тагын калтыргам.
Көгөргөн көлдүн үстүндө,
Далай жол кайык айдадык.
Баатырсып сенин көзүңчө,
Чыккамын талга жармашып...
Жыргал күн өттү арадан,
Куулган жандай мен жалгыз.
Бул жерден жалгыз мен табам,
Эстелик тагын аргасыз.
Ким сүйбөсө ал билбейт,
Ажыроонун кайгысын.
Тилиңден соргон эч кетпес,
Жүрөгүм сүйгөн жаркыным.
Акыркы жолку сүйүүдөн
Күйүтү күчтүү нерсе жок.
Коштошуу соңку кол үзгөн,
Жүрөккө салды кызыл чок.

КАРОЛИНАГА

Жаштын тагын жүзүндө
Жүрөгүм ооруп карадым.
Үшкүргөнүн. көбүнчө,
Билгизди иштин баянын.
Сен эмес жалгыз кайгыда,
Үмүтүн, сүйүү бүт көмгөн,
Мына бул жүрөк запкыда
Капада жалгыз күнү өткөн.
Саргарып өңүн кайгыдан,
Эринге эрин бирикти.
Мончоктоп төккөн жашыңдан,
Элжиреп денем жибитти.
Бетиңдин нурун жаш менен,
Мөлтүлдөп аккан өчүрдүн.
Үшкүрүп улам анда сен
Айталбай атын өксөдүң.
Баары кетти талаага,
Көз жашка тагдыр карабай.
Салды бизди санаага,
Батырып шорго аябай.
Кош сүйгөнүм, кош болгун,
Өткөндү эстеп өкүнбө.
Кубанчын өткөн өмүрдүн,
Сактап калгын көңүлдө.

ТОЛТУРГУЛА ЧӨЙЧӨКТҮ

Чөйчөктү толтургула жан курдаштар,
Эч убак ташкан эмес мындай шарап.
Ичели, бүт ичпеген дагы ким бар,
Көңүлдү шат кылуучу жалгыз шарап.
Кубантчу адамзатты баарын көрдүм,
Нурлуу көз сулууларды далай сүйдүм.

Ашык мен болсом дагы берип жаным,
Бактылуу куунак болуп мен көрбөдүм.
Жашымда, өмүр жазы гүлдөгөндө,
Өзгөрбөйт сүйгөн жүрөк деп ишендим.
Ишендим досторума, ошондо да
Шараптан бекем досту мен билбедим!
Сүйүү өтөт, ажырашар мезгил жетет,
Достуктун күнү батып, убак өтөт.
Карыйсың чач агарып күчүң кетет,
Шондо да шарап таттуу бой жибитет.
Эгерде бакыт бизге сүйүү берсе,
Башкага бербейбиз биз — аны аяйбыз.
Досуңан кызганасың сүйгөнүңдү,
Бир жалгыз шарапты биз аябайбыз.
Жаштык кез кайталанбай өтөт гүлдөп,
Кан муздайт, жалгыз шарап бой жылытат,
Шараптан чындык чыгат, туйлайт жүрө
Деп далай акылмандар бекер айтпайт.
Шалакы болгондуктан алсыз адам
Бул дүйнө кайгы, капа болду жайы.
Чөйчөктөн мелтилдеген ичкин шарап,
Мас жандан, бактылуу жан деги барбы.
Ичели, ич жылыткан күндүн нурун,
Ичели, кан ойносун көңүл жайнап,
Өлөбүз, баары өлгөн бизден мурун
Чөйчөктү толтур курдаш, ичкин шарап

***

Жападан жалгыз бейиттей
Жолоочуга ой салган.
Жарамсыз ырга бир беттей,
Көзүң түшөр нур жанган.
Көп жылдар өтөр окурсуң,
Ашыгың болгон жаш кырчын
Акынды эстеп толкурсун.

Анда акын эчак өлгөн де
Жүрөгүн мында көмгөн де.

ЭСКЕ АЛУУ

Баары өтпү түшүмдө
Үмүт дагы күч бербейт,
Аз көрдүм бакыт өмүрдө,
Жаз күнүм гүлдөп нур сеппейт.
Өмүрдүн бүткүл үмүтү,
Сүйүүгө берем саламды.
Сүйгөнүмдүн нур жүзү
Эсимден чыгып калабы?

НАПОЛЕОНДУН КОШТОШУУСУ

Кош болгун менин сүйгөн кымбат өлкөм,
Чеги жок даңкым сенде ашып-ташкан.
Эрдигим тарыхыңда мен көрсөткөн.
Эң сонун, коркунучтуу барак жазган.
Жеңиштин кызуусуна чексиз батып,
Адашып ак жолуман жеңдиргенде,
Туткунда жатсам дагы, калчылдашып
Сүрүмөн далай элдер корккон эле.
Кош болгун Франция! Таажы тактың,
Өзүңдү алмазга мен айландырдым.
Күрөштө айыгышкан сен куладың
Коштошор сени менен ушул чагым.
Бир далай тоскоолдукту жеңсек дагы,
Карыган солдаттарда жүрөк тыз дейт,
Жеңиштин нурларына асмандагы.
Бүркүтүм эми кайра канат серппейт.
Кош болгун тууган жерим! Эгер кайра,
Саа тааныш эркиндиктин үнүн уксаң,
Үмүттүн солгон гүлүн өзүң анда,

Жаш менен тирилтерсиң дагы жуусаң.
Чакырсаң өч алгын деп так өзүмдү,
Күрөштө бүт душманың жоготормун.
Тытармын чынжырыңды өзүңдөгү,
Шайланган кол баштоочу мен болормун.
1815.

ЛУДИТТЕРДИН ЫРЛАРЫ

Жигиттер көк деңиздин ар жагында,
Алгандай тиги эркиндик баага канча
Же өлүп кармашууда кан майданда,
Же эркин биз жашайлы ушул жайда,
Луддан башка король бүт жоголсун!
Кездеме токуп баарын бүткөн кезде,
Чарыкты курч кылычка алмашабыз.
Коркууну биз унутуп кызып дене,
Кылычтап эзүүчүнү талкалайбыз,
Бөйбүз кызыл канга чаң салабыз,
Луддан башка король бүт жоголсун!
Чириген тамырлардан каны аккан,
Душмандын каны кочкул болсун кара
Бубактай таң алдында жыпар чачкан,
Ошол кан бизге керек, бизге пайда.
Анткени Луддит сайган дарактардын
Сугарат көлбөөрүгөн тамырларын.
Луддан башка король бүт жоголсун!

***

Узакка бирин-бири алар сүйдү,
Кербесе сагынышып «үндө жүрдү.
Кокустан кезигишип калган кезде,
Ооз учтан саламдашып, ичтен күйдү.
Коштошчу менменсинип жат адамдай,
Түшүндө көрүп сүйчү кумар канбай.

Жетти ажал, көр үстүндө коштошушту,
Өттү алар сүйгөндүгүн айтыша албай.

ЕВРЕЙ КҮҮСҮ

1. СУЙСАЛЫП СУЛУУ БАРАТАТ

Агарып таң аткандай.
Суйсалып сулуу баратат.
Көзүнөн жылдыз жангандай,
Суктантып эркесиз каратат.
Күн нурун жаңы чачкандай,
Жарк этет көзү балбылдап.
Сүрөтчү кылдат тарткандай,
Ажары артат жаркырап.
Осмону койсо кашына.
Окшобос эле өзүнө,
Шуруну такса чачына,
Жарашпас сулуу өңүнө.
Акылга мол маңдайы,
Жарашат көрктүү көзүнө.
Карашы канды кайнатат.
Шаңкылдап шаттуу күлгөнү.
Кубантып көңүл жайнатат.
Мээримдүү айткан сөздөрү.
Сүйлөсө жарпың жазылат,
Жыргалга терең баткандай.
Караса кабак ачылат.
Сыйлык берип жаткандай.

7. ИЕВФАЙДЫН КЫЗЫ.

Эгер мекен жапаа тарткан кайгыдан,
Жаны менен жалгыз кыздын кутулса,
Ата, бек бол, кайтпа берген антыңдан.
Эл батпасын азап, шорго, зар-муңга.

Мен унуттум капамды жан кыйнаган,
Элим үчүн чымын жанды аябайм.
Өлсөм колдон жан атамдан сыйлаган,
Көшүп көлбөп, бейитимде тынч уктайм.
Бирок ата, жалындуу жаш тилектей,
Менин каным, наристе ак, эк таза.
Карт ажалга береринде ийменбей,
Колуңду жай кучактагын, кыс ата!
Мейли Селим жашын төгүп ыйласын,
Капаланба, кайратыңда тур бекем.
Элим эркин боштондукта жашасын,
Ошол үчүң аянбастан жан берем.
Токтогондо менден чыккан кан агып,
Жүрөгүмдө акыркы отум өчкөндө,
Унутпагын кээде жүргүн эске алып,
Күлүп эл деп жанын берип өткөн де.

9. ЖАРАЛУУ ЖАНЫМ МЕНИН

Жаралуу жаным менин, тез бол акын,
Алтындан арфаны алып келгин жакын.
Манчалар ойноктосо катар кылды,
Бейиштин үнү чыгар жанга жакын.
Эгерде үмүт, тилек калбаса өлүп,
Жүрөктө кайра ойгонор, кетпес чөгүп.
Көзүмдө катып калган бир тамчы жаш,
Бар болсо байкайынчы аны төгүп.
Мейли ырың тагдырымдай татаал болсун,
Маган жат шаттык үнү, күлкү оюн.
Шолоктоп бугумду бир чыгарайын,
Жүрөгүм тарс жарылбас, муздап боюм.
Азабым бойго сиңди уудай жуткан,
Кыйналдым арылбадым асты муңдан.
Мына эми кайгы-зарга толду жүрөк,
Чөйчөктөй мелт-калт болуп ууну куйган.

10. НЕГЕ ЫЙЛАЙСЫҢ?

Шолоктоп сен ыйласаң жүрөк зарлап,
Кирпиктен мөлтүлдөгөн жашың агат.
Шүүдүрүм окшош таңкы кызыл гүлдөн,
Жылт эткен алмаздарың жерге тамат.
Шаңкылдап күлүп кабак сен ачканда,
Бөлөнөт кубанычка бүт айлана.
Жакуттун жаркылдаган жарыгы өчөт,
Көзүңдөн балбылдаган от жанганда.
Ааламды караңгылык каптаганда,
Алтын күн уясына жол тартканда,
Акыркы назик кызгылт нурун чачат,
Акырын сүзгөн тармал булуттарга.
Ошондой күндүн нуру батса да эчак,
Шооласы далай жерге турмак тарап.
Жүрөктү турган кезде кайгы басып,
Карашың кубандырат көңүл ачат.

11. ӨМҮР ЖОЛУН БАСЫП ӨТТҮҢ.

Баатырым, өмүр жолун басып өттүң,
Жайылат сенин элге эми даңкың.
Элесиң түбөлүккө өчпөй калып,
Макташып сени ырдайт сүйгөн калкың.
Эрдигиң азат кылган Мекениңди.
Шыктантат, алга үндөп тууган элди.
Барында бул дүйнөдө элиң эркин,
Баатырын чыгарышпас түк эсинен.
Төгүлгөн элиң үчүн каның сенин,
Тек кетпей кубат болор жоону жеңген,
Арстандай баатырдыгың артык ашкан.
Жүрөккө күчтү берет көлдөй ташкан.
Чакырсак сенин атың ураан таштап,
Калтылдап айбатыңдан душман качар.
Өлүмүн шер баатырдын кыздар мактап,

Мукамдуу салтанаттуу обон салар!
Анда да бир тамчы жаш бизден акпас,
Кемсинтер сени аккан көздөгү жаш.

13. АКЫРКЫ СОГУШ АЛДЫНДАГЫ САУЛДУН ЫРЫ.

Жоокерлер, эгер кылыч, өткүр найза,
Согушта тык токтотсо жүрөгүмдү.
Салгылаш, урушту улант маа караба,
Кармашып душмандан ал тез өчүмдү,
Нөкөрүм калкан кармап тарткан жааны.
Душмандан аскерлерим эгер качса.

Тартпаган ханы менен бирге азапты,
Коркоктуң так алдына денем ташта.
Кошкаула туугандарым! Жалгыз балам,
Коштошпойм сени менен муну эсте.
Алдыда күтөт такты таажы таккан,
Шерлердей өлгүн эгер ажал жетсе.

16. ВАЛТАСАРДЫН КӨЗҮНӨ КӨРҮНГӨНҮ.

Отурат такта падыша,
Вазирлер аны курчашып,
Карашып кабак-кашына,
Жүгүнүп, коркуп, кумсарып.
Санжыргалуу сарайы,
Жакутка толгон жаркылдап.
Дүйнөнүн жарым кудаңы,
Той кыл деп элге тапшырат.
Кымбат шарап тырсылдап.
Чертет, толкуйт көбүрүп.
Көшүтүп канды кызытат.
Чөйчөктөн ташып төгүлүп.
Лиранын күүсү сызылып,

Жаш кыздар үнү шаңкылдап.
Тамаша, оюн каткырык.
Элиртип кумар арттырат.
Отурат паша тагында.
Тагынан от жаркырап,
Боёлгон каухар алтынга.
Пашанын өңү саргарды.
От өчүп күйгөн көзүнөн.
Ошондо коркуп калтарды.
Кечкендей кайгы көлүнөн.
Лиранын ,үнү басылып,
Той-тамаша бузулду.
Алайып коркуп шашышып.
Заманы көптүн куурулду.
Маңдайында пашанын
Карегеге кол менен,
Купуя сыры бар анын,
Жазылды сөз сыр терең,
Отурган нечен акылман.
Мейманы хандын андагы.
Көз ачык айтчу алдыдан.
Сөз сырын алар ачпады.
Дүйнөнүн жарым кудайы,
Батты кайгы, капага.
Валтасардын алдында,
Келип еврей жаш бала.
Окуду сөздү башынан:
«Мани, Фекел, Фарес»
Кудайдан амир айтылган:
Ажырайт тактан падыша,
Деп Маниде жазылган.
Шаар перстер колунда,
Болот дейт Фекел байкасам,
Айрыласың башыңдан,

Дейт Фересте падышам».
Муну айтып бала заматта,
Көздөн кайым жок болду.
Отургандын бүт анда,
Үрөйү учуп бозорду.
Падыша өтө таңданды,
Ишенбей анын сөзүнө...
Бирок сарай курчалды,
Душмандын көп күчүнө.
Жан таслим болду пашанын,
Калканчы, зооту үстүндө.

17. УКТАБАГАНДАРДЫН КҮНҮ.

Күн болгон уйкусузга бүлбүл жылдыз,
Бул жерге араң тиет алсыз нуруң.
Дүлөй түн караңгыда баары тыптынч,
Эстетет бактыны өткөн мындан мурун.
Өмүрдө жан жыргаткан жыргал өткөн,
Жүрөктү жылытпастан бүлбүл этет.
Бирде өчүп муңайгандай жылдыз көктөн.
Таптаза жалгыз көктө жансыз сүзөт.
Өмүрдүн өткөндөгү нур жылдызы, -
Элестейт, жаңдайт, сүйөт, алыс жүрөт.